

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „NATURA UMANĂ: ENIGME ȘI PARAENIGME”

„Imaginile transmise de Rover-ul american Curiosity de pe Marte ne prezintă o planetă mult mai puțin înspăimântătoare decât ne-am fi așteptat. Norii par strălucitori și au nuanța sidefului. Vedem roci, vedem stânci, vedem dune vâlvurite de nisip vulcanic, vedem roci ce au forma unor trunchiuri de copac și de crustacee. Peisajul ne este oarecum familiar și ne amintește de Afganistan. Nu m-aș mira să întâlnim pe Marte și anumite forme de viață, inclusiv extraterestre îmbrăcați în uniforma soldaților americani. Dar și câte un mujahedin, făcându-și rugăciunea înainte de a se arunca în luptă.” (P. 5)

VAL BUTNARU: „DESPRE CĂRȚILE PREFERATE”

„Cândva împărtășeam opinia că literatura n-a schimbat omenirea în ultimii două mii de ani, dar, în schimb, a reușit, fie și sporadic, să-i pună pe oameni pe gânduri. Acum devin tot mai conșinși că ficțiunea, înghițită în proporții mari și în porții de bună calitate, e în stare să modifice structura sufletească a individului.” (P. 11)

REVISTA PRESEI

O prezentare amplă a publicațiilor literare franceze din ultimele două luni de Mircea V. Ciobanu. (P. 24)

MAESTRI ȘI UCENICI

EM. GALAICU-PĂUN ÎN DIALOG CU MAGDA CÂRNECI

© Radu SAVA

06

„Cred că ideea de a avea discipoli nu mi-a trecut multă vreme prin cap, deși numai prin discipolat, prin emulație, prin transmitere, o aventură a limbii sau o înnoire a mijloacelor poetice care vrea să lase urme în istorie poate dura. (...) Cum scriu o poezie mai degrabă

dificilă, ar spune unii, întrucât nu se aliniază cu trendul minimalist-mizerabilist-concretist-prezenteist al ultimelor două decenii, nu mă mir că nu am făcut încă discipoli sau discipole și nici nu mă așteptam la asta, ca să fiu sinceră. Eu scriu în

timp lung și pentru timpul lung sau etern. Îmi aștept cititorul din viitor (...), să mă descopere în epoca în care epifania poetică cu deschidere cosmică va deveni o realitate curentă și comunitară pentru mulți oameni.”

„POEME RĂZLEȚE”:

„Fericită, tu, masca mea, care mă protejezi și poți surăde pentru mine trecătorilor. Și totuși, nu vreau să mă obișnuiesc cu tine. Refuz să mă deprind cu tine. Balul ăsta mascat durează și așa de prea mult timp. Și nu-i o partidă de plăcere.”

< 12

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFURI CU GULLIVER – P. 4
TEO CHIRIAC: „ȘTECHERUL ȘI PRIZA” (III)

IN SFUMATO – P. 8
EUGEN LUNGU: „RĂZLEȚE”

VÂRFURI DE COMPAS – P. 13
LUCIA ȚURCANU: „POFTA DE URMUZ”

ESEU – P. 14
ION ȚURCANU: „«ARTA POSIBILULUI» /.../”

RELECTURI – P. 21
MARIA PILCHIN: „ARCADIE SUCEVEANU: POEME DIN ORAȘUL NEVERMORE”

POEZIE
de DOINA IOANID

12
2021

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 7 | NUMĂRUL 12 (65) | DECEMBRIE | 2021

10 „STERE BUCOVALĂ: «ÎNGERUL ÎMPĂIAT»”

03 „DEMONUL
TEORIEI ȘI
AL NOUȚĂȚII”19 „DECEMBRIE
BĂTRÂN...”04 SELFURI
CU GULLIVER
„ȘTECHERUL ȘI PRIZA” (III)
DE TEO CHIRIAC05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„NATURA UMANĂ:
ENIGME ȘI PARAENIGME”
DE NICHITA DANILOV08 IN SFUMATO
„RĂZLEȚE”
DE EUGEN LUNGU11 VÂNTURILE,
VALURILE...
„DESPRE CĂRȚILE PREFERATE”
DE VAL BUTNARU24 „DE LA CONSTELAȚIA «PLEIADE»
LA SUPERNOVE”
ÎN DISCUȚIE: „LE FIGARO. HORS
SÉRIES”, „LIRE. MAGAZINE
LITTÉRAIRE” Ș.A.13 VÂRFURI
DE COMPAS
„POFTA DE URMUZ”
DE LUCIA ȚURCANU14 ESEU
„«ARTA POSIBILULUI» ÎNTR-O
ȚARĂ DE SUCCES, CU DRUMURI
BUNE, CU OAMENI BUNI ȘI
ÎN VREMURI BUNE”
DE ION ȚURCANU16 PAGINI
DE ISTORIE
„ȘTIINȚA BASARABEANĂ
ÎN ROMÂNIA REÎNTREGITĂ” (II)
DE NICOLAE ENCIU18 ALTERNATIV/
CONTINUU
„LECȚIA LIBERĂ A LUI
ANDREI CODRESCU”
DE VASILE GRIBINCEA20 LITERATURĂ
PENTRU COPII
„PĂSĂRICA DIN POVEȘTI”
DE ȘTEFAN MELNIC21 RELECTURI
„ARCADIE SUCEVEANU:
POEME DIN ORAȘUL NEVERMORE”
DE MARIA PILCHIN22 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XLIV)
DE LEO BUTNARU23 FILTRE
„CUM TE NUMEȘTI,
STRĂINULE,
ȘI DE UNDE EȘTI?” (VII)
DE VALENTIN GUȚURevista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu

Redactor-șef: Teo Chiriac

Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru

Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia ȚurcanuColegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț

Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:

MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724

Fax: (+373 22) 237118

E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 500 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina web: www.uniuneascriitorilor.md.
Arhiva „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Librăria din Hol și de la Librăria din Centru.Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

ANTOINE COMPAGNON DESPRE TEORIA LITERARĂ

„Cum înțelegeți acest pasaj? Ce a vrut să spună autorul? Ce anume e frumos în aceste versuri sau proză? În ce fel e originală viziunea scriitorului? Ce învățătură putem reține de aici?» S-a putul crede o vreme că teoria lirerară măturase cu totul aceste întrebări sfâșietoare. Dar răspunsurile trec și întrebările rămân. Cele din urmă întotdeauna aproape aceleași. Există întrebări care nu încetează să revină generație după generație. Ele se puneau înainte de teorie, se puneau deja înainte de metoda istoriei literare, și se mai pun iarăși după teorie, practic identice. Într-atât încât te poți întreba dacă există cu adevărat o istorie a «criticii» literare, cum există una a filosofiei sau a lingvisticii, marcată de inventarea unor concepte, cum sunt «cogito»-ul sau complementul. În critică, paradigmele nu mor niciodată, se adaugă unele altora, coexistă mai mult sau mai puțin pacific, și se joacă la nesfârșit cu aceleași noțiuni, noțiuni care aparțin limbajului popular. Acesta e unul din motivele, poate motivul principal al sentimentului de repetare care te încearcă inevitabil în fața tabloului istoric al criticii literare: nimic nou sub soare. În teorie, se petrece timpul încercând să se curățe de praf termeni de folosință curentă: literatură, autor, intenție, sens, interpretare, reprezentare, conținut, fond, valoare, originalitate, istorie, influență, perioadă, stil etc. E de asemenea ceea ce s-a făcut multă vreme în logică: se extrăgea din limbajul curent o regiune lingvistică înzestrată cu valoare de adevăr. Dar logica a sfârșit prin a se formaliza. Teoria literară nu a reușit să se debaraseze de limbajul obișnuit despre literatură, acela al cititorilor și al cunoscătorilor. Astfel că, atunci când teoria se îndepărtează, reapar vechile noțiuni, nevătămate. Oare nu ajungem să scăpăm niciodată cu adevărat de ele pentru că ar fi «naturale» sau «de bun simț»? /.../ teoria face contrast cu practica studiilor literare, adică critica și istoria literare, și ea analizează această practică, sau mai degrabă aceste practici, le descrie, face explicite presuposițiile lor. Într-un cuvânt, le critică (a critica înseamnă a separa, a discrimina). Teoria ar fi deci într-o primă aproximare o «critică a criticii» sau o «meta-critică» /.../, o reflexivitate literară (o predispoziție critică, o «self-consciousness» sau o autoreferențialitate): toate acestea sunt într-adevăr trăsături asociate cu modernitatea, de la Baudelaire și mai ales de la Mallarmé încoace.”

(Antoine Compagnon, „Demonul teoriei. Literatură și bun simț”, traducere din franceză de Gabriel Marian și Andrei-Paul Corescu, Cluj, Editura Echinox, 2007)

DEMONUL TEORIEI ȘI AL NOUTĂȚII

De peste un secol, literatura și literații sunt terorizați de doi demoni: cel al teoriei și cel al noutății.

„Teoria [literară] s-a instituționalizat, s-a transformat în metodă, a devenit o mică tehnică pedagogică adesea la fel de aridă ca și explicația de texte căreia i se opunea cu vervă odinioară. Stagnarea pare înscrisă deja în destinul școlar al oricărei teorii.” Astfel deplângea situația creată în anii 1980-1990 în științele literaturii Antoine Compagnon, în celebra sa carte *Demonul teoriei. Literatură și bun simț* (citată după ediția românească din 2007, Echinox, Cluj, traducere de Gabriel Marian și Andrei-Paul Corescu). Cu un titlu ce pare inspirat din *Demonul analogiei* mallarméean, eseul lui Compagnon vizează aproape exclusiv producția „frenetică” de concepte și constructe teoretice din anii șaizeci și șaptezeci din Franța.

Daimonul teoriei a stârnit, într-adevăr, pofta pentru noi metode formale în teoreticienii literaturii, altădată umili servanți ai textului literar, iar acum, stăpânii deplini ai acestuia. Structuralismul și poststructuralismul, semiologia și naratologia, „noua critică” ofereau toate mijloacele pentru aservirea totală a operei scrise, redusă ad hoc la statutul de „text”, unul strict instrumental și apendicular în raport cu discursul analitic. E la fel de adevărat însă că același spirit neastâmpărat și năraș, fantezist și ispititor, a bântuit întreaga modernitate, seducându-i nu doar pe experții în arte și literatură, ci și pe creatorii propriu-ziși. Începând cu Baudelaire și Mallarmé și culminând cu manifestele avangardei și pictura abstractă, creatorii s-au arătat mult mai susceptibili ca în alte epoci la tentațiile și himerele teoreticului. O bună parte din producția artistică și literară a modernității nici nu ar putea fi explicată fără premisele și mizele ei teoretice sau în afara jargonului pe care l-au plâsmuit artiștii și scriitorii pentru a le susține.

Demonul teoriei este, în primul rând, un duh al răzvrătirii, ținta revoltei fiind tradiția în toate întruchipările ei. Și cum tradiția s-a bazat pe niște relații greu de zdruncinat artistic (ce se cuprind și se explică prin noțiuni ca *mimesis*, artă figurativă etc.), ea putea fi subminată doar prin niște rațiuni teoretice. Demontarea relației tradiționale și naturale dintre subiectul creator și obiectul (re)creat s-a înfăptuit prin „închiderea în intranzitivitatea radicală” (Michel Foucault), prin exprimarea inefabilului și alterarea referențialului, prin impersonalizarea discursului și dezumanizarea artei, prin reificarea poeticului („poemul nu trebuie să semnifice, ci să fie”, după Mallarmé) șcl. Experimentul a dat roade și a devenit, probabil, cea mai spectaculoasă și captivantă aventură artistică din

toate timpurile. În ciuda imensului val de atitudini antiestetice și imposturii cărora le-a dat naștere seismul iconoclast.

Nihilist, autoreferențial și autosuficient, demonul care a răsturnat *ut pictura poesis* și *ut musica poesis* în *ut theoria poesis*, nu ar fi supraviețuit în conștiința creatorului modern dacă nu ar fi instilat în aceasta obsesia noutății. Când nicio formă și niciun conținut nu este definitiv, absolut, peren, ești nevoit să inovezi întruna, să fii mereu altfel, cu orice preț. Ernst nu poate „visa” aceleași imagini ca Dali, chiar dacă nici imaginile lui Ernst, nici cele ale lui Dali nu au fost vreodate visate, ci doar compuse ca niște vise. De aici, nevoia de a compune diferit (nu doar stilistic, ci, cum ar spune de Chirico, „metafizic”), de a avea întotdeauna „revelații” diferite, de a simula o riscantă viață irațională, de a mima o stratificată sau labirintică explorare a „eului”, sublim sau troglodit, de a storce lămâia subconștientului, de a derealiza nu atât realul, cât iluzia însăși a acestuia. Pipa care nu a fost pipă a fost însă fumată cu mult gust, dacă nu estetic, cel puțin cu o gesticulație desăvârșită, uneori funambulescă, alteori eroică, de primele generații de moderni. Nici arta, nici viața lor nu are vreun sens în afara acestei gesticulații. De fapt, ei au fost pipa și au fost conștienți de aceasta. Și au acționat în consecință, de aici autenticitatea mesajului lor artistic, în ciuda îndepărtării lui radicale, uneori iremediabile, de realitate; tot de aici, realismul neașteptat al artei lor, unul ciudat, inversat, pidosnic, după chipul și asemănarea demonului care l-a inspirat.

Ademenitoarea fantasmă a teoreticului a proliferat și după al Doilea Război Mondial, prin textualizarea realului. E și perioada la care se referă, în mare, Compagnon, cea care a dat lumii scriitori erudiți și, totodată, de uriaș talent și cu mare trecere la public (Márquez, Eco, Borges etc.) – o combinație, să recunoaștem, mai puțin întâlnită în istoria literaturii. Parodia, pastișa, livrescul, ludicul, intertextualitatea nu au fost *stricto sensu* invențiile postmodernității, dar, în siaj modern, și sub umbrela unor concepte și teorii spectaculoase, au vădit prospețime și au însemnat, prin malaxarea și reciclarea literaturii anterioare, o noutate fără... inovație.

Vulgarizarea postmodernismului, pierderea contactului cu cultura clasică, inclusiv respingerea unor clasici ai modernității și a spiritului iscoditor, explorator, profund al acesteia, la care s-a adăugat oroarea subsecventă față de teorie (mai curând față de gândirea abstractă, din ce în ce mai inaccesibilă atunci când școala însăși relativizează și golește totul de substanță) au regenerat interesul pentru realul și omenescul frust, pentru conținuturile palpabile, pentru proza vieții, pentru tranzitivitatea discursului. Și

mai ales pentru o autenticitate care nu se mai referă la o calitate a scrisului, ci a trăirii, desemnând o nouă epifanie a mimeticului în artă – pe alte coordonate totuși decât cele aristotelice, dată fiind subiectivizarea paroxistică a adevărului trăit, reprodus și transmis artistic.

Izgonind demonul teoriei, literații l-au cruțat totuși pe cel al noutății. Scriitorul contemporan nu vrea nici el să-și imite semenii și mai cu seamă antecesorii, dar pentru a-și atinge scopul, nu mai reinventează expresia, nu mai construiește limbaje, nu mai explorează tainele semnelor, nu mai scutură copacul cu sensuri interzise. Interzise nu de academii, de pudoarea publică sau de critici, ci de propria lui teamă de misterele pe care le poate genera subit expresia, de caracterul complex, aluziv și posibil labirintic al unor construcții, atât de incompatibil cu ochiul grăbit și superficial al cititorului consumator, arbitru de azi al performanței literare. Preferă, în schimb, noutatea conținutului, iar cum aceasta e mai greu de obținut – antropologic, social, moral, ne-am schimbat prea puțin de la Homer încoace –, pedalează pe senzational, pe excitanți cu acțiune de scurtă durată, dar cu efect publicitar considerabil. Conștiința adamică e consubstanțială modernității, dar la primii moderni întâietatea era produsul discontinuității, al unei rupturi asumate și controlate cu tot ce le-a premers. Mult mai candizi, scriitorii de azi cred cu tărie că unicitatea experienței pe care o comunică, unu, există în realitate, doi, e suficientă pentru a conferi autonomie artistică operei prin care o comunică. Astfel încât aceasta să poată fi citită în afara oricărui context istoric, estetic și în afara oricărei continuități sau înrudiri de gen, aceste atribute fiind calificate drept convenționale, desuete și deci irelevante. Iar dacă poți să scrii fără a ține cont de ce au scris alții, de ce să-i mai citești?

Am cunoscut o dată un scriitor, puțin mai în vârstă decât mine, care nu avea decât vreo câteva cărți rătăcite pe o poliță îngustă din antreu. Presupunerea mea că nu mai are cărți pentru că le-a citit pe toate cele mai importante sau necesare nu s-a adevărit. Reacția lui m-a dezarmat: „La ce bun să-i mai citesc pe alții? Cum ar schimba ei istoria mea, pe care știu să o povestesc doar eu? E o istorie nouă, pe care o voi povesti primul. Am și eu destule cuvinte și experiență pentru asta”. O mărturisire cu atât mai șocantă cu cât aveam în față un scriitor cu câteva cărți publicate la cele mai prestigioase edituri din țară. Un ins emblematic pentru timpul său și cu certitudine mai onest decât cei care gândesc la fel, dar țin să etaleze o bibliotecă acasă sau, mai rău, în scris. Unul dintre adamii noii și minunatei noastre lumi.

Foto de N. RĂILEANU

SELFIURI CU GULLIVER

ȘTECHERUL ȘI PRIZA (III)

de TEO CHIRIAC

VI

De-a lungul istoriei moderne, de la ciocanul și nicovala din fierărie și până la eprubeta și microscopul din laborator, omul de știință a construit o lume din faianță, beton armat și sticlă. Apoi, irosind resursele naturale, el a inventat plasticul, siliconul și lipiciul, creând din acestea o lume sintetică, artificială. În prezent, din materiale sintetice sunt fabricate atât bunuri de larg consum, cât și lucruri de primă necesitate. Inclusiv părți componente ale corpului uman: cartilaje, sistem vascular, viscere, inimă cu auricule și ventricule, pupilă, iris și cristalin ocular, măduvă, neuroni și materie cenușie.

Dar va reuși el oare, având la îndemână toate științele din prezent și din viitor, să producă pe cale artificială lucruri și fenomene indispensabile ființei umane, precum suflul, sufletul, însuflețirea...? Omul de știință poate să transforme corpul uman din punct de vedere genetic, la nivel de protoplasmă celulară și nucleu, îl poate înfrumuseța fizic prin chirurgie plastică, îl poate întineri prin transplant de organe, îl poate reproduce prin clonare. Cu toate acestea, el înțelege că niciodată nu va dispune de forța creatoare, de origine divină, prin care să însuflețească materia sintetică, să inventeze pentru ea un lucru inefabil, de neînțeles, denumit suflet; adică să creeze ceva de felul carburatorului din motorul cu ardere internă, în care să se formeze amestecul „carburant”, din elemente cosmice, care să aprindă scânteia, să provoace explozia, să producă forță motrice, mișcare vie, însuflețitoare.

De fiecare dată, când descoperă sau inventează ceva nou, omul de știință se pomenește într-un nou impas. (De exemplu, Einstein și frumoasa lui ecuație $E=mc^2$, care a fost folosită în construcția armei atomice.) Ca să iasă din situația dificilă, omul de știință încearcă să se despartă de sine, de golul (moral?) din interior, căutând refugiu în afara lui, pe alte planete, în lumi paralele sau virtuale. (Sihastrul, dimpotrivă, își caută refugiu în interior, pe tărâmul insondabil al sufletului. Iar filosoful, căutând adevărul printre esențe și aparențe, se ia când după tânărul om de știință, când după bătrânul sihastru, fără a-și construi o cale proprie și a merge pe ea până în pânzele albe.)

Pentru a se despărți mai ușor de sine, omul de știință a inventat ștecherul și priza. Este vorba de ștecherul de la capătul șnurului (cablu, fir electric, „cordon ombilical”), care face conexiunea cu aparatul electronic (televizor, computer, iphone etc.), și de

priza alimentată de o baterie Tesla, de o centrală electrică sau, eventual, de energia produsă de stațiile spațiale solare sau pe bază de uraniu, ca în cărțile cu roboți ale lui Asimov. Introdus în priză, ștecherul te „smulge” din solul existenței cotidiene și te „înfige” instantaneu în nebuloasa unei existențe închipuite. Astfel încât, dirijat de la distanță prin telecomandă, să nu-ți dai seama dacă tot ce te înconjoară nu este cumva un simulacru global.

VII

Uneori ai impresia că există în nenumărate realități virtuale. Unele sunt plăsmuiri ale tehnologiilor inventate de oamenii de știință, iar altele – rodul imaginației autorilor de ficțiune, autori care niciodată n-au fost în pană de inspirație. Iar în cadrul acelor realități fantasmagorice există o permanentă confruntare între inteligența artificială și inteligența sentimentală, între magia numerelor și magia cuvintelor.

Alteori, ai impresia că în interiorul tău, atât de limitat material și spiritual, se află și ștecherul, și priza. La capătul firului, ca o prelungire a firului vieții tale, stă ștecherul. Priza e montată pe o stinghie din culoarele conștiinței. Sursa de alimentare fiind rețeaua simțurilor prin care se împarte iubirea, lumina și căldura ta umană, o rețea asemănătoare cu ramificațiile prin care se distribuie consumatorilor din localitate apa, gazele și electricitatea...

Mereu te gândești cum ar fi să reușești să-ți accesezi lumea interioară, culoarele energetice ale conștiinței. Mereu ți-ai dorit să pătrunzi dincolo, în timp-spațiul sacru, însuflețitor. Ți-ai dorit asta, înțelegând că acest dincolo al ființei tale, reale și realiste, este diferit de acel dincolo, virtual, oferit de computerul de pe masa de lucru. La fel cum nimicul sau golul (moral, afectiv) din interiorul tău este diferit de nimicul sau golul (moral, afectiv) din interiorul computerului. Căci dacă nimicul sau golul din tine însuși, raportat la realitate, poate fi umplut cu preaplinul iubirii tale, atunci nimicul sau golul din computerul personal, raportat la aceeași realitate, e mereu preaplin de iluzii, e mereu suficient lui însuși...

Așadar, conectat adesea la interiorul tău, abia aștepti să-ți depășești limitele, să treci dincolo de *sensorium* (și de orice *hardware* pe care rulează *software*-ul celui mai inteligent robot umanoid din lume); adică aștepti să-ți racordezi trupul și sufletul la esența divină, atingând asceza, beatitudinea, minunea sfințeniei... Tu chiar crezi că odată, cândva, reușind să treci dincolo de

infernul din mintea ta, dincolo de punctul extrem, vei râde nebunește, cu hohot, sau vei șopti aceste cuvinte stingher, pios: „Eu am contactat cu mine însumi, cu veșnicia lumii, cu Dumnezeu!”

Astfel, ajutat de cuvinte, încerci să-ți raportezi la realitate gândurile și emoțiile, ajutat de aceste ființe vii, în care te regăsești, care îți oferă puteri incredibile de regenerare, de transpunere, de sublimare.

În plus, prin cuvintele scrise, străbat în afară iubirea, bunătatea și căldura ta interioară. De regulă, energia cuvintelor e conservată între copertele unei cărți. Și această energie vitală există cât timp există cartea. Iar pentru a-i simți forța, cartea trebuie deschisă și citită, pagină cu pagină, cuvânt cu cuvânt. Forța ei benefică (sau malefică) depinde de gândurile (ideile) autorului și de măiestria sa de a le întrupa în cuvinte și, apoi, de a le pune în mișcare. Utilizând pentru asta toate mijloacele artistice posibile și imposibile. (Trecând acțiunea din plan creativ, literar în plan cosmic, mișcarea cuvintelor e asemeni mișcării unor imense câmpuri gravitaționale, care dau naștere noilor galaxii și sisteme solare, dar și găurilor negre, care pot provoca sfârșitul universului.) Acest transfer de energie emoțională, realizat prin cuvinte, nu se oprește odată cu închiderea cărții. El continuă ca ecoul răpăitului unei ploi de vară, sau ca un curcubeu întipărit adânc pe membrana transparentă a globului ocular.

Prin urmare, durata vieții unei cărți depinde de faptul cât suflet și câtă energie emoțională a depus autorul în cuvintele sale. Căci, fiind peren în esență, sufletul lui îi însuflețește cuvintele, cuvinte care nu vor minți niciodată, ele înfățișând adevărurile perene.

VIII

În ceea ce privește robotizarea excesivă, aceasta nu e decât o formă mai sofisticată de mancurtizare. Or, vechea legendă a lui Cinghiz Aitmatov despre mancurt și mancurtizare și noua legendă a lui Isaac Asimov despre robot și robotizare se deosebesc doar prin mijloacele utilizate, scopul și consecințele, dezastruoase, în ambele cazuri, fiind aceleași: uitarea, pierderea identității, dezumanizarea.

Deși locuitorii țărilor avansate tehnologice au pășit de mult în era robotizării și a inteligenței artificiale, tu și semenii tăi încă vă mai aflați în perioada de mancurtizare în sens clasic, aitmatovian. Iar până să ajungeți la nivelul de inteligență artificială în sens asimovian mai este nevoie de timp. Timp în care să deveniți, întâi de toate, oameni,

oameni cu inteligență genetică și socială. Apropo, crezi tu oare că ești un om inteligent? Și dacă da, care e distanța de la un om inteligent la o comunitate inteligentă? De la omul eminescian, de exemplu, în care „o lume își face încercarea”, la omul moral, kantian, care acționează (ar trebui să acționeze!) astfel încât comportarea lui să devină regulă pentru ceilalți? Și asta în situația când, conform datelor din surse sigure, mai mult de jumătate din populația comunității tale are o inteligență genetică și socială sub medie.

În această situație-limită, este demn de reținut atât chemarea tatălui filosof, Constantin Noica, adresată națiunii sale, aceea de a coborî din eternitate (în acest caz: din virtualitate, din probabilitate), adică de a coborî în istorie, în umanitate, în realitatea vieții, cât și constatarea fiului sihastru, Rafail, aceea că „noi nu suntem oameni, ci oameni în devenire...”

În prezent, era digitală pune stăpânire și pe mica și scumpa ta localitate, vegetând la o margine de țară. Iar oamenii ei încă nu cunosc, din cauza leneviei sau a ignoranței, ce înseamnă inteligență umană și inteligență artificială și care este diferența dintre ele. Ei nu știu că spiritul științific, irezistibil, precum duhul cel rău, deja lucrează în ei, provocându-le blocaje de conștiință, ca să uite cine sunt ei și în ce țară trăiesc, ștergându-le memoria (ancestrală, istorică, afectivă) și programându-le în loc o memorie electronică, suicidală, funcționând pe principii analogice sau digitale.

Portretul-robot al reprezentantului erei digitale are trăsături caracteristice atât pentru mancurtul lui Aitmatov, cât și pentru robotul lui Asimov; el reprezintă un ins grăbit, narcotizat, traversând neregulamentar strada, vorbind la un iPhone 13 Pro Max, iar peste pielea de câmilă, congrescută și contopită cu pielea de pe capul lui, poartă căști Wireless.

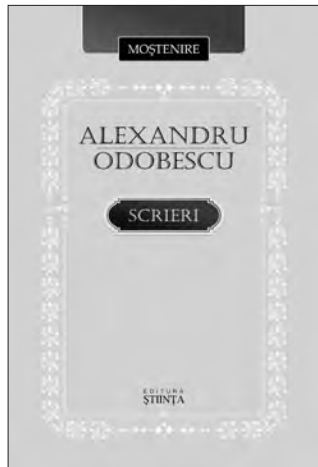
IX

Acestea fiind contextul și subtextul (dar unde e *textul* oare?), nu mai rămâne decât să ieși în stradă și să strigi, să țipi, să urlî, ca să fii auzit în cer și pe pământ. Cobori în stradă, dar strada e pustie; toată lumea e cu ștecherul pus în priză, aflându-se departe, în realități utopice, ireale... Te întorci acasă și deschizi computerul, intri pe toate canalele de socializare și transmiți acest apel: „Nu închideți bibliotecile, editurile, librăriile! Nu aruncați cărțile! Nu le ardeți, nu le dați la topit! Când ștecherul va fi scos din priză, ori când ștecherul și priza vor fi inutile

(criza energetică mondială, iată, bate la ușă!), când brusc vom fi deconectați de la realitățile virtuale – atunci singura noastră salvare vor fi cărțile. Lumea cea virtuală, plăsmuită de mândria și orgoliul omului de știință, va dispărea ca o fantomă în zori de zi. Atunci, cu toții, vom cădea brusc din brațele marii Iluzii. Brusc ne vom trezi la realitate, la această realitate mizerabilă, ridicolă, demnă de plâns – și totuși atât de frumoasă! Atunci, întorcându-ne la viața reală (ca Făt-Frumos, pe care dorul de casă și de părinți l-a readus în Valea Plângerii, din *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*), neapărat ne vom întoarce la cărți: la cartea cu povești a copilăriei, la primul abecedar, la ceaslovul bisericesc al huncii, la poeziile și romanele de dragoste ale tinereții, la versetele pline de înțelepciune ale bătrâneții. Cărți pe care, șterse cu grijă de praf, le vom reciti cu nesaț la lumina soarelui, la flacăra lumânării, la sclipirea magică a fulgilor de neal!”

Față-n față cu raftul de cărți, într-o seară de iarnă din ajunul Crăciunului, răsfoind o carte de povești, împreună cu toată familia, numaidecât vei găsi textul care să-ți fure sufletul, oferindu-ți în schimb clipe de revelație, de iluminare...

EDITURA ȘTIINȚA COLECȚIA „MOȘTENIRE”

**ALEXANDRU ODOBESCU
SCRIERI**
EDIȚIE DE CORINA POPESCU
STUDIU INTRODUCȚIV
DE MIRCEA ANGHELESCU

„Alexandru Odobescu este autorul unor tratate de istorie și arheologie, al unor studii de folclor despre cântecele Europei de Est. A scris studii de istorie literară, nuvele istorice și volume de eseuri. Ca și literații de la Junimea, a susținut că literatura adevărată trebuie să exprime sufletul poporului român așa cum se reflectă în istorie, în limbă, în folclor. Volumul de față include nuvelele istorice «Mihnea Vodă cel Rău» și «Doamna Chiajna», adevărate modele de artă descriptivă, de stil și de limbă literară în proza românească; capodopera scriitorului, eseul «Pseudokinegeticos»; o serie de studii și articole despre tradițiile culturii și ale scrisului românesc: «Poezii Văcărești», «Psaltirea tradusă în românește de diaconul Coresi», «Câteva cuvinte asupra lui N. Bălcescu și scrierile sale», «Câteva ore la Snagov» ș.a. Volumul e însoțit, de asemenea, de un studiu introductiv, de un tabel cronologic, de o secțiune de note și comentarii la textele selectate și alta de iconografie, care completează informația despre scriitor și opera sa.”

EDITURA

UȘI ÎN ASFINȚIT

NATURA UMANĂ: ENIGME ȘI PARAENIGME

de NICHITA DANILOV

Imaginile transmise de Rover-ul american *Curiosity* de pe Marte ne prezintă o planetă mult mai puțin înspăimântătoare decât ne-am fi așteptat. Norii par strălucitori și au nuanța sidefului. Vedem roci, vedem stânci, vedem dune vălurite de nisip vulcanic, vedem roci ce au forma unor trunchiuri de copac și de crustacee. Peisajul ne este oarecum familiar și ne amintește de Afganistan. Nu m-aș mira să întâlnim pe Marte și anumite forme de viață, inclusiv extraterestre îmbrăcați în uniforma soldaților americani. Dar și câte un mujahedin, făcându-și rugăciunea înainte de a se arunca în luptă.

Unul din marii specialiști ce se ocupă de fascinantul domeniu al inteligenței artificiale a lansat în spațiul mediatic ideea că, în curând, inteligența și capacitatea de cunoaștere a roboților va deveni mult mai performantă decât inteligența umană, care, după cum se știe, își are limitele sale, neputând evolua decât până la un anumit parametru. Specialistul a mai spus, printre altele, că inteligența umană nu e capabilă să prevadă și să înțeleagă diferitele fenomene ce se petrec pe glob, cum ar fi, de pildă, pandemiile, schimbările climaterice, dar și crizele financiare sau crizele existențiale ce au o anumită ciclicitate, ducând, în cele din urmă, la schimbări majore atât la nivelul adaptabilității, cât și al mentalităților sociale.

Distinsul specialist, ca să nu creeze suspiciune și panică în cadrul diferitelor grupuri umane, s-a ferit să spună de câte ori puterea inteligenței artificiale va întreci capacitatea cognitivă a minții umane. De două, de nouă, de nouăzeci și nouă, de o mie, de zeci de mii de milioane sau miliarde de ori, lăsând totuși să înțelegem, printre rânduri, că nu există limită la care să se oprească gradul de inteligență produsă de om. Prin urmare, pentru un astfel de tip de inteligență, a reiterat specialistul, orice fenomen social, chimic, alchimic, biologic sau emoțional va fi predictibil și perfectibil. Inteligența artificială nu se va opri la inteligența lingvistică sau la inteligența logico-matematică, ci va avea un înalt grad de inteligență spațială și emoțională, net superioare ființelor umane.

Posedând aceste caracteristici, roboții viitorului, căci în fond despre ei e vorba, vor putea empatiza atât cu regnul animal, cât și cu regnul vegetal, cu materia, dar și

cu energia micro- și macrocosmică ce se perindă prin univers. Desigur, vor avea putere să înțeleagă și să empatizeze cu ființa umană și cu întreaga societate, dar omul, ei bine, omul, a fost de părere specialistul, nu se va putea adapta la ritmul schimbărilor multiple pe care inteligența artificială le va crea în habitatul lui. Omul are dezavantajul că nu poate comunica și nu poate descifra mesajele ființelor și lucrurilor din preajma sa. Limbajul lor îi este inaccesibil. Posedând un înalt grad de inteligență emoțională, inteligența artificială va putea comunica direct cu plantele, cu frunzele, cu iarba, cu păsările și cu animalele risipite pe tot mapamondul. Înțelegând natura, societatea și cultura, inteligența artificială nu va distruge, cum a făcut și face omul, mediul înconjurător, ci, mai degrabă, îl va corija și proteja.

Plecând de la aceste considerente, dar și de la alte caracteristici pe care le vor putea poseda diferitele tipuri de inteligențe artificiale, unii futurologi s-au grăbit să tragă concluzia că dacă există Dumnezeu căruia i se supun toate legile macro- și microcosmosului, acesta nu poate fi altceva decât o formă a inteligenței artificiale, universul fiind o proiecție a sa.

Dar omul?

Ce este omul?

Omul este o enigmă.

Pentru el, cât și pentru univers.

Nu însă și pentru inteligența artificială, pentru care orice gând al omului și orice faptă a lui vor fi previzibile.

Apropo însă de inteligența artificială, unii dintre cercetători au emis ipoteza că, într-un viitor destul de apropiat, aceasta se va dezvolta atât de mult, încât își va crea propriul Dumnezeu și propria religie, la care, bineînțeles, se va converti și omul.

De cele mai multe ori, realitatea e neașteptată, ea iese în întâmpinarea ta, a frământărilor și întrebărilor pe care ți le pui legate de rostul omului în lume și de adevăr. Răspunsurile le găsești oriunde și oricând. Și aceasta pentru că, dacă știi s-o interpretezi, realitatea îți arată și partea nevăzută a ei. Ea îți desfășoară în față o serie de simboluri care nu sunt altceva decât o proiecție a arhetipurilor ascunse în subconștient. În cartea sa *Jocul cosmic*, Stanislav Grof – părintele psihologiei transpersonale și a stărilor holotropice ale ființei – afirmă, printre altele, că întreaga creație „poate fi privită ca un experiment care exprimă imensa curiozitate a Con-

științei Absolute, o pasiune analoagă cu patima unui savant care-și dedică viața explorării și cercetării”. El mai adaugă că „toate descoperirile fascinante ale științei care se extind până departe în microlume și în cele mai îndepărtate regiuni ale universului nu fac decât să zgârie suprafața enigmei de nepătruns a existenței”.

Poate că mulți dintre noi au impresia că medicii naziști care au fost condamnați de Tribunalul de la Nürnberg la ani grei de pușcărie pentru crime împotriva umanității, fiind eliberați înainte de termen pentru diverse motive, au avut muștrări de cuget pentru faptele săvârșite în lagărele de exterminare naziste. Nu, nu au avut niciun fel de muștrări de conștiință. Dimpotrivă, tot restul vieții l-au trăit cu sentimentul că li s-a făcut o mare nedreptate, visând ca timpurile „glorioase” să se întoarcă, pentru ca ei să-și pună toată știința lor în slujba noii Germanii, care trebuia să fie curățată de toate elementele ce nu reprezentau rasa pură. Odată ce creierul le-a fost setat pe o anumită doctrină, iar reflexele li s-au format prin practicarea atrocităților în camere de gazare, ei au trăit până în ultima clipă cu convingerea că vremurile de glorie se vor întoarce, iar ei vor fi repuși în funcțiile lor sau chiar urcați în grad.

Dobândind reflexe criminale, omul nu mai are scăpare. La prima ocazie, va uci-de din nou cu sânge rece și cu atrocitate sporită.

Pe zi ce trece, romanul meu *Omul din eprubetă* devine tot mai actual. Căci tot ce-i ficțiune în el se transformă în realitate.

Vorbeam, la un moment dat, într-un paragraf, despre ambiguitatea genurilor de pe Nebuloasa Andromeda. În sensul că acolo orice ființă umană, pentru a căpăta cât mai multă experiență despre viață, trece prin mai multe metamorfoze, transformându-se din bărbat în femeie și invers, și apoi din nou în bărbat, și apoi din nou în femeie. Tot acolo, ființele umane puteau poseda un număr aproape infinit de sexe de ambele genuri, înmulțindu-se pe calea acuplării organelor cu caracteristici masculine cu cele feminine etc., etc. În romanul meu apărea o realitate utopică împinsă la extreme, ce prefigura, într-un fel, configurarea unei lumi viitoare, aflată la limita dintre real și imaginar.

Iată însă că, după apariția romanului, însăși lumea în care trăim zi de zi aruncă asupra utopiei mele o lumină

MAESTRI ȘI UCENICI

Anchetă realizată
de EMILIAN GALAICU-PĂUN

MAGDA CÂRNECI: „...NUMAI PRIN DISCIPOLAT, PRIN EMULAȚIE, PRIN TRANSMITERE, O AVENTURĂ A LIMBII SAU O ÎNNOIRE A MIJLOACELOR POETICE CARE VREA SĂ LASE URME ÎN ISTORIE POATE DURA”

MAGDA CÂRNECI (N. 1955, GÂRLENI, BACĂU) ESTE POETĂ, PROZATOARE ȘI ESEISTĂ. PERSONALITATE NOTORIE A VIETII POLITICE, CIVICE ȘI CULTURALE A ROMÂNIEI POSTDECEMBRISTE. DIRECTOARE A INSTITUTULUI CULTURAL ROMÂN DIN PARIS ÎNTRE 2006 ȘI 2010. PREȘEDINTA PEN ROMÂNIA, FILIALA PEN INTERNATIONAL, ÎNTRE 2011 ȘI 2019. MEMBRĂ A PARLAMENTULUI CULTURAL EUROPEAN (ECP).

MAGDA CÂRNECI A PUBLICAT NUMEROASE VOLUME DE POEZIE, ESEU, TRADUCERI ȘI UN ROMAN.

ÎN ROMÂNEȘTE: „HIPERMATERIA” (CARTEA ROMÂNEASCĂ, 1980); „O TĂCERE ASURZITOARE” (EMINESCU, 1984); „HAOSMOS” (CARTEA ROMÂNEASCĂ, 1992); „POEME POLITICE” (AXA, 2000); „POETRIX. TEXTE DESPRE POEZIE” (PARALELA 45, 2002); „HAOSMOS ȘI ALTE POEME”, ANTOLOGIE (PARALELA 45, 2004); „FEM”, ROMAN (POLIROM, 2011, 2014); „POEME TRANS” (TRACUS ARTE, 2012); „VIAȚĂ” (PARALELA 45, 2016); „OPERA POETICĂ” (CARTEA ROMÂNEASCĂ, 2017).

ÎN LIMBI STRĂINE: „PSAUME” (MARSEILLE, EDITIONS AUTRES TEMPS, 1997); „POEME / POEMS” (PARALELA 45, ÎN ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ); „CHAOSMOS. GEDICHTEN” (TRAD. DE JAN WILLEM BOS, AMSTERDAM, GO-BOS PRESS, 2004); „CHAOSMOS. POEMS” (TRAD. DE ADAM J. SORKIN, BOSTON, WHITE PINE PRESS, 2006); „TROIS SAISONS POÉTIQUES” (LUXEMBOURG, ÉDITIONS PHI, 2008); „CHAOSMOS” (PARIS, EDITIONS DE CORLEVOUR, 2013); „A DEAFENING SILENCE” (TRAD. DE ADAM J. SORKIN, LONDON, SHEARSMAN BOOKS, 2017); „FEM” (PARIS, NON LIEU, 2018); „VIDA” (TRAD. DE IOANA GRUIA, ESDRUJULA EDICIONES, SPANIA, 2019).

NUMEROASE PREZENȚE ÎN ANTOLOGII ȘI ÎN PUBLICAȚII LITERARE DIN TOATĂ LUMEA. LAUREATĂ A MAI MULTOR PREMII LITERARE IMPORTANTE, CEL MAI RECENT FIIND PREMIUL PENTRU POEZIE PE 2018 AL ORAȘULUI CORDOBA. DISTINSĂ CU ORDINUL NAȚIONAL „PENTRU MERIT” ÎN GRAD DE CAVALER (2000).

Em. GALAICU-PĂUN: *Se știe – iar istoria literaturii a transformat întâmplarea într-un soi de mit – că, la capătul unei întâlniri providențiale cu idolul său, poetul Stephane Mallarmé, tânărul Paul Valéry a avut un fel de „șoc existențial”, care avea să-i schimbe destinul: n-a mai publicat poezie vreme de aproape două decenii, iar atunci când a făcut-o, în 1917, dând la tipar „la Jeune Parque” (într-un „fabulos” tiraj de... 40 de exemplare), devenea el însuși un maestru. Ați trăit și Dvs. o astfel de întâmplare? Cine a fost „Mallarmé”-ul Dvs.? Vă rog s-o istorisiți.*

Magda CÂRNECI: Gândindu-mă la prima întrebare, îmi dau seama că sintagma bine cunoscută „maestri și ucenici” nu se declină prea ușor la feminin: nu am întâlnit încă formula „maestre și ucenice” – și asta spune ceva despre tradiția vizibilă a lumii literare de-a lungul secolelor, față de cea discretă, invizibilă, la fel de îndelungată. Sunt convinsă că au existat maestre (artistice, poeticești, spirituale) și ucenice ale lor, numai că numele lor nu au fost reținute de istoriile oficiale. Cu excepția călugărițelor catolice „beguine” din Evul Mediu, care-și transmiteau experiențele spirituale într-un mediu feminin închis, și cu excepția poetei antice Sappho, despre care toată lumea are impresia că știe câte ceva deși nimic nu e sigur, nu-mi vin în minte alte exemple celebre.

Ca tânără poetă debutând în anii 1980, nu-mi prea trecea prin minte să-mi caut un maestru poetic viu, având în vedere unele obiceiuri și apucături masculine din breasla literară, dar și din cauza prejudecăților mele față de bărbați în general, confecționate prin reacție la paternalismul de obște. Sigur, îl admiram de departe pe Nichita Stănescu, dar stilul său boem de viață mă îndepărta de cercul lui de prieteni, poeți și plasticieni, la fel de boemi. Le admiram și pe Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu sau Constanța

Buzea, dar la vremea respectivă diferența de 13-15 ani dintre ele și mine mi se părea „enormă”, de netrecut, le priveam ca pe niște zeițe, deși cu vremea distanța asta s-a micșorat mult și, cunoscându-le, apropiindu-mă de ele, le-am declarat admirația mea.

Cea care totuși a funcționat într-un fel ca o „maestră ad hoc” pentru mine a fost Angela Marinescu. „Madona sumbră”, cum o numeam eu, ea a fost cea care m-a căutat și cu care am început să am un dialog constant despre poezie și poeți. Cum eram foarte timidă pe atunci, dacă ea nu ar fi avut răbdare cu mine, cred că dialogul dintre noi nu s-ar fi putut înfirișa și nu ar fi durat. Ei îi datorez pasionate discuții la telefon (pe atunci telefonul era numai fix), lungi plimbări pe Calea Victoriei și controverse pe teme culturale la ea acasă sau la mine acasă. Prin ea, am cunoscut o serie de personaje ale boemei de la Casa scriitorilor din București, care era locul unde se respira și se gândea mai liber, mai non-conformist, decât în restul lumii românești. Prin ea l-am cunoscut pe Paul Daian, iubitul și ulterior soțul Angelei, un *self-made man* inclasabil, anarhist, din discuțiile cu care am învățat să-mi depășesc unele limitări din gândirea mea politică de atunci, atâta cât era (gestul lui de a se lega cu un lanț de poarta Uniunii Scriitorilor din București m-a marcat). Cred că exemplul celor doi, Angela și Paul, discuțiile cu ei din ce în ce mai acerbe spre finele anilor 80 au contat în decizia mea de a fi prima care a semnat „scrisoarea celor 17 tineri scriitori” trimisă lui Ceaușescu în noiembrie 1989 și citită la Radio Europa Liberă, cu o lună și ceva înainte de revoluție.

Deși poezia tăioasă și viscerală a Angelei mă impresiona mult, ea nu m-a influențat profund în ce privește propria mea poezie, mai narativă și mai afirmativ metafizică, dar m-a învățat să-mi depășesc anumite blocaje psihologice legate de corp, de condiția feminină și de sex. Angela a

contat mult, din aceste puncte de vedere, pentru generațiile mai tinere de poete din România. I-am admirat de asemenea pasiunea cu care și-a proiectat întreaga existență în poezie, trăind modest, la limită, și nefăcând compromisuri cu „obligațiile vieții”, deși se trăia greu în anii 80. Chiar dacă după 1990 am comunicat din ce în ce mai puțin, din cauza turbulențelor existențiale și profesionale prin care am trecut cu toții în lunga „tranziție post-comunistă”, de câte ori Angela mă sună la telefon (telefon mobil de data asta), mă bucur ca și cum aș auzi-o vorbind pe o maestră Sappho modern-postmodernă.

Em. G.-P.: Acum, că sunteți unul dintre cei mai apreciați scriitori români contemporani, rogu-Vă să-mi spuneți dacă ați avut șansa să Vă caute un tânăr autor pentru a „face ucenicie” la Dvs., iar dacă (încă) nu – totul e înainte! –, pe cine dintre autori ați fi vrut să-l vedeți pe post de „tânărul Paul Valéry”?

M.C.: Cred că ideea de a avea discipoli nu mi-a trecut multă vreme prin cap, deși numai prin discipolat, prin emulație, prin transmitere, o aventură a limbii sau o înnoire a mijloacelor poetice care vrea să lase urme în istorie poate dura. În timp, m-au căutat destui studenți și studente, masteranzi și masterande de la Litere și de la Limbi străine pentru lucrări despre poezia mea, pentru traduceri de poeme de-ale mele, pentru recomandări de burse, stagii etc. Cum scriu o poezie mai degrabă dificilă, ar spune unii, întrucât nu se aliniază cu trendul minimalist-mizerabilist-concretist-prezenteist al ultimelor două decenii, nu mă mir că nu am făcut încă discipoli sau discipole și nici nu mă așteptam la asta, ca să fiu sinceră. Eu scriu în timp lung și pentru timpul lung sau etern. Îmi aștept cititorul din viitor, așa cum spuneam într-un text manifest de la finalul volumului meu „Haosmos”,

să mă descopere în epoca în care epifania poetică cu deschidere cosmică va deveni o realitate curentă și comunitară pentru mulți oameni.

Afinități electiv am cu poeta Simona Popescu, de care mă desparte o diferență de vârstă de 10 ani, care ei îi poate apărea mai mare decât îmi pare mie, așa cum se întâmplă întotdeauna. Deși nu avem arte poetice similare, deși nu scriem deloc la fel, există între noi, dintotdeauna, de la prima vedere, un fluid emoțional care vine cu o naturalețe ce mă uimește, căci eu nu sunt o fire deschisă. Simona a păstrat în ea și în poezia ei un „adolescent etern”, o „adolescență eternă”, din care pleacă autoritatea jucăușă și simplu-profundă a stilului ei – de aceea e iubită cu ușurință de tineri, de studenți, de masteranzi. Și deși între noi două există o diferență esențială de poziționare existențială – eu tinzând spre metafizicul încarnat al poeziei, ea spre hedonismul acesteia cât se poate de uman și de pur –, eu simt, și știu, că între noi circulă un curent electric subtil, deocamdată neformulat, care ne leagă de aceeași aspirație și ne propulsează, pe fiecare în felul ei, spre un absolut fără de care existența umană ar fi absurdă, irespirabilă. O consider cumva pe Simona drept sora mea mai tânără, căreia nu pot deocamdată decât să-i ofer exemplul unei consecvente „căutări spirituale prin poezie” – știind că ea deja a înțeles, după felul admirabil în care comentează poezia lui Gellu Naum.

Mai nou, încep să mă caute poete mai tinere sau mai puțin tinere din țări diverse, ceea ce mă surprinde și mă bucură. Ioana Gruia din Spania, Laurine Rousselet din Franța, Ana Rapcea din Republica Moldova și altele sunt nume despre care cred că se va auzi. Ce le atrage spre mine nu îmi e încă foarte clar, dar e sigur că poezia e liantul magic care poate face să consune spirite afine din toate părțile lumii. Și sper că ne îndreptăm ca umanitate spre înțelegerea poeziei ca o stare spirituală cotidiană și globală, rezultând dintr-o rețea planetară de poeți și poete, de reviste și festivaluri, de acțiuni și modalități de a scrie care vor infiltra benefic toate limbile vorbite cu energia innoitoare și ascendentă a trăirii poetice.

EDITURA ARC | NOUȚĂȚI

CONFLUENȚE. ARTELE PLASTICE DIN REPUBLICA MOLDOVA
CONCEPȚIE: MIHAI POTÂRNICHE, TUDOR STĂVILĂ
PROIECT: IURIE FOCA

„Volumul «Confluente. Artele plastice din Republica Moldova» prezintă arta plastică în spațiul dintre Nistru și Prut din primul deceniu postbelic până în prezent. De fapt, autorii volumului au intenționat să elaboreze o sinteză a artelor plastice de la noi, similară cu cea din domeniul literaturii, până acum fiind editate câteva colecții de antologii ce înglobează literatura din Basarabia din secolul XX și începutul secolului XXI. Prezenta culegere include opere reprezentative ale artiștilor plastici basarabeni din toate domeniile: pictură, sculptură, arte decorative, grafică, imbinând, în totalitatea lor, elemente ale tradiționalismului cu cele ale modernismului. Volumul este conceput asemeni unui film în care nu e loc pentru remontarea cadrelor, privitorul fiind determinat să-l urmărească în ansamblu, în continuă desfășurare, fără a fi smulse din context creațiile de conjunctură care erau considerate cândva opere-cult.”

EDITURA

05 > NICHITA DANILOV: NATURA UMANĂ: ENIGME ȘI PARAENIGME

neliniștitoare. Se pare că tot ce e în eprubeta mea, mai târziu sau mai devreme, va exista și-n realitate. Și când afirm asta nu trebuie să mă gândesc la mai multe, ci doar la faptul că recent Parlamentul European a adoptat – cu 378 de voturi pentru, 255 contra și 42 de abțineri – Raportul Matic, un document care prevede, printre altele, într-un paragraf adiacent celui legat de accesul la avort, dreptul bărbaților de a naște copii.

Paragraful acesta e destul de discutabil, fiindcă poate da naștere la nenumărate discriminări. În el nu se fac niciun fel de precizări legate de femeile transsexuale, care au devenit bărbați. Poate că și acestea au dreptul să aducă pe lume copii, odată ce bărbaților le este conferit acest drept. Nu se fac niciun fel de precizări asupra modului cum bărbații vor putea rămâne însărcinați. Se va apela la transplanturile de uter și de trompe uterine sau la sarcină în vitro?

Poate că, pe viitor, bărbații, indiferent că sunt transsexuali sau bărbați în toată puterea cuvântului (ce straniu sună această expresie!) vor purta un fel de marsupiu, care le va permite să-și poată duce sarcinile la bun sfârșit, beneficiind de sprijinul cadrelor medicale specializate în acest sens. Sau poate – asta, desigur, după un timp – vor apela la laboratoare speciale și la eprubete.

Mă opresc aici cu speculațiile, nu înainte însă de a afirma că paragraful în cauză deschide noi perspective industriei genetice. În curând, ne vom naște în eprubete și vom trăi, trecând de la o vârstă la alta, în alte eprubete. Iar când vom muri, pentru a nu dispărea de tot în neant, vom fi transformați în fetuși și reciclați.

* * *

S S-iștii care păzeau lagărele naziste de exterminare de la Auschwitz (ca, de altfel, și colegii lor NKVD-iști din sinistrul GULAG stalinist) nu puteau pricepe nici în ruptul capului, atunci când îi împingeau cu automatele pe prizonierii înghesuți din vagoane, cum poți să te împotrivești agățându-te cu disperare, până în ultima clipă, de viață, sfâșiindu-ți cu unghiile carnea, dând mereu îndărăt, să intri în camerele de gazare, odată ce exterminarea ta era necesară pentru binele Reich-ului și propășirea și gloria întregii rase umane, care trebuia, odată și odată, curățată, pentru a intra în noua eră, de toate elementele impure...

Seara, adunați în jurul focurilor, patrulele beau coniac franțuzesc de cea mai bună calitate și făceau bancuri pe seama celor ce și-au găsit sfârșitul în camerele de gazare sau pe seama celor dezbrăcați până la piele și împușcați, scurt, în ceafă, care au căzut, fără să scoată vreun sunet, în șanțul săpat de ei înșiși, fiind îngropați apoi de alți prizonieri, care urmau în curând să le ia locul. Imitându-le scâncetele și gesturile, chipurile SS-iștilor deveneau extrem de expresive.

* * *

D doctorului Heinrich Plaza, șeful secției de patologie de la Buchenwald, care avea ca obiect de cercetare studierea procesului de răcire a corpurilor umane până când temperatura acestora cobora la 29 de grade, îi plăceau vinurile de Burgundia, de Madeira, dar și cele de Bordeaux, de aceea, atunci când se ocupa cu munca lui de cercetare, obișnuia să-și umple un pahar de vin prin care privea trupurile învinețite ale prizonierilor din lagărul de concentrare supuși experimentelor sale menite să dezvăluie lumii limitele rezistenței la frig a corpului uman.

Lipindu-și cu delicatețe buzele trandafirii de gura răcoroasă a paharului, SS-Hauptsturmführer Plaza sa-

vura ca un adevărat degustător de elită licoarea dulce a vinului, privind la trupurile prizonierilor ai căror dinți clănțăneau de frig. Pentru a le atenua chinurile agoniei, câteodată, SS-istul, călcându-și peste inimă și încălcând regulamentul, se apropia de fața chinuită a câte unui prizonier și-l întreba, rotindu-i în jurul ochilor paharul plin cu licoare rubinie, dacă nu dorește un pic de vin ca să-și încălzească sufletul. De obicei, prizonierii, bățându-și capul, refuzau să se înfrupte din darul oferit de austerul, dar distinsul SS-Hauptsturmführer Plaza, preferând să moară demni, cu sufletul împăcat că au avut puterea să respingă până în ultima clipă ofranda oferită de călăul lor. Enervat de cerbicia victimelor sale, doctorul le recita pasaje întregi din Faust, după care, băgându-le câte un furtun pe gură, le turna pe gât câteva sticle de vin de Madeira, din care bea și el, până când victimele cădeau în comă.

Atunci doctorul trecea la o altă fază a experimentului său.

Umplându-și al doilea pahar de vin, el dădea dispoziție subalternilor săi ca trupurile intrate în comă, fie din pricina vinului, fie din pricina frigului, ale victimelor sale să fie scoase din cisternele transparente umplute cu apă rece ca gheața și așezate în salonul de alături pe câte o canapea de culoare purpurile, alături de trupurile goale ale unor tinere femei abia sosite în lagărul de exterminare.

Fiind un mare iubitor de poezie și de artă, cuprins de euforia momentului culminant al experimentelor sale, doctorul Plaza încerca să empatizeze cu starea victimelor, oferindu-le un moment de grație înainte de clipa finală.

Simțind mângâierile unor mâini calde și mișcarea plină de vioiciune a unor trupuri tinere, atingerea plină de tandrețe a unor sâni superbi și coapse, victimele își reveneau pentru câteva clipe din starea cataleptică, se ridicau în coate, priveau cu uimire salonul în care se aflau câteva zeci de canapele de aceeași culoare presărate cu petale de trandafiri, unde erau trupurile goale ale unor tinere femei, ascultau acordurile muzicii lui Mozart, se bucurau ca niște copii sau râdeau spasmodic, crezând că deja au murit și acum au nimerit în rai, și apoi își dădeau duhul, nu înainte de a juisa.

Când cisternele erau umplute cu trupurile unor femei supuse aceluiași experiment, ajungând în faza finală, în locul femeilor de pe canapele apăreau trupurile aflate în transă erotică ale unor tineri prizonieri, presărate cu petale. Observându-le cu atenție reacțiile, doctorul le stimula atât pe cale vizuală, cât și prin atingerea zonelor sensibile, dar și prin intermediul muzicii, instinctul erotic, până când trupurile prizonierelor atingeau orgasmul.

Acuzat, după terminarea războiului, de crime de exterminare în masă, doctorul Plaza a scăpat de condamnare din pricina faptului că medicii tribunalului l-au diagnosticat cu scleroză multiplă avansată, drept care a fost eliberat. Un timp, în ciuda bolii sale severe, fostul ofițer SS a practicat medicina, dând consultații în cabinetul său particular din Perach, din Bavaria, stângându-se din viață în 1968, la 58 de ani.

Se spune că, profund marcat de boală, avea nostalgii după perioada sa de glorie. Și atunci când dispunea de timp, făcea diverse experiențe în cabinetul său. Neavând la dispoziție material uman, făcea experiențe pe câini și pe pisici, iar uneori, când starea sănătății îi permitea acest lucru, își umplea un pahar de vin și intra în cadă.

Când scriu aceste rânduri, mă gândesc cu groază că oricând, în ciuda performanțelor la care a ajuns democrația, oricând poate să apară din pământ, din iarbă verde un nebun, un nou Führer, care o să dorească să-și impună propriul său sistem de valori și propria sa viziune despre lume.

ROATA ȘI POEZIA EI

În cartea-interviu cu Mircea V. Ciobanu (*Eugen Lungu. Între spațiile și oglinzile timpului*) îmi aminteam de roata de irigație de la Hăsnășeni: „În zilele sale de glorie, râul [Cubolta] avea o măreție tihnită, întinzându-se de la sălciile de pe malul stâng până la șesul ocupat permanent de zarzavaturi de pe cel drept. Acolo se aflau grădinile cu legume. Eu am mai prins ciudatele roți de irigație, care semănau foarte mult cu cele din Egiptul antic. Pe întreg perimetrul roții – cred că avea vreo 7-8 metri în diametru – erau prinse găleți. Doi cai nenorociți (așa mi se păreau mie, care zburdam încolo și încoace) roteau cât e ziua de mare un angrenaj din roți dințate de lemn. Acestea puneau în mișcare roata mare, care, rotindu-se, cu partea de jos scufundată puțin sub suprafața apei, umplea pe rând gălețile. Când ajungeau sus apoi o luau în jos, în mișcarea lor circulară, gălețile își vărsau conținutul într-un jgheab, de unde apa se revărsa în șanțurile de irigație. Astfel râul muncea”.

Amintirea asta a mea ține de un timp atât de îndepărtat și de un fenomen atât de neobișnuit azi, încât uneori mi se pare că nu am văzut toate acestea aievea, ci am visat. Deși reconstitui și azi cu ochii minții și aud încă pasul placid al cailor, scârțâitul roților zimțate (de lemn!), rotirea aproape maiestruoasă a uriașei roți și clipocitul apei ce se scurgea din găleți în uluc. Nu am găsit însă nicăieri pomenit acest agregat hidraulic, decât așa cum spuneam, în cărțile de istorie unde era descris Egiptul antic.

Iată că aflu însă încă un martor ocular! Și ce martor! E vorba de Olga Cantacuzino, legendara femeie născută la Pistruieni, Orhei care a cucerit parizienii și nu numai (vezi articolul meu „*AH, OLGA! OLGA! CE-AI FĂCUT...*”). Citesc în *Un secol de poezie română scrisă de femei*, vol. III (1918-1944), antologie de Alina Purcaru și Paula Erizanu (Cartier, Chișinău, 2021) poemul ei *Roata*. Piesa e greoaie și „strălucește” printr-o mulțime de basarabenisme pe care nici eu, basarabeanul parcă destul de școlit, nu le pricep: *zăbrim* locul, *prosii*, *baldâr*, *hângăș* (hogaș, făgaș?), *tărtâneț*, *căbăzit*, *miezură*, *îmbuiată* ș.a. Dar și printr-o topică abțiguită de-ți pare că citești hexametri antici! Autoarea descrie tot ciclul agrar în

cunoștință de cauză – creșterea răsadului de zarzavaturi, sădirea acestuia, irigarea, coacerea, dar și desfacerea mărții pentru cumpărătorii rurali. (Când eram prin clasa a șaptea, a opta lucram la grădina colhozului și am cunoscut în detalii aceste procese.) Și neapărat, în detalii, tehnologia udării cu roata de irigație:

Stă grădina. Noi parul cioplim pentru drug, prindem apoi și roata-n zimțat meșteșug.

2.
Rău îmi pare de bietul Bălan – calu-i chior, gârbovit de strădanii, cu trupul doar oase, nu c-ar trage din greu al udatului zor, dar pe loc se învârte cu șleicile-i roase. Eu arunc peste el câte-un strop din butoi, îl tot apăr cu biciul de râul viespoi. Pentru locul de roată săpatu-s-a malul, pentru scurgerea apei săpatu-s-au ochi în a roții obadă și dai să-i deochi când, ca niște căușe, apucă tot valul, ca în scrânciob îl urcă și-l fac să recadă. De Bălan e mânăta zimțata corvoadă, pierzând oiștea de drug, apoi drugul de osii, spre viețosul botez al menitelor prosii. Curge-n gâtul de lemn răcorosul hatâr, mistuit de-al grădinii pălite baldâr; stăm desculți în pârau ce vine, făgaș îl oprim și-i dăm drumul; joc țarna cu sapa, bălăceală îmi fac șuguieț din năstrapa adăpatului clin, din udatul hângăș. Soarbe-n vine, în măduva nouă verdeață

SEMNAL

LEO BUTNARU
BUDDHA ȘI POLIȚISTUL
POEME ÎN RUSĂ ÎN REDACȚIA
LUI I. LOȘCILOV
MOSCOVA, EDITOR: E. STEPANOV
2022

tot șiroaie de, harnic, din jgheaburi petrec, dă de-a valma cu ele-n ferice înec, va lega tărtâneț buburuza isteată.

Ai uneori impresia că această Olgă, cu nume atât de sonor în istoria românilor, e contemporană nu cu Minulescu, Goga sau Cezar Petrescu, ci cu Neculce și Dimitrie Cantemir!

Da, tehnica a înlocuit apoi antica roată. Țin minte că apa din râu pentru grădinile cu zarzavat ale colhozului era pompată, deja prin anii '60, de un „Universal” din epoca preistorică a tractoarelor, vehicul care mergea cu gaz lampant!... Era mai sigur, deși cu roata părea mult mai romantic. Bietul Bălan, unde i-o fi strălucind acum oasele?

13 decembrie 2021

MEMORII OPTIMISTE

În volumul *Memorii optimiste* (1992; reluat în *Scrieri*, colecția „Moștenire”, Editura Știința, 2018) Andrei Ciurunga își povestește întreg calvarul trecerii sale prin lagărele comuniste. „Vina” lui, ca și a altor basarabeni (Ion Buzdugan, Pan Halippa, spre exemplu), e că au pledat cu toată ardoarea pentru ca ținutul rusificat să redevină românesc și pentru asta au plătit nu atât în fața justiției rusești cât în fața celei românești! Asta a fost marea ticăloșie a istoriei, dar și... marea şansă a lui Ciurunga ca poet. Fiindcă el a rămas mai ales ca poet al detenției, prima sa cărțuție, cea tipărită la Chișinău, însumând simple însăilări școlarești.

Din amintiri se desprinde un episod, un fapt de viață, care ne permite să-l credem pe cosângeanul nostru drept poet, chiar dacă am admite prin absurd că acesta nu a scris nicio poezie. Căci replica dată unui zbir din lagăr o putea formula doar cineva cu mare suflet de poet! Era în 1952, în noaptea Învierii, când Ciurunga se nimerise să fie de planton.

[Î]n timp ce noi, cei câțiva deținuți treji, ne făceam urările pascale, s-au auzit pași apăsați în antreul barăcii. Era ofițerul de serviciu care, vigilent foc în această noapte, își făcea rondul conștiincios. Băieții au intrat iute sub pături și au început să sforăie demonstrativ. Eu, ca

planton, trebuia să-i dau raportul domnului subofițer. Acest raport suna cam așa: „Domnule (gradul), sunt planton schimbul doi în baraca E4. În timpul schimbului meu nu s-a întâmplat nimic. Raportează deținutul Cutare”. Dar cum puteam raporta că în schimbul meu nu se întâmplase nimic?! Și-atunci, când a sosit momentul să rostesc această propozițiune tocită, am spus: „În timpul schimbului meu a înviat Hristos!” Băieții de sub pături au înghețat la auzul raportului meu. Plutonierul m-a privit năucit, apoi a izbucnit mânios:

– Așa, Hristoșii mă-tii de bandit, zici că a înviat Hristos? Ia trezește schimbul următor de planton și tu hai cu mine să-ți arăt eu învierea!

M-a băgat direct în carcera îngustă din curte, unde am stat trei zile încheiate, cât au durat sărbătorile de Paști. Noroc de prietenii care îmi strecurau prin crăpăturile scândurilor câte-o țigară gata aprinsă, ca să-mi fie șederea mai dulce. Nu aveam nici mâncare, nici pat. Primeam un sfert de pâine pe zi și-o cană cu apă, iar de dormit, fie că dormeam rezemat de pereții carcerei, fie ghemuit ca vai de lume pe jos. Dar întâmplarea a făcut ocolul coloniei și a rămas de pomină peste ani...

19 noiembrie 2020

PIȚIGOIUL LUI MENIUC

În fiecare iarnă, nu neapărat în ianuarie, când aud cântecul optimist al unor păsări mici care umplu văzduhul cu crescendo-ul lor plin de viață, îmi amintesc de un minieseu al lui George Meniuc în care viersuiește etern o zburătoare ce încântase cândva auzul poetului. Scriitorul semna pe atunci cu bolovănosul *Gheorghe*, prenumele George, cu care era trecut în *Istoria...* tizului său Călinescu, părându-li-se kulturnicilor din RSSM prea îmburghezit, dar mai ales sfidător de românesc. Abia într-un târziu și-a regăsit și prenumele, sub care debuta în București cu *Interior cosmic* (1939), și poeziile sale din tinerețe rămase în presa românească.

Textul despre care vă vorbesc era pe post de prefață la volumul *Eseuri* (Editura Cartea Moldovenească, 1967). Mica uvertură – o pagină și ceva – nu fusese culeasă tipografic, ci era caligrafiată de mâna autorului și era reprodușă destul de reușit pentru arhaica noastră tehnică de imprimat de atunci. (Ce vreți, a trecut deja mai mult de jumătate de secol de la apariția acelei cărți!...) Scrisul de mână dădea volumașului un aer intim, îl personaliza, grafia ușor descifrabilă a scurtului eseu scotea cartea din insipida vulgaritate a tirajelor de masă. Tipăritura părea că are un autograf scris special pentru tine, cititorul lui Meniuc.

Scriitorul trăia atunci într-o casă la curte de pe strada Ufimskaia, din preajma lacului de la Valea Morilor. Periferia aceea a Chișinăului aducea cu un mic sătuc dominat de o liniște idilică, tipic rurală, departe de infernul mugitor al motoarelor și claxoanelor isterizate din centrul urbei.

Hatârul slav-sovietic botezase străzile aceluia colțișor patriarhal, unele abia deosebindu-se de ulițele rustice, cu nume proprii din toposul siberian: Irkutskaia, Amurskaia, Angarskaia, Omskaia etc., etc. O singură stradă rămăsese printr-o mare minune cerească cu nume românesc – Frumoasa. Acum fosta Ufimskaia poartă numele poetului, strada George Meniuc intersectându-se cu grațioasa Frumoasa, în acest unghi pitoresc-poetic răsărind

Editura Arc, cea care a dat o nouă viață poeziilor bătrânului scriitor.

George Meniuc avea o cultură aleasă – făcuse Literele și Filozofia la Universitatea din București, luând lumina cărții de la profesori celebri: Tudor Vianu, Petre P. Negulescu, Dimitrie Gusti, Mircea Florian ș.a. Această noblete intelectuală se vădea nu numai prin opera poetului, dar și prin gustul rafinat cu care își regiza apariția cărților sale. Deși eram în epoca broșurilor gri, urâte, scoase fără gust și idei de ce înseamnă design editorial, dânsul știa să vrăjească și să dea la lumină, aproape de fiecare dată, cărți care se deosebeau imediat în masa cenușie, în primul rând, printr-un format deosebit de original, apoi printr-o copertă care-ți fura neapărat privirea în librărie. Și acel volum de Eseuri era grația întruchipată. Oblong – îl puteai ține între degetele unei mâini –, zvelt, cu o supracopertă sobră, pe care pictorul așternuse cu italice frumos rotunjite titlul cărții. Era lucrarea care avea să-l consacre pe scriitor ca eseist. Prefața-autograf era perla acelei bijuterii editoriale. Și ca formă, și ca esență: poetul își justifica „trădarea” poeziei prin eseu. Transcriu mai jos acele rânduri, textul apărând acum probabil pentru prima dată în ținută latină:

Se întâmplă în viață fapte zguduitoare, care mă răscolesc o perioadă lungă de timp, și trec. Și ce se iscă episoade neînsemnate, abia sesizabile, și rămân. Imponderabilitatea unor lucruri este evidentă, pe când imaginea lor atârnă greu în suflet, ca o culoare fără penel, ca o melodie fără arcuș și obsesia lor durează până la întâia confesiune.

Iată un „episod”. Scârțâia Ghenarul bocnă de ger. Înatau în zăpadă grădinile, urbea. Tini-cheaua soarelui, înroșită, spânzura ca la muzeu pe peretele unui cer albastru. Pe stradă nu era nimeni. Deodată am auzit, de sus, de pe creanga unui nuc, o păsărică rătăcită cine știe de unde, triful ei răsuna peste toată valea, sonor și du-ios. Era atâta putere, atâta voioșie în cântecul acesta subțire, de parcă era primăvară în zile de iarnă. Până și soarele porni să pâlpâie pe ramuri goale, zăpada să înfiripe scânteii galbene, șovăielnice. Astfel, peisajul hibernal căpătase o notă plină de farmec. Zăpezile mi-au părut aproape calde, cerul mai puțin plumburiu: și în singurătate fiind, cântecul clintește din loc amortirea, alungă tristețea, aduce mângâiere în lume.

Și trebuia atunci, în versuri inspirate, să-mi împărtășesc emoția și glasul. N-am făcut-o, tă-răgânând condeiul. Pasărea a rămas pe creangă, mai cântă în aceste ecouri, zgârcit menționate. Ce-i eseu? Sfârșit de poezie, început de proză? Adese, încercând strunele unor poeme încă nerostite, mă abat către note fugare... (Gheorghe Meniuc)

Am scris în altă parte despre eseurile lui George Meniuc. Am regretat că timpul le-a cam obosit, unele dintre ele nemaiavând prospețimea prin care ne surprinseseră vreo jumătate de secol în urmă. S-a vestejit ușor și tableta de care vă vorbesc. Însă de fiecare dată când o citesc, mi se pare că aduce spre noi geroasa suflare a iernilor de altădată (cele de azi sunt o slabă și fleșcăită parodie a legendarelor zăpezi din secolul XX!). Eroina tabletei este acea pasăre mică ce cântă dezinvolt pe ram, dând farmec întregii cărți, ecoul ei răzbătând peste ani și umplând cu acel tril sincopat paginile volumului. Ceva ca un murmur de descântec mă absoarbe în interiorul celui tablou hibernal și mă face să reconstitui iarăși și iarăși acel ghenarie

din livezile sugrumate de ger din preajma lacului. Poate fiindcă trecusem și eu prin ceva similar. Eram adolescent și mi s-a întipărit pentru totdeauna o zi de iarnă pe Cubolta încătușată de gheață. Țin min-te un soare spălăcit, abia răzbătând prin norii semiopaci și puhavi ca zăpada de pe râu. Se lăsase și o ceață fină ce sporea miracolul acelei zile. Lumina, colorată ușor într-o purpură abia promisă, nestridentă, aproape diafană, mai mult o idee de culoare decât culoarea însăși, trecea difuză prin microscopicele cristale de gheață din aer, dând insolite nuanțe și zăpezii din jur. Obișnuita rumoare a satului se cernea prin ceață ca printr-un puf (Aureliu Busuioc ar fi scris: de îngeri). Și, ca în uvertura la Eseuri, o pasăre colora prin viersul ei ineditul momentului.

Abia peste ani am înțeles de ce textul lui Meniuc avea un asemenea impact emoțional asupra mea. Introducerea la carte developa și decupa din bagajul meu sentimental acea zi de iarnă de pe Cubolta, acel moment unic trăit numai de mine și cunoscut numai mie. Îl îngemăna apoi afectiv, prin similitudine, cu tabloul creat de eseist.

Așa se face că iarna, când aud undeva sus, pe ram, cântecul totdeauna la fel de victorios al păsării, nu știu de ce, dar mi se pare că aceasta s-a smuls din paginile cărții lui Meniuc și reia firul sonor al unei bucurii știute doar de ea, dar pe care o împarte generoasă cu un ianuarie ingrat. Și cu noi, desigur, amintindu-ne parcă de Florile dalbe, unul dintre frumoasele titluri ale poetului atins de cărunțețe.

De atunci, aici toate s-au schimbat, începând cu venetica Ufimskaia, denumire apusă în neantul uitării, strada purtând, cum am mai spus, printr-o justiție cerească, numele poetului. Doar cântecul din pomii în promoroacă a rămas același (să fi fost al unui pițigoi?). Neobositul tril nu a fost alterat nici de dezastrul climatic de pe glob, nici de virusul liliiecilor din Wuhan, nici de tâmpeniile lui Trump, nici de uruiul tancurilor lui Putin din coasta Ucrainei, nici de frizura haotic-futuristă a lui Boris Johnson (la om, gândurile iau de multe ori forma părului), nici de atâtea alte stupize-nii prin care am trecut și vom mai trece. Căci viitoarele noi căinoșenii clocesc alte răutăți ce abia așteaptă, viclene, să ne sară de după colț și să ni se înfigă în grumaz.

George Meniuc cu soția, în Transcarpatia

Acest cântec ne inoculează însă o mică doză de optimism, lăsându-ne speranța că frumosul, chiar dacă nu va salva lumea, cum visa, de altfel extrem de realistul Dosto, atunci o va face cel puțin ceva mai umană. Mai digerabilă existențial...

Găsesc acum o neașteptată analogie în ceea ce privește scriitorii și păsările. O face Jorge Luis Borges în Istoria eternității, operă fantezistă, ca multe altele din hiperficțiunile scriitorului argentinian, în care uneori credea el însuși, deși știa că e pură invenție. Lucrare de fină inteligență persuasivă, citești totuși această scriere ca pe un subtil joc filozofico-literar în care poți crede, dar cu același succes poți și să nu crezi. Borges pornește de la o teză platonicească pe care o reactualizează în limbajul modern:

O vom formula astfel: „Indivizii și lucrurile există în măsura în care participă la viața speciei din care fac parte și care constituie realitatea lor permanentă”. Caut un exemplu cât mai favorabil: o pasăre. Obiceiul de a zbură în stoluri, faptul că sunt mici, identitatea trăsăturilor, vechea legătură dintre cele două crepuscule, cel de la începutul zilelor și cel de la capătul lor, împrejurarea că mai curând le auzim decât le vedem – toate acestea ne îndeamnă

să admitem primatul speciei și lipsa aproape totală de importanță a indivizilor. Keats, ferit de eroare, s-a putut gândi că privighetoarea care îl farmecă este aceeași pe care a auzit-o Ruth în lanul de grâu din Betleem¹; Stevenson proclamă o singură pasăre ce străbate veacurile: privighetoarea devoratoare a timpului.

Dacă e să ne conformăm tezei Platon-Borges, ar reieși că pasărea pe care o auzim azi e identică cu cea care încânta cândva auzul poetului. Totuși imaginația argentinianului e fără margini!... Mai ales când cugetă despre eternitate...

Notă:

1. Iată rândurile din poemul lui John Keats Odă la o privighetoare:

Ca-n noaptea asta-n vremuri vechi, sunând Vocea ta a urcat în rob și rege. Poate același cânt a fost o zestre În inima lui Ruth când fără casă În grâu străin bea lacrimi, dureroasă. (Traducere de Miron Kiropol)

Am verificat în capitolul Rut din Vechiul Testament. Acolo se strânge orz, dar nu grâu, și nicio privighetoare nu tulbură liniștea biblică a holdelor!

13 februarie 2022

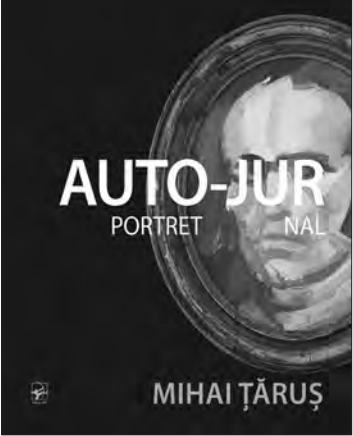
EDITURA ARC | NOI APARIȚII | EDITURA ARC

TUDOR ZBÂRNEA RECONFIGURĂRI FLUIDE (ALBUM DE ARTĂ)

„Albumul de artă «Tudor Zbârnea. Reconfigurări fluide. Pictură» conține circa 200 de reproduceri color, cu o selecție de lucrări ale artistului realizate în diverse perioade, pe parcursul a peste 35 de ani de activitate. Lucrarea prezintă personalitatea artistului și etapele estetice de bază ale demersului său pictural. Imaginile lucrărilor din album sunt plasate crono-

logic și sunt însoțite de o serie de texte de analiză estetică semnate de prestigioși critici și istorici de artă din Moldova și România: Dan Grigorescu, Pavel Șușară, Valentin Ciucă, Maria Bilașevschi, Petru Bejan, Adrian Silvan Ionescu, Negoită Lăptoiu, Constantin Ciobanu, Tudor Stăvilă, Ludmila Toma ș.a.”

MIHAI ȚĂRUȘ AUTO-PORTRET-JURNAL (1968-2021) EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE LARISA ASTREIN CUVÂNT-ÎNAINTE DE VL. BULAT

„Această carte-album este intitulată de autor «Autoportret-Jurnal (1968-2021)». Pictorul propune, prin acest titlu, o necesară retrospectivă, un cumul introspectiv de idei plastice, formale, vizuale (cu accentul pe reproduceri, desigur), hrănite de lecturi, observații după natură, discuții cu semenii din diverse spații culturale, atât de distincte și marcate/determinate de diverse elemente: naturale, sociale, politice, etnice, ideologice, etice, estetice, morale etc. În ultimă instanță, accentul cade precumpănitor pe partea vizuală, ilustrativă, pe reproducerea operei. Căci anume aceasta poate lămuri, fiecăruia în parte, intențiile, zbaterile și performanțele artistului. Nu în ultimul rând, albumul de față se dorește el însuși o amplă operă de artă conceptuală.”

STERE BUCOVALĂ: „ÎNGERUL ÎMPĂIAT”

de NICOLAE LEAHU

AMINTIRII LUI STERE BUCOVALĂ,
ACESTE RÂNDURI SCRISE ÎNAINTE
DE PANDEMIA CARE NI L-A RĂPIT...
N.L.

Instalat pe un ponton lirico-epic brăilean, flancat de-o mândrețe de șalupă țintind cu prora gurile Dunării, poetul și omul de afaceri brăilean Stere Bucovală adună de câțiva ani (împreună cu poetul ieșean Valeriu Stancu și editorul chișinăuian Gheorghe Prini) aezi și rapsozi din toate zările la un conclav poliglot și intercultural spre marea bucurie a oamenilor locului, dar și a celor gălățeni și cahuleni.

Surprinși de frumusețea frunzei policrome ca într-un han călătorind prin cele trei orașe sudice, trubadurii, minesangerii și muzele lor ciocnesc idei, degustă poeme în toate limbile reunite autumnal (ca să mai schimbe înde ele cuvintele ce le prisosesc), lăsându-se cucerii de-o bătaie pe umăr, de-un zâmbet rujat sau de altul mustăcios până însăși Luna își ascunde cornul de aur în vreo cutie de vioară sau chitară asfințind în brațele dimineții.

Ascultându-și și încurajându-și confrății să citească sau să declame, dacă li-i poftă, Stere Bucovală nu răspunde provocării lecturii decât arareori, dar când o face, după ce-și istovește rivalii cu un sofisticat ritual al temporizărilor și amânărilor, scoate neapărat la lumină un text care-ți pică în inimă, rămânând acolo, să-ți amintească de-acele zile dunăreano-prutene și brăilean-gălățean-cahulene. Așa este și poezia *Îngerul împăiat*.

Debutând editorial în 2009, Stere Bucovală ajungea, în 2017, la a patra carte de versuri, intitulată *Orizontul din cușcă* și impunând un poet din familia crailor, a crailor de curtea veche sau a *frumșilor nebuni ai marilor orașe* Brăila și București, ca să amintim doar două, de la litera B, a enciclopediei fanților – mai mult sau mai puțin *ușuratici*, cum ar spune-o, scriind, Luca Pițu.

Cele mai frumoase poeme ale lui Stere Bucovală exploatează condiția de burlac în spirit a personajului, care, deși își revendică imperios libertatea de a fi cel care este, nu uită nici pentru o clipă de sacrele datorii ale familistului. Într-o poezie reprezentativă, intitulată *Cărarea*, poetul practică un discurs relativizant amintind de hălăduirile transmorale ale personajelor fănușiene. „Dar totuși (își zice personajul – n.n., N.L.) cere iubitelor iertare/ Știind c-au fost și sunt abecedare// Cărarea ta din ochii lor

adânci/ Și-acum o rătăcești ca și atunci”. Pentru ca, peste alte șase distihuri, să se întrebe... exclamând retoric: „Ce poți iubi mai mult pe lumea asta:/ Mai mult decât copiii și nevasta?!”. Sigur că... ielele, surăde personajul, complice, lunecătoarelor oglinzi danubiene. *Valul*, de altfel, este una dintre imaginile favorite, fie atunci când e vorba de acumularea progresivă de sugestii ale acvaticului, fie atunci când poetul e în căutarea unor conotanți ai virilității.

Mesaje erotice codificate sau numai basne rostite eliptic, poemele lui Stere Bucovală vor să fie nu numai citite, ci și înțelese, rămânând însă, pe cât se poate, neînțelese. Paradoxul își are logica sa, atât existențială, cât și poetică. Iată de ce autorul cultivă repetiția lexicală, refrenul (camuflat), imaginea recurentă etc., toate acestea fiind și strategii de ghidare a cititorului interesat să treacă, iepurește, de bornele aluziei. Iar aluzia ascunde însăși ispita. Cum să vorbești însă despre ispite într-o *lume* a corectitudinii politice? *Lumea* este un alt cuvântel frecvent, semn că existența lumii (ba și gura de hârcă a acesteia) nu e deloc neglijabilă. Astfel și triumfă metonimia, ca figură. De pildă, în poezia *Primul păcătos*, femeia-ispită ia chip de *păpădie* sau de *fraged trandafir*, de *crin îngândurat* sau de *floare de pelin*. Până și invocarea numelor masculine ale florii (*trandafir* în loc de *roză*, *crin* în loc de *lilie*), care este, neîndoielnic, una și aceeași (*tot un drac vegetal*!), doar că în mai multe ipostaze nominale, servește cunoscutele deja procedee de încifrare sau numai de tulburare a coerenței comunicării.

Nu altfel este scrisă nici poezia *Îngerul împăiat*, care, parcă pentru a-l contrazice dinadins pe criticul Vasile Spiridon, vorbitor undeva despre faptul că Stere Bucovală ar crede „în topirea ființei într-o expresie străină de orice artificiu stilistic”, e făcută numai din artificii.

Să revenim la primele două strofe: „Acum mă întorc cu greu către casă/ Pe drum, inima pălpăie ca un felinar/ Gâtul lebedei în palmele mele se lasă/ Încovoiat ca peste apele de cleștar// Ajuns în fața porții mă rușinez/ Prin gaura cheii pășesc în picioare/ Ajută-mă, Doamne, încă o dată mă furiez/ Știindu-mă coborât din Carul cel Mare”.

Propulsat prin ingambament (sau nu), primul vers lasă să se întrevadă, în subtext, și alte cărări și cărărușe, ducând, toate, în gând, „către casă”. Tocmai sublinierea pe *drum* developează teama care însoțește imaginarele coridoare aeriene. Versul

va fi citit, deci, ca ABIA „Acum mă întorc cu greu către casă/ Pe drum”, adică... mă întorc la propriu, de-a adevăratelea, nu ca atunci când abia gândeam cum voi face calea aceasta, a... pocăinței. Iată de ce, descoperindu-l, neliniștita inimă „pălpăie ca un felinar”. Un fel de a spune că parcă ar trage să moară, chiar dacă, în același timp, palmele eroului mai leagănă, tandre, metonimia abandonată în noaptea târzie („Gâtul lebedei în palmele mele se lasă/ Încovoiat ca peste apele de cleștar”).

Strofa a doua începe cu un vers perfect confesiv („Ajuns în fața porții mă rușinez”), urmat de aproape fantastic-biblica imagine a trecerii, în picioare, „prin gaura cheii” („Prin gaura cheii pășesc în picioare/ Ajută-mă, Doamne, încă o dată mă furiez”), sugestie a unui halucinant mixaj de angoasă și orgoliu masculin, de a fi mereu vertical cum poate fi numai drapelul de luptă.

Utilizat în confuzul context al furișării, vocativul „Doamne” numai pietate nu are cum să exprime, unde mai pui că nici spovedania imediată nu contează să fie miruită pe frunte („mă furiez/ Știindu-mă coborât din Carul cel Mare”). Cum personajul liric nu este nici astronaut, dar nici astrolog (deși frecvențele referințe la lună și la stele te-ar îmboldi să gândești și astfel), aluzia la *constelația harabalei* în cauză este mai curând prozaică, trimițând, nichiforcoțcărește, la prealumescul păcat.

Comunicarea eliptică face din catrenul al treilea un paradis al insinuării: „Intrat în hol lucrurile se așază la loc/ În pat, valurile curg înspre Marea Moartă/ Pe un perete, luna de singurătate ia foc/ Fereastra este sicriul în care va fi îngropată”. Ce lucruri se vor fi așezat „la loc” știe numai personajul, care, odată trecut – și încă „în picioare” – prin gaura cheii, prinde, se vede, la curaj, redobândind, alături de prezența de spirit, capacitatea de metaforizare. Întins „în pat”, „valurile” afectivității sale se mai revarsă încă „înspre Marea Moartă”, aceasta din urmă fiind, în esență, mai degrabă un nume ambiguu, un soi de dublă codificare a numelui celeilalte femei decât un topos dintr-o geografie recognoscibilă. Martoră impersonală a spectacolului nocturn, luna de *singurătate* (astru? sau diviziune temporală?) „ia foc”, proiectându-și incandescența pe un perete, pentru a fi îngropată, imaginar, în fereastră, conotant deopotrivă al închisului și deschisului, al dialogului interior-exterior, dar și al fracturilor în textura realului. Fereastra-sicriu adăpostind luna (între geamuri?) este o imagine de o redutabilă energie expresivă, adăugându-se spectaculoasei mitologii literare brăilean-fănușiene a astrului.

**STERE
BUCOVALĂ
(1961-2020)**

**ÎNGERUL
ÎMPĂIAT**

Acum mă întorc cu greu către casă
Pe drum, inima pălpăie ca un felinar
Gâtul lebedei în palmele mele se lasă
Încovoiat ca peste apele de cleștar

Ajuns în fața porții mă rușinez
Prin gaura cheii pășesc în picioare
Ajută-mă, Doamne, încă o dată mă furiez
Știindu-mă coborât din Carul cel Mare.

Intrat în hol, lucrurile se așază la loc
În pat, valurile curg înspre Marea Moartă
Pe un perete, luna de singurătate ia foc
Fereastra este sicriul în care va fi îngropată.

Femeia pe umăr m-a mângâiat
– Ești cumva obosit sau ți-e foame, bărbate?
Pe umărul ei îngerul rămâne ca împăiat
Din aripi numai pe ea o vâd că mai bate.

Surprinzătoare sunt gestul și vorba nevestei, prevenind, cu grație, orice descărcare electrică: „Femeia pe umăr m-a mângâiat/ – Ești cumva obosit sau ți-e foame, bărbate?” Doar îngeru-i, de pe umăr, „rămâne ca împăiat”, de contrariant de calma – și pentru el – reacție a femeii. Este aici o aproape inuman-resemnată înțelegere a lucrurilor, așezate „la loc” doar în psihologia bărbatului.

Un poem fâlfâindu-și ca o pajură aripile deasupra incomunicabilului și obligându-l să se rostească.

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE CĂRȚILE PREFERATE*

de VAL BUTNARU

Întrebarea formulată, pentru un interviu, de Biblioteca Națională – „Ce înseamnă cartea și lectura pentru dvs.?” – îl poate deruta pe orice scriitor care se consideră și un cititor versat.

Așadar, ce e cu deruta aceasta? Păi, pe de o parte, totul pare simplu: fiecare dintre noi având o experiență și o relație proprie, personală, cu cartea, ar fi în stare să răspundă la întrebarea formulată de BNM într-o manieră scilpitoare și surprinzătoare; pe de alta, oamenii de litere, cei din generația mea, bunăoară, se vor vedea constrânși să se rezume, paradoxal, la un singur cuvânt – interdicție. Nu mă refer doar la interdicțiile de ordin ideologic, la persecuțiile propagandiștilor sovietici sau la cele ale kaghebiștilor de pe timpul studenției noastre.

În copilăria mea, identică cu multe altele, mi se interzicea să citesc, în orele rezervate temelor pentru acasă, altceva decât manualele disciplinelor prevăzute de orar. Tertipul meu – de a pune manualul respectiv deasupra cărții împrumutate de la bibliotecă – a fost descoperit destul de rapid de părinții mei, niște oameni simpli care credeau cu sfințenie în superioritatea și înțaietatea manualului. În felul acesta, eram nevoit să caut alte căi, ilegale, de lectură... Astfel, am ajuns la cititul nocturn, în pat, cu o lanterna pătrată în mâini și cu pătura trasă peste cap. Mi se părea că invenția îmi aparținea, iată de ce dezamăgirea a fost pe potrivă, aflând că aproape toți tinerii cititori clandestini trecuseră prin avatarul luminii orbitoare și al friicii de a nu fi descoperiți, ca și partizanii din spatele frontului, aflați în misiune.

Am înțeles că relația mea cu cartea va deveni cât se poate de trainică și intimă – mai intimă decât cea de familie, de exemplu – atunci când, în condițiile descrise mai sus, am citit *Martin Eden* de Jack London. Eram în clasa a noua sau a zecea. Tot atunci am înțeles că un roman, pe lângă plăcerea estetică, îți poate provoca și suplicii sufletești, la limita durerii fizice.

La o lecție de fizică, materie care nu mă interesa în niciun fel, citeam pe sub pupitrul mesei *Trei într-o barcă* de Jerome K. Jerome. Eram absorbit de lectură într-o măsură atât de mare, încât nici n-am observat când profesorul s-a apropiat de mine și m-a întrebat ce citesc. Nu-l auzeam. Mai mult – chicoteam în surdina, savurând umorul englezesc pe care-l descopeream, pagină cu pagină. Profesorul mi-a sechestrat cartea, anunțându-mă că mi-o va restitui la sfârșitul orei. Ajunsesem abia pe la jumătatea romanului și așteptam cu înfrigurare clipa reluării lecturii, dar profesorul, invocând un

pretext oarecare, nu mi-a înapoiat cartea. Am umblat după el mai mult de o lună, rugându-l să-mi restituie *Trei într-o barcă*. Ardeam de nerăbdare să aflu cu ce s-au încheiat peripețiile celor trei navigatori. Fizicianul însă m-a anunțat într-un sfârșit că a pierdut cartea. Ambii știam că minte, atâta doar că numai unul dintre noi suferea cumplit: și din cauza ticăloșiei umane, dar și din cauza intervenției brutale în relația cu o carte rămasă necitită. Dacă pe atunci aș fi auzit de termenul *coitus interruptus*, probabil că anume astfel aș fi definit fapta fizicianului pe care, iată, spre deosebire de atâția alți profesori, nu-l pot uita până-n ziua de azi.

Când ajungi să suferi din cauza unei cărți pierdute sau, mai exact, a unei lecturi întrerupte, să știi că e grav. E începutul unei boli minunate pe care n-o va trata niciun medic și niciun profet.

Cândva împărtășeam opinia că literatura n-a schimbat omenirea în ultimii două mii de ani, dar, în schimb, a reușit, fie și sporadic, să-i pună pe oameni pe gânduri. Acum devin tot mai convins că ficțiunea, înghițită în proporții mari și în porții de bună calitate, e în stare să modifice structura sufletească a individului. Acest lucru nu poate fi observat cu ochiul liber, nu poate fi argumentat cu probe științifice, dar va trebui să mă credeți pe cuvânt. Eu, care în tinerețe nu eram un cititor exemplar, pot afirma acum că am fost folosit pe post de cobai într-un experiment literar ad-hoc, asumat benevol, și reprezint un rezultat destul de reușit în această privință.

Întotdeauna când discuția glisează pe subiectul lecturii vine, fatalmente, vorba de cărțile preferate și întotdeauna mă simt

strivit, năucit, poate, de dificultatea alegerii unor titluri sau autori în detrimentul altora. De fiecare dată încerc să nu comit fapte și gesturi ireverențioase la adresa unor zei ai literaturii universale și de fiecare dată greșesc, o iau pe arătură, ca să fac uz de limbajul academic.

Atitudinea mea față de cărțile preferate se bazează, probabil, pe biografia mea literară care se împarte oarecum în două jumătăți. În prima parte a vieții am fost dramaturg. Cum am ajuns în asemenea hal? Student fiind, am câștigat un pariu – o ladă de bere – citind într-o vacanța de vară o sută de piese de teatru. Doar un sinucigaș ar accepta o miză atât de riscantă. Ei bine, am făcut-o, și anume astfel se explică faptul că atâția ani am scris dramaturgie. Evident că în acea perioadă am înghițit mormane de piese de teatru, iată de ce aș putea numi unii autori care mi-au marcat scrisul și perspectiva asupra literaturii.

În primul rând, e vorba de Pirandello, cel care a îmbinat experimentul teatral cu poezia, spărgând tipare și pereți. Apoi, au fost Cehov și Ibsen, aceste două, să zic așa, femei, deghizate în bărbați. Ei au pătruns uimitor de exact în tenebrele sufletului feminin, dezvăluindu-ne secretele apariției nevrozelor. În afară de unele comedii, Shakespeare nu mi-a plăcut niciodată. Nici Brecht. Mi s-a părut un crispat și un constipat. Și nu doar din cauza ideologiei pe care o servea cu fidelitate.

Cochetăriile cu dramaturgia americană s-au terminat repede. După fascinația în urma lecturii textelor lui Eugene O'Neill sau Arthur Miller, am ajuns și la contemporani, apropiindu-mă într-o anumită perioadă de Sam Sheppard, tradus de sovietici destul

de mult. În una din discuțiile cu regizorul Kenneth Kampball, am pomenit acest nume și am fost contrazis energic în sensul că Shapard este un fel de Gorki, adept al unui realism socialist american. „David Mamet! O dramaturgie nouă, experimentală! Iată ce trebuie să citești!” exclama cu entuziasm Kenneth. Am citit. Nu mi-a plăcut. Acum aflu că Mamet scrie scenarii și regizează seriale la Hollywood. Normal, omul a ajuns la vârsta despărțirilor de experimentele și iluziile juvenile. (Dar ca să nu cârcotesc în van, ar trebui să recunosc faptul că serialele sunt bune. Atât cât poate fi bun un serial.)

Alegerea unui roman preferat e o chestiune și mai dificilă. Abundența titlurilor apărute anual în lume te copleșește. Nu există nicio posibilitate să parcurgi cu privirea lista întreagă a cărților tipărite, nicidecum să le citești. Un reper de orientare ar trebui să rămână premiile internaționale, dar, când descoperi valori mai mult decât îndoielnice laudate și premiate, înțelegi că ai fost lipsit de ultimul sprijin.

Deseori mă gândesc ce anume i-a cucerit în 1926 pe jurații Nobel când au acordat prestigiosul premiu italienei Crazia Deledda pentru romanele ei, multe la număr, dar inexistente ca literatură. Sau cum s-a întâmplat ca încă un laureat Nobel, Dario Fo, să scrie un roman ca *Fiica papei*, demn de pana unui începător? De un alt nobiliar, Patrick Modiano, prefer să tac, eclipsat fiind de un cor serios al nedumeriților.

Bine, gata cu bombăneala, să spun și ce-mi place, ce cărți prefer să le păstrez pe noptieră pentru a reveni la ele cu o proximă ocazie. Probabil că l-aș numi în primul rând pe Dino Buzzati cu *Deșertul tătarilor*, dar și pe J.M. Coetzee cu *Așteptându-i pe barbari*, un fel de replică la *Deșertul tătarilor*, dar și la poemul omonim al lui Kavafis. Cred că Pascal Bruckner este un scriitor important al acestor timpuri. Ca și Michel Houellebecq. Doar că relația mea cu el nu e chiar simplă. Mi-a plăcut, bunăoară, *Harta și teritoriul*, dar n-am acceptat categoric *Particule elementare*. Deh, subiectivism curat și vorba aia, despre gusturile care nu se discută! La fel am pățit-o și cu Kazuo Ishiguro, admirându-i *Un artist al lumii trecătoare*, ba chiar și romanul de debut *Amintirea palidă a munților*, ca să nu pomenesc de *Rămășițele zilei*. Cu *Uriașul îngropat* însă relațiile s-au dovedit a fi mai încordate și mai întortocheate.

Ar mai fi de adăugat câteva nume: Alessandro Barico, Julian Barnes, Carlos Ruiz Zafón, Jack Kerouac, Philip Roth...

...Iar deasupra tuturor tronează Llosa.

* www.vanturile-valurile.com

EDITURA ARC | NOI APARIȚII

LILIANA POPUȘOI & MIRCEA V. CIOBANU
REGELE A MURIT. TRĂIASCĂ REGELE!
PETRU VUTCĂRĂȘU, CHINTESENȚA UNEI IUBIRI

„Volumul își propune să pună în valoare personalitatea lui Petru Vutcărașu prin prisma realizărilor sale profesionale. Actorul își revede întregul parcurs al vieții, din copilărie și până la maturitate, mărturisirile protagonistului evocând evenimente și întâmplări, situații ieșite din comun și oameni care l-au ajutat să-și vadă visul împlinit. Crâmpenele memorialistice alternează cu aprecierile și recenziile criticilor. Dincolo de momentele personale, suita de texte reflectă realitatea acelor vremi, atmosfera de lucru de la teatru, relațiile cu colegii de scenă, cartea fiind astfel oglinda unei societăți în tranziție și a unei generații care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a cuceri libertatea spre care râvneau cu toții.”

EDITURA

POEME
RĂZLETE
de DOINA IOANID

POEZIE

DOINA IOANID (DOINA ILIE, NUME CIVIL) ESTE SCRITOARE, TRADUCĂTOARE ȘI JURNALISTĂ. S-A NĂSCUT LA 24 DECEMBRIE 1968, ÎN BUCUREȘTI. A ABSOLVIT FACULTATEA DE LITERE A UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI ÎN 1995 ȘI CURSURILE DE MASTER (STUDII CULTURALE FRANCEZE) LA FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE A ACELEIAȘI UNIVERSITĂȚI, ÎN 1998. A PUBLICAT POEME ÎN VOLUMUL COLECTIV „FERESTRE ’98”, GIRAT DE MIRCEA CĂRTĂRESCU (EDITURA ARISTARC, 1998). A PARTICIPAT LA VOLUMUL EXPERIMENTAL „40238 TESCANI” (EDITURA IMAGE, 2000). A DEBUTAT INDIVIDUAL CU UN VOLUM DE POEME ÎN PROZĂ: „DUDUCA DE MARȚIPAN” (EDITURA UNIVERS, BUCUREȘTI, 2000, PREMIUL DE DEBUT „PRIMA VERBA”). AU URMAT ALTE VOLUME DE POEZIE: „E VREMEA SĂ PORȚI CERCEI” (EDITURA AULA, 2001), „CARTEA BURȚILOR ȘI A SINGURĂTĂȚII” (PONTICA, 2003), „POEME DE TRECERE” (EDITURA VINEA, 2005), „RITMURI DE ÎMBLÂNZIT ARICIOAICA” (EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ, 2010), „CUSĂTURI” (EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ, 2014), „CELE MAI MICI PROZE” (EDITURA NEMIRA, 2017) ȘI „BAZARUL CULEGĂTOAREI” (CASA DE PARIURI LITERARE, 2019). **POEMELE SALE AU FOST TRADUSE ÎN FRANCEZĂ, MAGHIARĂ, TURCĂ, SLOVENĂ, BULGARĂ, CROATĂ, SUEDEZĂ, GERMANĂ, NEERLANDEZĂ, ENGLEZĂ, GALEZĂ, ITALIANĂ, POLONĂ ȘI SPANIOLĂ.** A TRADUS DIN LIMBA FRANCEZĂ MAI MULTE CĂRȚI, PRINTRE CARE: MARGUERITE DURAS „VARA, LA ZECE ȘI JUMĂTATE SEARA” (EDITURA CARTIER, 2006), DAI SIJIE „ÎNTR-O NOAPTE FĂRĂ LUNĂ” (EDITURA POLIROM, 2009), KARINE LAMBERT „FEMEILE CARE AU RENUNȚAT LA BĂRBAȚI” (EDITURA TREI, 2015), GEORGES RODENBACH „CÂNTĂREȚUL DE CARILLON” (EDITURA UNIVERS, 2020). A PARTICIPAT LA NUMEROASE ATELIERE DE TRADUCERE ȘI DE CREAȚIE, LA FESTIVALURI NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE POEZIE, INCLUSIV LA „PRIMĂVARA POETILOR”, ORGANIZATĂ DE UNIUNEA SCRITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA LA CHIȘINĂU (2015, 2016, 2017).

* * *

Vârful unui pantof întins spre picioarele mele. Vârful cu care mă atinge ușor pe sub masă. Surprinsă... Ne-a gătit un minunat *lamb stew*, e o gazdă bună, și-acum, așa deodată, atingerea cu vârful unui pantof. Ochii i s-au luminat. Îi amintesc de a sa Guinevre, soția care-i moartă... Îi simte prezența în mine... Sclipirile ochilor săi... Na, c-am devenit și medium, îmi zic. În jur oamenii dansează. Vezi dacă am ratat avio-nul la Manchester, acum fac pe mediumul la Londra. Dar hai mai bine să dansăm, ducă. E un local vesel, cu specific grecesc. Și brusc apare Gianina Corondan, de parcă ar fi ieșit direct de pe sticla ecranului. Bem și dansăm. Mâncăm mere pădurețe murate direct din borcan. Și brusc, zdranc, zdronc, câteva farfurii sparte. Să-ți pierzi ghinionul, îmi zice o doamnă cu șorț alb. Păi, așa să fie, zic eu. Și Monica Madaș mă ia la o maramureșeană. Și uite așa am cucerit Londra într-o seară.

* * *

Fericită, tu, masca mea, care mă protejezi și poți surăde pentru mine trecătorilor. Și totuși, nu vreau să mă obișnuiesc cu tine. Refuz să mă deprind cu tine. Balul ăsta mascat durează și așa de prea mult timp. Și nu-i o partidă de plăcere.

* * *

Caprele albe de munte din America de Nord dansează primăvara. Pe bune că dansează, nu țopăie, am văzut într-un documentar. Seamănă cu un vals... Caprele din Maroc se cațără în copaci și stau pe crăcile lor ca niște păsări. Ba unele ajung până în vârf. Doar că nu stau degeaba sau ca la expoziție, ci stau la masă, mănâncă fructele de argan, apoi le elimină. Și așa, caprele culegătoare ne ajută să facem ulei de argan. Și eu sunt o căpriță folositoare în felul meu, nu doar un scârța-scârța pe hârtie. Mă duc la redacție, la cumpărături, gătesc și fac curat. Și dacă stau bine să mă gândesc, se pune și scârța-scârța ăsta, culesul meu de poeme e la fel de important precum culesul măslinelor sau al roșiilor. Și la fel de prețios precum uleiul de argan. Păi dacă poemele mele stau pe noptierele fetelor... Poate că sunt mai bune decât flacoanele de anxiolitice... Și mai sunt și o căpriță dansatoare. Doar că n-am mai dansat de mult, nici măcar n-am mai alergat pe câmpii. Și uneori chiar că-mi vine să-mi iau câmpii ca să scap de încremenirea în care ne ține bălțata asta de pandemie.

* * *

Ne măsurăm pașii, cu mai multă prudență. Ne măsurăm distanțele dintre noi cu grijă, aproape tandru. O să învățăm să iubim distanțele dintre noi? O să ne întindem brațele într-un simulacru al îmbrățișării? Și cu apropiierile noastre cum rămâne? Cum rămâne cu mângâierile noastre? Și cu mirosurile noastre? Mirosul de trup în plină vară, mirosul de somn, mirosul pielii celuiilalt, mirosul nostru cel bun care ne aduce bucuria savorilor și a florilor? Să rămână doar o amintire? Nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu...

* * *

Chiar și vorbirea parcă ni s-a schimbat, Vorbim în cuvinte cu A, de la amintire, cu B, de la blândețea atingerii, cu C, de la căutarea mâinii celuiilalt, cu C, de la cruțare, cu D, de la dorință, cu E, de la la eliberare... Și eu vorbesc din ce în ce mai des cu vorbirea mea mică și rugătoare, cu vorbirea mea interioară, ca un sul de mătase defășurat spre ceruri.

* * *

Pe plajă, la Balcic, un copil face pe pescărușul. Are câțiva anișori, dar nu vorbește, când mama lui îl întreabă ceva, el scoate doar țipăte de pescăruș. Parcă sunt de pescăruș adevărat. De fapt, la început, le-am luat ca atare sunetele alea. Am zis că poate e doar o joacă, am așteptat, am așteptat până spre seară, dar el nu scotea decât țipete de pescăruș. Uneori sunau, ce-i drept, precum replici de încuviințare sau de respingere. Na, uite că există și copilul-pescăruș, nu doar copilul-lup. Numai că în ciuda aripilor de plastic, nu-și poate lua zborul. Apoi ei pleacă. Mă uit la nisip cu mare interes... O viespe sapă cu capul în pământ. Sapă cu o rapiditate uluitoare. Vine și o a doua. Ar fi bune pe post de picamere, poate chiar mai eficiente. Sapă pentru răcoare și/ sau ca să-și depună ouăle? Lumea în jurul meu se bălăcește, discută, citește. Eu sunt singură. „Singură, păi de ce singură, că doar ești tânără, frumoasă și deșteaptă?”, aud replica mamei... Singură, fiindcă... Și pentru prima oară nu-mi pasă de nici un fiindcă. Pentru prima oară nu mă mai simt prinsă într-o carcasă grea și neagră. Știu doar că sunt, exist, ușoară. Respir pentru mine, cea singură de pe plaja aglomerată. Respir adânc ca și când m-aș simți pe mine pentru prima dată. Și să te simți pe tine e ca și cum te-ai mângâia puțin pe dinăuntru, acolo unde țesutul viu și luminos s-a refăcut, iar vidul a încetat să mai sape. Și brusc nu mă mai dor nici maxilarele. Articulațiile nu-mi mai trosnesc de parcă aș fi un manechin defect. Privesc zborul rândunicilor, le ascult cântul până mă fac una cu ele... Cel puțin pentru câteva minute...

* * *

O picătură cade pe fruntea mea și se rostogolește pe obraz, apoi alta pe creștetul meu. Nu e nici un nor, nu sunt sub nici o streășină, sub nici un pom. Lacrima Christi. Și brusc simt cum lunecă de pe mine o prelată mare și grea.

* * *

Un pescăruș pe un balansoar dimineața devreme. Trecători răzleți. Mă așez încet pe balansoar, să nu-l sperii. Dar nu, lui nu-i e frică. Îmi scot masca, respir și privesc cu nesaț. Ce bine-mi stă pe limbă cuvântul ăsta vechi. Și-apoi mă dau în leagăn, mă plimb pe sub teii în floare. Oh, Doamne, minunate și binecuvântate lucruri firești!

VÂRFURI DE COMPAS

POFTA DE URMUZ

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

Autorul unei cărți precum *Urmuz*. *Cei dintâi trăsniți* (2021) trebuie ori să aibă foarte mult curaj, ori să fie... un pic trăsniț. Ei bine, judecând după *Pizdeț* (2002), *ecstasy* (2005), *Dați foc la cărți* (2012), *Privești* (2017), *A cui e casa asta* (2020) – dar și după celelalte cărți de proză și poezie publicate până acum –, lui Alexandru Vakulovski nu-i lipsește nici curajul, nici trăsneala. De asta, cred, Adrian Botez, coordonatorul seriei „Biografii romanțate” de la Editura Polirom, nu a greșit propunându-i chiar lui să scrie despre un autor care a intrat în istoria literaturii române – și a devenit creator de limbaj – cu o singură carte (de fapt cu doar câteva proze, pentru că celelalte texte, adunate de prieteni în volum, i-au fost publicate postum), un autor a cărui viață este mai mult legendă decât biografie propriu-zisă. Nefiindu-i suficientă penuria de date biobibliografice în acest periplu care-i va solicita mai mult imaginarul decât fundamentarea pe documentar, Alexandru Vakulovski a mai și ales să scrie în maniera absolut halucinantă a celui despre care scrie, răsturnând astfel conceptul de biografie romanțată.

Urmuz. *Cei dintâi trăsniți* seamănă cu un roman suprarealist. Totul pare să se desfășoare sub semnul oniricului și al ilogicului. Absurdul și incoerența (o incoerență a nivel de aparență, de fapt) din viața și prozele lui Urmuz sunt transferate asupra narațiunii lui Vakulovski. Este însă și aici o incoerență voită, realizată prin salturi incredibile în timp, prin transgresarea timpului, care are drept finalitate crearea de punți, „pentru că asta-i frumusețea lui Urmuz”, scrie Alexandru Vakulovski în partea finală a cărții (*Urmuz*. O scurtă bibliografie), „frumusețea literaturii, până la urmă /.../ să lege oameni din secole diferite, să creeze punți, portaluri”. Funcția de liant între epoci, personaje, întâmplări etc. îi revine *cadavrului din boscheți*, laitmotivul cărții, care nu-i permite cititorului – uneori, pierdut, poate, printre secolele și scriiturile aduse la un loc în carte, să uite cine-i cel despre care se spune „povestea”. Nu personaj central, ci, mai curând, metapersonaj este Urmuz în această carte. Alexandru Vakulovski îl transformă în ochiul de veghe al acestei lumi, desprinse parcă din prozele celebrului precursor al literaturii absurdului. Imaginea ochilor apare, de altfel, de mai multe ori: „Bărbatul cu gaură în cap și-a pus ochii pe masa din Lăptăria la Enache, dar ori i-a lăsat acolo, ori pur și simplu a uitat de ei. Cei de la masă nu-i bagă în seamă”. Urmuz nu este agent al propriei biografii, ci obiect receptat – acesta, cel

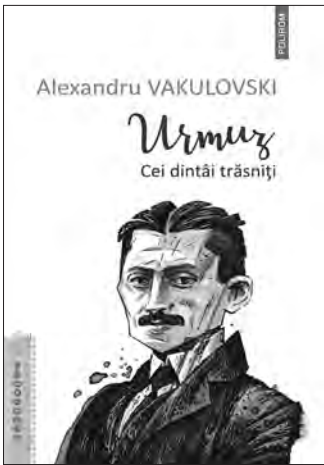
puțin, pare să fie scopul lui Alexandru Vakulovski: să-l prezinte pe Urmuz din perspectiva fie a contemporanilor lui, fie a celor care vin după:

„pe aici lucrurile s-au schimbat dar nu într-atât cât să dispar cu totul nu am parte de plăci de case dar ei găsesc zidurile pe lângă care am trecut ei își întind degetele spre mine și eu sunt acolo

orașul lor e sub orașul meu iar ei o iau razna din cauza mea își trec mâinile prin bule mă prind de haine eu tresar mă șterg pe față îi caut atunci și îi privesc de pe-un pervaz sau dintr-un copac acum eu merg după ei și mă privesc ochii mei goi din portrete îi vede ochii mei zic uite o pasăre ei se apropie de Casa Doina cu frică și eu de pe-o sârmă mă gândesc dac-o să intre și ochii mei și-ai lor și iarăși ai mei”.

Urmuz. *Cei dintâi trăsniți* este o carte-colaj, pentru că, în afară de propriul text despre Urmuz și lumea urmuziană, Alexandru Vakulovski include documente prin care reconstituie atmosfera: fie că dă Procesul-verbal din 23 noiembrie 1923, semnat de comisarul de poliție N. Dezideratu, prin care se constată găsirea „pe șoseaua Kiseleff în dosul Bufetului în bosket” a unui „individ culcat pe pământ cu fața în sus mort împușcat în tâmpla dreaptă”, fie că introduce prozele lui Urmuz (toate, se pare), fie că inserează „decupaje” din *Punct*, *Bilete de papagal*, *Contimporanul*, *Urmuz*, unu sau afișe cu lecturi-conferință-concert, corespondență etc. Astfel documentarul și ficțiunea sunt în relație de complementaritate, biografia lui Urmuz construindu-se în cartea lui Alexandru Vakulovski cumva implicit, lăsându-se dedusă, chiar dacă nu este expusă, cum s-ar aștepta de la o biografie romanțată, explicit și cronologic.

Astfel gândită, cartea nu contribuie la edificarea unui mit – iar acesta ar fi unul din marile riscuri ale biografiei romanțate –, ci,

ALEXANDRU VAKULOVSKI
URMUZ. CEI DINTÂI TRĂSNIȚI
IAȘI, EDITURA POLIROM, 2021

dimpotrivă, încearcă o acțiune de așa-zisă decorticare, prin care să înlăture, strat cu strat, legenda ce s-a consolidat în jurul lui Urmuz. O demitizare identică se produce și la nivelul întregii culturi-literaturi române. În unele secvențe din carte, par să-și dea mâna Urmuz, Groșan și Vakulovski pentru a face, aluziv, ca într-o comedie a literaturii, o revizuire a simbolurilor (sau a clișeeelor) literare-culturale care ne marchează. Iată câteva exemple cu adevărat savuroase:

„Nu foarte departe e alt mustăcios, Mihail, prins de fiecare fir de păr, de toate degetele și de încheieturi cu sfori legate de poporul român. El stă în fund, le încâlcește și le descâlcește și încearcă în zadar să manevreze poporul, care doar se rostogolește dintr-o parte în alta și trage la rândul lui sforile care îl dezechilibrează pe mustăcios.

– Mai dă-le dracului, Doamne iartă-mă, dar chiar așa, bădiță Mihai, îi spune un bărbos masiv dintr-un butoi de lemn plin cu apă, înconjurat de sute de pisici. Mai odihnește-te, că meriți, s-o descurca ei și fără matală, că doar n-ai tras de sfori de când a apărut.

– L-aș mai lăsa, Ioane, dar el nu mă mai lasă. Matală ești înconjurat de pisici, dar uită-te la mine!

Într-adevăr, mustăciosul Mihail e înconjurat de o grămadă de ochelariști mustăcioși și la fiecare mișcare e aplaudat. Fiecare dintre ei are și câte-o hârtie, pe care notează ceva din când în când”.

Sau:

„S-a făcut senin, fiecare revine la îndeletnicirile sale. Mustăciosul cu ochelari se apropie încet de bădia Mihai, care continuă să tragă de sfori. Popa dracu’, Doamne iartă-mă, sau bădia Ion bărbosul se joacă în mijlocul unei turme de pisici. O cioară vrea să vină la ei, dar bădia Ion bate din palme și ea se cară într-o parte, se așază pe umărul principelui Dimitrie, care spune:

– Ce bine e acasă, băieți.

– Ți-a apărut tizul, îi zice mustăciosul cu ochelari mustăciosului cu gaură în cap, care îi privește pe toți și zâmbește.

Între timp, Dumitru crește și tot crește, deși aici a ajuns de la început mare”.

/.../

„Nu este foarte clar ce se întâmplă. Prin gaura de cearșaf pleacă spre Pământ coloana, sau de pe Pământ urcă până aici?”

Cu toții și-au lipit ochii de mâinile bărbosului care cioplește, modelează, dar nu înțeleg nici direcția, nici modul în care lucrează materialul. Materialul? Care material? Aici nu există material. Aici nu există nici tristețe, nici durere.

Chiar lângă bărbos stă mustăciosul cu cărărușă. El dezlipește ochii celor din jur și îi dă înapoi. Degeaba, ochii revin la mâini și la coloană. Chiar și bădia Mihai a uitat o vreme de ațele poporului român înnodate pe degete și și-a lăsat ochii la bărbosul ursuz și șmecher”.

Ironice, aluzive, cu miza pe vizual, aceste secvențe se desfășoară ca niște „spoturi” antifectiviste de receptare a culturii/literaturii române.

Urmuz. *Cei dintâi trăsniți* este și o carte poetică. Aș zice chiar că unele secvențe sunt mai pline de lirism decât textele din cărțile de poezie ale lui Alexandru Vakulovski. Această poeticitate rezultă, cred, din relația de empatie care se stabilește între autorul cărții și autorul despre care este această carte. Iată două fragmente care ar putea intra, fără nici un dubiu, într-un volum de poezie: „Pe 23 noiembrie, spre dimineață, am căutat un loc în care să plantez niște literatură română. Am găsit locul cel mai potrivit undeva aproape de Arcul de Triumf, pe șoseaua Kiseleff, lângă Bufet. Mi-am muiat mustățile ca să nu se usuce rădăcinile. În niște boscheți mi-am îngropat capul, și pentru că nu aveam briceag, m-am tăiat de la inimă prin creier cu un revolver”; „Pasărea cu aripi luminoase își smulge puful și îl în-deasă în gaura din capul mustăciosului cu cărare, care continuă să privească în gaura din cearșaf. Gaura din cap sfârâie și strălucește. Un cap luminat. Lumina este puf, lumina sunt aripile, lumina intră în cap și dă și pe afară”.

Volumul lui Alexandru Vakulovski – ușor șocant, oarecum derutant, cum este și proza urmuziană – nu îți dă pe tavă biografia lui Urmuz, ci îți face poftă de Urmuz. Precum îți face poftă și de Sașa Pană, Geo Bogza, Moldov și toată avangarda românească (nu poți să te îndrepti către textele și biografiile altor avangardiști când citești un fragment cu totul și cu totul fantezist, în care se face aluzie, de fapt, la formulele de salut, cu denumiri de păsări, folosite de aceștia: „E miezul nopții. Lună plină. O codobatură, îmbrăcată elegant, în gri, cu dungi negre pe pardesiu, și un sticlete roșu pe față și cu aripi galbene sar în jurul casei, scormonesc cu pantofii iarba. Au ambele pălării maro”). Și te mai și ispitește să revizitezi Bucureștiul urmărind geografia urmuziană (Antim 8, Apolodor 13, Arcul de Triumf, Bufetul de la Șosea, Lăptăria lui Enache, Casa Capșa etc.).

„Terminarea acestui roman nu înseamnă pentru mine și încheierea anului pe care l-am petrecut cu Urmuz. Lumea lui e prea mare, prea frumoasă, și am de gând să mai stau în ea”, se confesează Alexandru Vakulovski în final, adresând, de fapt, indirect, un îndemn cititorilor. Iar dacă o carte despre un scriitor nu epuizează subiectul, ci oferă deschideri către acesta, înseamnă că autorul ei și-a făcut treaba.

„ARTA POSIBILULUI”

ÎNTR-O ȚARĂ DE SUCCES, CU DRUMURI BUNE, CU OAMENI BUNI ȘI ÎN VREMURI BUNE

de ION ȚURCANU

Expresia „politica este arta posibilului” poate fi auzită atât de des, încât pare a fi un adevăr tot atât de elementar cum este salutarea „bună ziua”. După cum nimeni nu se întreabă de ce zicem „bună ziua”, tot așa nu pare nimeni a se îndoi că zicerea „politica este arta posibilului” exprimă un adevăr neîndoienic și de la sine înțeles. E suficient însă să încerci a dezghioaca zicerea respectivă în strădania de a înțelege ce vrea ea să zică pentru a-ți da seama că lucrurile nici pe departe nu sunt chiar atât de limpezi. Prima întrebare la care practic e imposibil de găsit un răspuns satisfăcător este dacă există o artă a politicii, fiind vizate, evident, niște abilități, însușiri, deprinderi mai deosebite de a face politică. Pentru că dacă există o artă a politicii, înseamnă că ea poate fi învățată, așa cum înveți să cânti, să pictezi și să faci multe alte lucruri în baza unei îndemânări mai mult sau mai puțin obișnuite și a unei imaginații nu neapărat foarte bogate. După cum atâția cântă, pictează și fac atâtea alte lucruri frumoase (dans, patinaj artistic, arhitectură, horticultură, artizanat în lemn, metal, piatră etc., etc.), la fel tot atâția, și de ce nu mai mulți, ar putea stăpâni arta politicii. Numai că despre așa situații nu știe nimeni nimic, de unde rezultă că o astfel de artă pur și simplu nu există. Faptul că sunt politicieni cu reușite mai spectaculoase, asta nu e mai altfel decât în cazul oamenilor ce se evidențiază în raport cu masa din care fac parte prin energie, perseverență și dorință de a se manifesta, adică de a se măsura cu sarcinile și cu greutățile ce le stau în față. Și asta în afara cazurilor, deloc rare, când succesul politicienilor, ca și al multor altora cu alte ocupații, se poate datora pur și simplu întâmplării.

Cel de-al doilea cuvânt din formula de mai sus face ca aceasta în genere să nu aibă nici un sens, deoarece noțiunea de posibil nu vizează realul, nu ceea ce există de fapt sau ar putea exista vreodată, ci probabilul care nu presupune nici o garanție că ceva ar putea să existe; ea admite existența a ceva exact în măsura în care o respinge. Această noțiune este expresia incertitudinii și are o extensiune nemăsurabilă. Ei îi sunt adresate întrebările cât, cum, când, dar nu poate răspunde la nici una din ele..

Vedem, așadar, că expresia „politica este arta posibilului” nu e mai mult decât un joc de cuvinte care se vede că fusese gândit să impresioneze prin semnalarea unui fenomen pe cât de instructiv, pe atât de spectaculos, dar care în realitate a ră-

mas să dăinuie peste veacuri ca o frază, a cărei înțelepciune se măsoară cu totala ei lipsă de conținut, ceea ce, oricât ar părea de paradoxal, nu a lipsit-o de o anumită popularitate. Mereu poți auzi ba pe un politician, ba pe un așa-zis comentator politic rostind această frază ca pe o parabolă biblică ce ar conține în adâncurile ei niște învățături de mare folos. Astfel, se dă de înțeles că oricine poate excela în politică dacă însușește niște idei sau are niște daruri înnăscute. În realitate, politica nu recunoaște nici unele și nici altele, în orice caz, nu pune mare preț pe ele, în schimb devine domeniul realului pentru cei care au un stagiul în această sferă sau măcar dispun de un minim de experiență a lucrului cu oamenii, pentru că politica este, întâi de toate, târâmul conlucrării strânse și permanente a oamenilor.

Am dezghiocat formula respectivă ca preambul pentru ceea ce urmează să vorbesc despre fenomenul politicii, în general, și mai ales despre felul cum se prezintă el astăzi în Republica Moldova.

Față de politicieni, care judecă despre politică în temeiul propriei lor experiențe și mai cu seamă al pretențiilor de afirmare în sfera puterii, elogiind, de regulă, acest gen de activitate, sau față de filozofi, care o examinează în aspect temporal ca pe o ipostază a existenței umane și/sau ca pe o modalitate de organizare a vieții sociale, lumea de rând caracterizează politica foarte simplu, calificând-o de obicei fie ca pe un fenomen negativ, fie dimpotrivă, ca pe unul pozitiv. Carențele vieții sociale, deopotrivă cu deficiențele mecanismului de gestionare a treburilor publice, au făcut ca de cele mai multe ori politica să fie caracterizată foarte negativ; cu cât condițiile de trai erau mai grele, iar administrația de stat mai defectuoasă, cu atât sfera politicii era identificată cu domeniul răului. Și invers, o viață îndestulată și fără mari nenorociri, împreună cu niște conducători pricepuți, energici, corecți în raport cu legea și responsabili cu averea publică au generat uneori o atitudine favorabilă a cetățenilor din țările respective față de activitatea politică.

Se pare că cel mai ușor poate fi explicată atitudinea negativă față de politică. Este vorba, întâi de toate, de natura omului. Acesta este prin excelență o fire egocentrică, are interese și poște pe care se luptă să și le satisfacă și care nu întotdeauna sunt în consens cu interesele celorlalți indivizi ai comunității respective. Ciocnirea acestor

interese generează tensiune în comunitate, periclitează ordinea în sânul ei și creează probleme – uneori foarte serioase – pentru administrarea acesteia. Evident, comunitățile umane nu au fost niciodată toate la fel. Caracterul fiecăreia a fost influențat foarte mult de specificul evoluției sale istorice. Acolo unde comunitățile au reușit să elaboreze și să impună niște reguli de conviețuire obligatorii pentru toată lumea, inclusiv pentru persoanele de conducere, viața a decurs, în linii generale, normal. În baza acestor reguli, cu timpul a fost creat un mecanism de gestionare a treburilor publice, care a asigurat ordinea socială și un nivel cel puțin satisfăcător de bunăstare și care mai târziu a luat forma aparatului de stat. Anume aceste comunități au fost cele care au creat civilizația umană. În cadrul lor, indivizii aveau tot temeiul să fie cel puțin toleranți față de deținătorii puterii, care erau aleși de ei, astfel că politica nu era văzută ca un fenomen negativ, deși nici aici relațiile dintre cetățeni și putere nu au fost idilice. Spre deosebire de acestea, comunitățile care nu au reușit să-și creeze din capul locului mecanismul de gestionare corectă a treburilor publice au evoluat spre forme de putere dure și nedrepte. La cronicarul Grigore Ureche aflăm o observație extrem de relevantă privind felul cum a apărut statul la români. „Cum nu s-au descălicat țara de oameni așezați, zicea el, așa nici legile, nici tocmeala țărâi pre obicei bune nu-s legate, ci toată dreptatea au lăsat-o la cel mai mare să o judece, și ce i-au părut lui ori bine – ori rău, aceea au fost lege..., cari obicei și până astăzi trăiaște”. Evident că în astfel de comunități activitatea politică nu putea fi privită cu ochi buni.

Exemplele de politică defectuoasă, ca și de gestionare fericită a treburilor publice, sunt foarte numeroase, dar, din păcate, nu e loc aici pentru ele, cu atât mai mult cu cât acestea sunt lucruri cunoscute de mai toată lumea cât de cât informată. Dacă ne-am referi doar la faptele bune, atunci am vedea că atunci când politicienii au voință și sunt de bună credință, adică sunt dispuși în mod sincer să-și pună cunoștințele și energia în serviciul țării lor, dispunând de aceste capitaluri în măsura necesară, viața politică a țării respective poate trezi nu doar interesul detașat al cetățenilor ei, ci și atitudinea lor participativă, implicarea nemijlocită în această activitate, anume ca urmare a faptului că, prin exemplul lor, politicienii le-au arătat că în acest domeniu lucrurile pot fi îndreptate pe făgașul cerut de interesele țării și de nevoile populației.

Atmosfera de așteptare în vederea primenirii benefice a climatului politic și, drept urmare, a reazășării pe baze sănătoase și durabile a atâtor altor domenii ale vieții publice, e o realitate care acum palpită intens în Republica Moldova. Va reuși ea oare, mica și deocamdată nenorocoasă noastră țărișoară, să depășească această situație, după trei decenii de tranziție interminabilă, pe parcursul căreia totul a mers alandala, haotic, nu a existat o adevărată politică de stat, care să fi asigurat ordinea, protejarea averii publice și un nivel de trai măcar satisfăcător pentru toate categoriile de populație? Este oare cu adevărat realizabilă, așa cum s-a tot promis, o reformă reală a justiției, a acestui domeniu contaminat, se pare, iremediabil de sus în jos, de-a lungul și de-a latul de cangrena corupției? Va fi oare posibilă o cuantificare corectă a delapidării averii publice și, respectiv, o evaluare a legalității marilor averi particulare? Va putea fi oprit exodul populației tinere în afara țării? Cât este de realizabilă deschiderea în 4-5-7 ani a câtorva sute de mii de locuri de muncă? Vor putea oare învățământul, știința și cultura să se redreseze în așa măsură, ca să-și recapete măcar prețuirea și prestigiul de care se bucurau cândva, în blestematele vremuri sovietice? Nu mai zic de nevoia de a asigura șanse egale la toată lumea, reducând cât mai mult posibil decalajul enorm dintre o minoritate de ghiftuiți, născută în cea mai mare parte din jaful averii publice și, în general, din furt, și o majoritate ce duce o viață chinuită de azi pe mâine, la ea acasă sau prin țări străine. Evident, răspunsurile afirmative la aceste întrebări presupun realizarea unui program de reforme atât de cuprinzător și de profund, încât te sperie numai gândul la el.

Lumea speră și așteaptă. Ultimele alegeri parlamentare au împins, în sfârșit, la marginea vieții de stat haita comunisto-socialistă prosovietică și prorusă, care multă vreme și-a bătut joc de Republica Moldva și de moldoveni, a eliminat din viața politică a țării niște aventurieri la fel de periculoși, odată cu aruncarea în afara acestui țărâm a unei duzine de demagogi care au încercat să-și croiască drum spre putere speculând ieftin și ipocrit ideea națională românească. Într-un mod aparent miraculos, electoratul a optat, în marea lui majoritate, pentru o formațiune nu de mult apărută, care s-a ținut la distanță de aceste extreme, propunând niște obiective ce vizează realitățile nu tocmai încurajatoare din R.M. La drept vorbind, a fost votată nu formațiunea, ai cărei membri de pe lista electorală a

acesteia sunt aproape toți niște anonimi, ci Maia Sandu, liderul partidului, care mai devreme câștigase alegerile prezidențiale. Ceea ce, la prima vedere, pare a fi un miracol, în realitate e un fenomen cât se poate de firesc: pentru electoratul nemulțumit de toți cei care s-au aflat în fruntea țării până mai deunăzi, Maia Sandu a fost identificată cu simbolul schimbării, deși nimeni nu știe cum trebuie să arate această schimbare și cum trebuie să se facă, nici alegătorii și nici cei aleși. Asta înseamnă că așteptările electoratului respectiv sunt îndreptate către ea, nu spre partidul său. Dar ea nu va putea să realizeze ceea ce a promis, plus ceea ce se mai așteaptă să se facă în afara promisiunilor, indiferent cât sunt acestea de generoase, fără oamenii pe care și i-a ales și i-a promovat în funcții de stat, de unde se vede că sariciniile zdrobitoare menționate mai sus le revin în cea mai mare parte acestora. Vor fi ei în stare, îi va ține cureaua?

Să aruncăm o privire mai îndeaproape asupra „cartușierei” de la guvernare a PAS-ului. Trebuie să o facem pentru că, mizând pe această formațiune, ne-am asumat și noi, alegătorii, indirect, o responsabilitate pentru prestața ei. Dacă reușește – foarte bine, va fi un mare câștig pentru toți, dacă nu, pierderea de asemenea a va fi a tuturor, iar asta înseamnă că nu trebuie să stăm impasibili cu mâinile încrucișate în așteptarea deznodământului, ci trebuie să încercăm să analizăm lucrurile pentru a ști măcar cu oarecare aproximație la ce să ne așteptăm.

Partidul doamnei președinte are în parlament 63 de deputați, de 4,5 ori mai mulți decât după alegerile din 2019, ceea ce face aproape două treimi din întreaga componență a legislativului. Acest fapt i-a bucurat pe foarte mulți, mai cu seamă pe susținătorii Maiei Sandu din țară și din afară, dar o apreciere la rece a acestei performanțe uimitoare tinde să surpe temeiurile jubilației. Să ne aducem aminte că în 2001 comuniștii lui Voronin acaparaseră peste două treimi din mandate, și s-a văzut ce a ieșit din asta. Și nici nu se putea să iasă mai bine, chiar dacă cele două treimi le-ar fi câștigat o altă formațiune, oricare alta, pentru că adevărata democrație parlamentară se fondează nu pe dominația absolută a unui partid la putere, ca în regimurile totalitare, ci pe echilibru politic și pe transparență deplină, astfel ca partidele să concureze între ele, să se controleze unele pe altele și, evident, să contribuie împreună, cei de la guvernare și cei din opoziție, la rezolvarea problemelor țării.

În plus, un partid, oricare ar fi el, având în vedere prea slabele tradiții ale vieții noastre politice, nu poate să aibă 60-70 de deputați suficient de înzestrați ca să facă față sarcinilor ce le revin. Observațiile îndelungate și repetate asupra grupurilor și comunităților cu diferit statut și cu cea mai variată ocupație demonstrează invariabil că doar o mică parte a fiecăreia din ele are capacități maxime, ceilalți alcătuind masa de umplutură. Activitatea parlamentului nostru în toți anii cât a existat confirmă întru totul această observație. Oricine a putut constata că, de exemplu, în legislativul precedent au fost cu adevărat eficienți (evident, nu doar vocali) numai câțiva deputați din fiecare fracțiune parlamentară, cu începere de la socialiști, care erau mai numeroși, coborând

în jos pe la PAS, Platforma Da și ajungând la „soriști”, cei mai puțini. Restul au făcut umplutura, care s-a manifestat doar la ridicatul mâinilor și, evident, la încasarea salariilor și a adaosurilor la acestea, la fel de generoase.

Dacă ținem cont de observațiile acestea, atunci nu este de așteptat ca actuala majoritate parlamentară să poată scoate din sânul ei mai mult de 10-12 deputați, mai mult sau mai puțin valoroși. Și eu zic că ar fi foarte bine să fie măcar așa. În cazul acesteia situația este cu atât mai complicată, cu cât PAS-ul este o formațiune abia apărută, cu oameni adunați în pripă de pe unde s-a putut, din care cauză este exclus ca toți să fie de cea mai bună calitate; evident, pe parcurs partidul va trebui să se debaraseze de unii din ei, înlocindu-i cu alții, poate mai buni, dar până atunci va fi nevoit să lucreze cu ceea ce are. Tocmai de aceea rămân o enigmă criteriile de care s-a condus Maia Sandu atunci când și-a adunat echipa, pentru că e de la sine înțeles că nu ar fi fost o problemă ca printre acei oameni să se fi putut afla măcar vreo 10-20 de personalități de valoare din cele mai variate domenii publice, cunoscute și bine apreciate în societate, ceea ce i-ar fi dat echipei mai multă prestață, un plus de credibilitate și ar fi făcut-o mult mai eficientă. Dar mai știi, poate că doamna președinte nu a greșit deloc. Și ar fi foarte bine să fie anume așa. Numai că există niște semnale care nu ne lasă să fim prea optimiști, și acestea vin chiar de la șefa formațiunii. Atât în timpul scurtei sale aflări în fruntea guvernului, în 2019, cât mai ales după câștigarea alegerilor prezidențiale, ea a lăsat să se vadă că dispune de o încredere în sine mult prea mare pentru a fi întru totul justificată de pregătirea pe care o are pentru exercitarea acestor funcții. Electoratul însă, care s-a orientat spre ea și a mizat pe ea, a văzut în acest reflex de supralicitare a personalității dovada înțelepciunii și a competenței. E firesc ca o astfel de predispoziție să îndemne a ignora împrejurările și regulile, să iște atitudini categorice și decizii arbitrare. De ex. în 2019, la decernarea Premiului Național, ignorând actele normative corespunzătoare, păreriile membrilor comisiei de concurs și ale experților, premierul Maia Sandu a decis, cu de la sine putere, să dea doar 7 premii, în loc de 10, fiind ignorate mai toate domeniile științei, cu excepția biologiei. Îndărătnicia, care ține locul experienței și a cunoștințelor, o face pe doamna președinte ca uneori să nu știe cum să procedeze corect, drept care în anumite situații dă dovadă de dezorientare și inconsecvență. Ba se aventurează să ia măsuri împotriva majorării prețurilor la combustibil, ba zice că aceasta nu este treaba guvernului, ba promite că pedagogii vor fi vaccinați din contul statului, ba le cere să-și plătească ei înșiși vaccinarea. Iar povestea cu promovarea verișoarelor și a persoanelor din clientela personală în funcții de stat a devenit pur și simplu antologică. Chiar să nu-și dea seama cât de penibilă poate fi atunci când susține că aceste persoane se sacrifică, acceptând posturi răsplătite cu salarii foarte mari?

Nu poate să nu nedumerească nici faptul că protejează demnitarii de stat care își tăinuiesc proveniența averilor. Ea, și după ea, subalternul ei, Igor Grosu, susțin că partidul lor și-a asumat responsabilitatea pentru împânzirea întregului aparat de

stat cu membri PAS. Nu e prea mult? Păcatul cel mai grav al doamnei președinte este că se implică mult mai mult decât permite legea în activitatea parlamentului, guvernului și a celorlalte instituții ale statului, ceea ce nu are darul să contribuie la buna lor funcționare. Este adevărat că toți conducătorii acestor instituții au fost numiți, direct sau indirect, de ea, dar dacă ei nu sunt capabili să conducă cu de la sine putere și pricepere, atunci statul și societatea au o gravă problemă cu ei și deci cu funcționarea sectoarelor respective.

Despre echipa guvernamentală nu se poate spune deocamdată mare lucru, pentru că este și ea alcătuită, în cea mai mare parte, din anonimi. Totuși, unele momente nu pot fi trecute cu vederea, de exemplu atitudinea penibilă a lui Nicu Popescu, în guvernul din 2019, față de problema transnistreană, precum și felul în care s-a prezentat acesta la întâlnirea sa de la Moscova cu ministrul Lavrov. Prestanța publică a doamnei prim-ministru iscă și ea niște semne de întrebare, așa cum s-a văzut la investirea guvernului său, ca și în alte situații. Mai grav este faptul că acest guvern nu s-a arătat capabil să rezolve corect și la timp unele probleme de mare impact social, cum este cea a gazelor și, în general, a energiei. Sunt situații îngrijorătoare în agricultură, transporturi, sănătate, învățământ, cultură, pe care executivul încă nu a arătat că le poate gestiona corect și cu pricepere. Nu este reconfortantă nici implicarea unor miniștri în fricțiuni politice, în loc să se ocupe eficient și cu competență de rezolvarea problemelor în sectoarele ce le revin.

Ca om care a activat o viață întreagă în știință și în învățământul superior, mă văd îndemnat să mă pronunț asupra felului cum înțelege echipa doamnei Gavriliță să susțină domeniile respective. Acest guvern, la fel ca și cel al Maiei Sandu, a dat anul acesta șapte premii, în loc de 10, din care științele nu au primit nici unul, deși a fost stabilit de la începuturi că Premiul Național, la fel ca cele mai prestigioase premii internaționale, este destinat, întâi de toate, pentru a încuraja sfera foarte largă a cercetării. Prin caracterul ei arbitrar, cu o viziune înspăimântător de îngustă, și mai ales prin sfidarea deliberată a nevoii imperioase de susținere prin fapte, nu prin vorbe, a științei (și învățământului), de recunoaștere și promovare a valorilor reale ale culturii în Republica Moldova, această decizie este un monument de ignoranță culturală și de rea-voință politică. Dacă pentru astfel de eforturi și pentru atari soluții se „sacrifică” guvernării noastre, atunci este evident că societatea nu poate să nu fie îngrijorată.

Parlamentul nu s-a arătat deloc mai breaz. S-a mai spus că Igor Grosu este mult sub nivelul solicitat de funcția în care a fost instalat. În general, cam aceași este situația și în cazul conducerii și a componenței comisiilor parlamentare, dovezi fiind, de exemplu, unele decizii și proiecte elaborate de comisiile juridică, pentru economie, pentru securitate națională și pentru protecție socială, care au stârnit nemulțumiri și critici aspre, în țară și în afară. Avizele negative ale Comisiei de la Veneția asupra legilor cu privire la sistemul electoral și la procuratură sunt mărturii sigure ale descalificării „specialiștilor” moldoveni care au născut

aceste documente, dar și ale deputaților care le-au votat. Felul scandalos în care parlamentul s-a implicat în cazul fostului procuror general Stoianoglo, indiferent de păcatele reale ale acestuia, ca și deciziile și atitudinile arbitrare, luate în raport cu cele două CNA-uri, cu CEC, cu Teleradio Moldova, cu avocatul poporului și multe altele pun sub semnul întrebării prestața acestui foarte înalt for de stat.

Revin, spre sfârșit, la zicerea lui Bismarck, după care politicianul se gândește la viitoarele alegeri, pe când omul de stat se gândește la viitoarele generații. Chiar dacă nu se cunoaște ca cei din urmă să fi fost vreodată foarte numeroși, totuși din această vorbă rezultă un mare adevăr și anume că adevărat om de stat, adică dirigitor care nu este indiferent de soarta țării și a populației acesteia, nu poate fi orice ins care a numerit în politică. Politicienii sunt întotdeauna foarte numeroși, dar arareori din sânul lor se ridică oameni care își identifică bunul lor nume cu binele țării lor. Aceștia alcătuiesc o specie foarte rară și tocmai de aceea este dificil de stabilit dacă în Republica Moldova au existat vreodată astfel de specimene. Mai degrabă nu, pentru că spre deosebire de politicieni, care – mai ales în țările fără tradiție a vieții politice – se ridică repede, din nimic, și tot atât de repede cad, omul de stat nu e o figură efemeră, deoarece țara are nevoie de el. Noi ne plângem mereu că cohortele de politicieni care s-au perindat în viața publică și de stat de la noi în ultimii treizeci de ani nu au rezolvat cele mai importante și mai stringente probleme ale țării. De fapt nici nu aveau cum să le rezolve, pentru simplul motiv că toți aceștia nu au fost oameni de stat, ci politicieni în sensul cel mai puțin onorabil al acestui cuvânt, indivizi preocupați de binele lor în așa măsură, încât de binele țării nu și-au adus aminte niciodată. De la apariția cunoscutei ziceri „numai banul îl vânează și câștigul fără muncă” nu s-a schimbat nimic, după cum tot așa a fost și mai înainte. Și totuși, nu se poate să nu credem în mai bine, cu condiția să nu ne facem iluzii deșarte: într-un viitor previzibil, o societate a bunăstării, ordinii și dreptății în R. Moldova nu are de unde să apară.

Pe lângă rezultatele neașteptate obținute de PAS la scrutinul din vara trecută, aceste alegeri au mai adus o surpriză: Republica Moldova are pentru prima dată o conducere de stat feminină. Șeful statului e femeie, primul ministru – femeie, cinci sau șase comisii parlamentare, din 11, sunt conduse de femei, avem cinci sau șase femei membri ai guvernului, un număr mare de femei dețin alte funcții importante la președinție, în parlament și în executiv. În situația în care femeile s-au aflat sau se află în fruntea multor state europene, feminizarea conducerii de stat a R. Moldova pare să fie ceva firesc, chiar dacă inflația de feminin în sfera puterii, mai pronunțată aici ca în alte părți, în situația în care noi nu avem o astfel de tradiție, ar putea să provoace o oarecare îngrijorare, cu atât mai mult, cu cât unele semne nu au întârziat să apară. Dar cine știe, poate că femeile noastre vor reuși să facă ceea ce bărbații nu au putut sau nu au vrut: să se arate adevărați oameni de stat. Poate că ele vor ajunge să facă din politică o adevărată artă și vor da consistență aceluși posibil miraculos despre care vorbeam la începutul acestui articol.

STIINȚA BASARABEANĂ (II) ÎN ROMÂNIA REÎNTREGITĂ (1918-1940)

de NICOLAE ENCIU

O lucrare apărută recent la Iași, despre agronomi de elită născuți pe plaiuri basarabene și bucovinene, arată că „mai toți marii viticultori și oenologi români ai veacului al XX-lea s-au născut în frumoasa și bogata Basarabie, străveche vatră românească”¹⁶. Din cei 122 de agronomi de elită prezenți în lucrarea dată, 92 sunt născuți în Basarabia românească înainte de al Doilea Război Mondial. Este de remarcat că Dr. Dionisie Bernaz (1896-1984), tatăl coordonatorului volumului respectiv, provine din comuna Plopi, județul Soroca, cu studii strălucite făcute la Școala Națională de Agricultură din Montpellier (1926) și la Institutul de Agricultură al Universității din Toulouse (1928)¹⁷. Cei 92 de agronomi basarabeni, „acoperă”, practic, toate domeniile importante din agricultură: viticultura și oenologia sunt ilustrate de marii specialiști Dionisie Bernaz, Gherasim Constantinescu, Teodor Martin; legumicultura și pomicultura, de T. Bordeianu, N. Constantinescu; pedologia, de Gr. Obrejeanu; entomologia, de T. Perju; ameliorarea plantelor, de Vl. Moșneagă; genetica, de V. Ghimpu; agrofitehnia, de Gh. Valuță ș.a. Câteva din datele biografice ale unor agronomi de elită basarabeni, născuți și formați în mediul științific și intelectual al României interbelice, merită să fie consemnate în mod special, ele fiind asemănătoare și, totodată, originale și irepetabile.

Astfel, prof. Vasile Juncu (1903-1991), din comuna Taraclia, județul Tighina, s-a născut într-o familie cu 11 copii. Tatăl său a fost funcționar la primăria satului, iar mama – neștiutoare de carte, ambii depunând eforturi ieșite din comun pentru ca odraslele lor să obțină studii de calitate. Ca urmare a acestui fapt, Vasile Juncu a absolvit liceul „Alec Russo” din Chișinău (1921), iar în 1921-1925 a urmat cursurile Școlii Superioare de Agricultură de la Herăstrău-București. După refugiu în dreapta Prutului, Vasile Juncu a făcut o meritorie carieră profesională, autocaracterizându-se drept „un om obișnuit, care a căutat să-și facă datoria oriunde a lucrat și pentru care dragostea de muncă, profesiunea aleasă, năzuința spre adevăr, spre dreptate, spre frumos, a fost un instinct elementar”¹⁸. Un alt profesor universitar, Gheorghe Valuță (1901-1987), din satul Druță, comuna Pociumbeni jud. Bălți, provine dintr-o familie săracă cu opt copii. În 1919-1923 și-a făcut studiile la Școala secundară de viticultură din Chișinău, cu o bursă acordată de Statul român. Între 1925 și 1929 a urmat cursurile la Academia de Înalte Studii Agronomice din Cluj, unde i-a avut ca profesori pe

M. Chirițescu-Arva, Ion Grințescu, Iuliu Prodan, obținând, în consecință, diploma de inginer agronom. Ca o încununare a eforturilor depuse, în 1935-1936 Gheorghe Valuță devine doctor în agronomie a Facultății de fitotehnie și ameliorare a plantelor a Universității „Martin Luther” din Halle/Wittenberg, cu mențiunea „foarte bine”¹⁹.

Una dintre cele mai caracteristice biografii prezente în lucrarea menționată este aceea a lui Boris Plămădeală (n. 1939) din comuna Berezlogi, jud. Orhei. Așa cum ambii săi părinți – Constantin și Ana – au fost învățători în anii administrației românești, din 1944 a urmat inevitabilul calvar al refugiuului. Călătoria cu un vagon de marfă deschis a fost prima etapă a vicisitudinilor. Au ajuns la Sibiu, unde erau cazate cadrele didactice din jud. Orhei, apoi în comuna Ludoș, din jud. Sibiu. Deoarece autoritățile sovietice le doreau cu orice preț „repatrierea”, în ianuarie 1946 au plecat la Blaj, apoi la Ocnișoara, un sătuc izolat, unde au locuit până în 1963. Abia după acel an, Boris Plămădeală a absolvit facultatea de Biologie a Universității „Babeș-Bolyai”, după care a urmat o reușită carieră profesională²⁰.

Cea mai impresionantă biografie este însă aceea a basarabeanului Teodor Martin (1909-1987), personalitate marcantă a științei românești, asistent în cadrul Secției de viticultură de la Institutul de Cercetări Agronomice al României, din București, iar între 1948-1974 – profesor de viticultură la Institutul Agronomic „N. Bălcescu” (București), unde a urcat toate treptele ierarhiei universitare. A fost membru titular al Academiei de Științe Agricole și Silvici din București, având elaborate peste 180 de lucrări științifice de mare valoare în domeniul modernizării viticulturii românești²¹.

Sunt notabile contribuțiile în domeniul științei istorice, aduse de Ștefan Ciobanu, Alexandru V. Boldur, Leon Boga, Justin Frățiman, Nichita Smochină. În semn de recunoaștere a aportului la dezvoltarea științei istorice și a celei juridice, Alexandru V. Boldur a fost ales director al Institutului de Istorie Universală din Iași (1943-1947). Indiscutabil, figura care a continuat să domine știința istorică românească inclusiv în anii interbelici, a fost cea a prof. Nicolae Iorga. Așa cum menționa H.H. Stahl, „apariția lui Nicolae Iorga, cu totul singuratică și menită a rămâne nerepetată, era efectul unei vaste experiențe personale, care se străduise și izbutise să strângă într-o aceeași minte și un același suflet, întreaga cunoștință despre neamul românesc, sub toate miile de înfățișări pe care acesta le

îmbrăcase, în trecut și în prezent, cu ajutorul tuturor disciplinelor științifice: istorie în primul rând, dar și cunoaștere nemijlocită a călătorului geograf, sociolog, folclorist și estetic, răstălmăcitor în duh filozofic și de mesianism etic și național. La această vastă „experiență Iorga”, descoperitoare și arătătoare pentru prima oară a ce este și ce ar putea să fie neamul românesc, siliți suntem să ne întoarcem, fie că o vrem fie că nu o vrem, de ne place ori de nu”²².

Printre instituțiile care au contribuit la progresul spiritual al Basarabiei interbelice s-a remarcat și Institutul Social Român din Basarabia (I.S.R.B.). În fruntea Institutului s-a aflat Pantelimon N. Halippa (1883-1979), iar printre cercetătorii-membri ai I.S.R.B. cu contribuții deosebite la cunoașterea reală a vieții economice și sociale a satului basarabean au fost P. Ștefănuță, T. Al. Știrbu, N. Știrbu, S. Borș ș.a.²³. Inițiativa înființării I.S.R.B. a aparținut președintelui Institutului Social Român din București, prof. univ. Dimitrie Gusti și lui Pan. Halippa, care au convocat în acest scop, în toamna anului 1934, la Chișinău, o serie de conferințe publice, argumentând necesitatea unei asemenea instituții pentru viața științifică și culturală a Basarabiei și a întregii țări²⁴.

Inaugurarea Institutului a avut loc la Chișinău în ziua de 18 noiembrie 1934, în sala de festivități a primăriei municipiului Chișinău, în prezența prof. D. Gusti, a secretarului general al I.S.R. din București, Alex. Costin, a primarului or. Chișinău, I. Costin, și a intelectualității orașului. În calitate de președinte activ al acelei instituții științifice a fost ales Pan. Halippa, iar secretar general a fost numit prof. P. Ștefănuță, care a preluat ulterior funcția de președinte. Sediul Institutului s-a aflat în Palatul Primăriei or. Chișinău pe str. Sfatul Țării²⁵.

Institutul a fost organizat în 16 secții, însă activitatea cea mai productivă au desfășurat-o: secția istorică (condusă de prof. univ. Șt. Ciobanu), secția culturală (prof. univ. Toma Bulat), secția politică administrativă (prof. univ. Al. Boldur), secția agricolă (prof. univ. A. Cardaș), secția politică externă (Pan Halippa), secția economică (prof. T. Știrbu), secția sociologică (prof. H. Dăscălescu), secția statistică (vice-primar D. Apostolescu) și altele²⁶. Precum se poate constata, Institutul sociologic a antrenat în activitatea sa personalități dintre cele mai distinse ale vieții științifice și culturale din Basarabia interbelică. Este de notat că atât direcția, cât și colaboratorii Institutului chiar de la începutul activității au adoptat în mod absolut benevol și conștient atât orientarea programatică, precum și

metoda monografică ale școlii sociologice românești cu bogatele tradiții și realizări, înalt apreciate în întreaga Europă; a fost acceptată, altfel spus, paternitatea spirituală a școlii sociologice românești, fapt care a contribuit la evitarea greșelilor și rătăcirilor inerente oricărui început. Or, aceasta nu a fost nicidecum o preluare mecanică, ci o integrare armonioasă a tinerei științe sociologice din Basarabia în cadrul științei sociologice românești, păstrând totodată un pronunțat specific regional. De altfel, această idee a fost exprimată de însuși directorul I.S.R.B., Pan. Halippa, care sublinia că scopul instituției respective este „să îmbrățișeze în câmpul cercetărilor sale problemele sociale cele mai însemnate, care își caută o soluționare în această provincie românească”²⁷.

Institutul și-a început imediat activitatea în două direcții de bază: a) pe calea conferințelor publice și b) pe calea cercetărilor monografice ale localităților, practic, din toate regiunile Basarabiei²⁸. În vederea realizării sarcinilor propuse, I.S.R.B. și-a fixat următorul program de activitate:

Cunoașterea satelor și orașelor basarabene prin intermediul metodei anchetelor monografice.

Efectuarea unor serii de anchete sociologice în regiunile cu populație mixtă din Nordul și Sudul Basarabiei, pentru o cunoaștere cât mai exactă a raporturilor etnice între români și neamurile conlocuitoare.

Organizarea unui muzeu sociologic al Basarabiei, care ar oglindi viața satelor și orașelor din Basarabia sub aspectul muncii, uneltelor de producție, al artei populare și datinilor.

Organizarea unei biblioteci sociologice, cu o secție care să cuprindă toate cărțile cu conținut referitor la Basarabia.

Întocmirea unui indice bibliografic, care să cuprindă toate studiile etnografice, folclorice și sociologice asupra Basarabiei.

Prezentarea sistematică a rezultatelor cercetărilor monografice în cadrul conferințelor publice în scopul familiarizării cât mai ample a opiniei publice cu realitățile sociale din Basarabia.

Organizarea de conferințe publice cu concursul celor mai distinse personalități din țară, în scopul difuzării problemelor culturale, economice, politice și sociale în rândul intelectualității din Basarabia²⁹.

Referitor la prima direcție de activitate a I.S.R.B., conferințele publice care aveau loc în Sala Eparhială și în cea a Primăriei or. Chișinău, întruneau în permanență un public de circa 1.200 de ascultători, bucurându-se de o largă popularitate. Sco-

pul lor, definit de Pan. Halippa, consta în „difuzarea științelor sociale și problemelor de politică națională, socială și culturală”³⁰. Iată câteva nume de intelectuali care au conferențiat în localurile respective:

Const. Rădulescu-Motru: „Cum înțelegem Românismul” (discurs rostit în ziua de 6 octombrie 1935);

Nicolae Iorga: „Ieșirea din actualele greutăți economice” (3 noiembrie 1935);

Virgil Madgearu: „Evoluția economiei liberale” (8 decembrie 1935);

Dimitrie Gusti: „Doctrină și acțiune politică” (22 martie 1936) și mulți alții³¹.

Precum se observă, erau tocmai acele personalități care au realizat *Enciclopedia României*, sinteză cu caracter de unicat în perioada interbelică, preconizată în șase volume, din care, în virtutea unor factori obiectivi, au apărut doar patru. Alături de acei savanți de talie europeană și prin concursul lor nemijlocit, făcea primii pași și știința sociologică din Basarabia. Grație eforturilor depuse, în primul rând, din partea lui Pan. Halippa, I.S.R.B. a reușit să grupeze intelectuali din aproape toate partidele politice într-un singur mănunchi, în scopul cercetării celor mai acute probleme sociale ale Basarabiei. Această activitate a fost efectuată nu numai prin intermediul conferințelor publice, ci și prin cercetarea monografică a diferitelor localități, iar treptat accentul s-a deplasat anume pe cea de-a doua direcție de activitate a Institutului.

Astfel, începând cu vara anului 1935 și până în 1938 inclusiv, conform metodei monografice elaborate de D. Gusti, au fost cercetate patru sate: două din regiunea Codrilor Centrali ai Basarabiei – satele Iurcenii și Nișcani, jud. Lăpușna, un sat din regiunea Nistrului de Jos – Copanca, jud. Tighina, și satul Popeștii de Sus, jud. Soroca, din regiunea de câmpie din Nordul Basarabiei³². Deplasările anuale se încheiau cu o serie de comunicări științifice, se făcea prezentarea materialului cules, prelucrarea și, ulterior, publicarea lui. Astfel, în primul volum al Institutului, intitulat *Buletinul I.S.R.B.*, au fost publicate o serie de studii privind diferitele aspecte ale vieții sociale și economice din satele Nișcani și Iurcenii, printre care se remarcă cele semnate de Pavel I. Guja, *Natura și omul la Nișcani (Observări antropogeografice)*, prof. S. Bogos, *Nișcanii în lumina datelor statistice*, prof. T. Al. Știrbu, *Manifestări economice la Iurcenii și Nișcani*, prof. Ioan Antonovici, *Ornamentarea interioarelor în satul Nișcani etc.*³³. Dintre studiile menționate, cel al prof. Teodosie Al. Știrbu s-a bucurat de o apreciere deosebită în publicațiile periodice de specialitate din acea vreme. Revista „Economia Națională”, de pildă, menționa: „Constatările D-lui T. Al. Știrbu fac parte din puținele lucrări de monografie sociologică reușite până într-atât, încât să ne redea satul așa cum este el în realitate. Din aceste constatări înregistrate științific, se trag o serie de concluzii practice, pe care cei în drept trebuie să le urmeze”³⁴. O altă revistă, „Viața Românească”, consemna: „Abia citind un studiu de asemenea natură care înfățișează în toată cruzimea realitatea satului românesc, îți poți da seama cât de străini suntem de problemele atât de grave, atât de presante pentru viitorul acestui popor. Iată de ce cercetările D-lui prof. Știrbu constituie o prețioasă contribuție la cunoașterea realității rurale și asupra lor ar trebui să se oprească, în mod special, organismele politice ale căror programe se sprijină pe nevoile maselor populare”³⁵.

Aprecieri similare în publicațiile periodice românești au fost făcute și în legătură cu apariția celui de-al doilea volum al *Buletinului I.S.R.B.*, consacrat aproape în exclusivitate cercetării monografice a comunei Copanca, jud. Tighina.

La sfârșitul anului 1938 și începutul anului 1939, în statutul și structura I.S.R.B. au intervenit modificări esențiale. În legătură cu efectuarea reformei administrative, la 18 octombrie 1938, conform art. 16 din Legea pentru înființarea Serviciului Social, a fost creat Institutul de Cercetări Sociale al României. Drept urmare a reorganizării, începând cu 14 februarie 1939, I.S.R.B. s-a încadrat în Serviciul Social, devenind astfel o instituție de stat, schimbându-și titulatura în Institutul de Cercetări Sociale al României – Regionala Chișinău³⁶. A fost schimbată și denumirea Buletinului, care a devenit Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău. Importante remanieri au intervenit și în conducerea Institutului, aceasta fiind încredințată prof. Petre Ștefănuță (director), prof. Teodosie Al. Știrbu (vicepreședinte) și prof. N. Moroșan (secretar general).

Programul de activitate al Institutului în perspectiva următorilor trei ani cuprindea următoarele direcții principale: publicarea volumului trei al *Buletinului* (anii 1939-1940), cu studii monografice despre comuna Popeștii-de-Sus, jud. Soroca; cercetarea monografică a regiunii Codrilor Centrali ai Basarabiei. Pentru cercetări monografice mai detaliate au fost alese satele Vâprova, jud. Orhei, Horodiște și Ulmu, jud. Lăpușna. Odată cu studierea acestor sate, se prevedea a să fie cercetate și satele din împrejurimi, pentru a se ajunge astfel la întocmirea monografiei întregii regiuni a Codrilor³⁷.

Între timp, situația Institutului devenea tot mai gravă. Deja la începutul anului 1938, directorul I.S.R.B. menționa că lucrările de publicare a *Buletinului* stagnau din cauza lipsei subvențiilor din partea organelor de stat. Institutul reușise să finalizeze, în linii mari, lucrul asupra numărului trei al *Buletinului*, care conținea rezultatele cercetărilor monografice asupra comunei Popeștii-de-Sus, jud. Soroca. În volumul patru al *Buletinului* urma, probabil, să fie publicate rezultatele cercetărilor realizate în satul Vâprova, jud. Orhei.

Însă adevărata tragedie a Institutului Social, la fel ca a întregii Basarabii, s-a produs în vara anului 1940, când, în urma

notelor ultimative sovietice adresate guvernului român, dreptul forței s-a impus asupra forței dreptului.

La fel de tragică a fost și soarta directorului I.S.R.B., prof. Petre V. Ștefănuță³⁸. Iată ce relatează în această privință Iosif E. Naghiu, persoană care l-a cunoscut îndeaproape pe prof. P. Ștefănuță: „De câte ori te duceai la Institutul Social, întâlneai un tânăr, foarte activ, mereu cu un morman de material folcloric, mereu între cărți și reviste etnografice. Era tânărul profesor de limbă germană P. Ștefănuță, autor de lucrări folclorice, publicate în Anuarul Arhivei de Folclor al Academiei Române și în alte publicațiuni mari. Scrisa și în aproape toate revistele literare din Basarabia. Era o figură a generației tinere, mult promițătoare. În ultimul număr al revistei „Sociologie Românească” citim într-un articol al D-lui Șt. Ciobanu că profesorul P. Ștefănuță nu mai este. S-a stins o energie în plină desfășurare, un tânăr care promitea mult. Cum a murit așa de repede? D-l Șt. Ciobanu scrie că prof. Ștefănuță a fost ucis de comuniști, pentru atitudinea sa naționalistă. Alții susțin că a fost deportat”³⁹.

Prin răpirea Basarabiei și a nordului Bucovinei, s-a lovit nu numai în opera înfăptuită de națiunea română în anul 1918, ci și în știința sociologică a Basarabiei, care abia prindea aripi.

În 1933, a apărut *Dicționarul enciclopedic al Basarabiei*, sub redacția lui V. Adiașevici, iar în 1939, enciclopedia *Figuri contemporane din Basarabia*, realizată de mai mulți specialiști, cu un cuvânt introductiv de N. Dunăreanu.

Dovadă a progreselor înregistrate și recunoașterii rezultatelor în domeniul științific este că o seamă de personalități basarabene au fost alese în cele mai înalte foruri științifice și culturale din România interbelică. Astfel, au devenit membri ai Academiei de Științe a României basarabeni Leon Lepeși la Secția biologie și Th. Porucic la Secția geologie. În Academia Română au fost primiți: în 1918 – Ion Inuleț, Pan Halippa și Ștefan Ciobanu, în 1919 – Paul Gore și Justin Frățiman, în 1922 – Nicolae Donici.

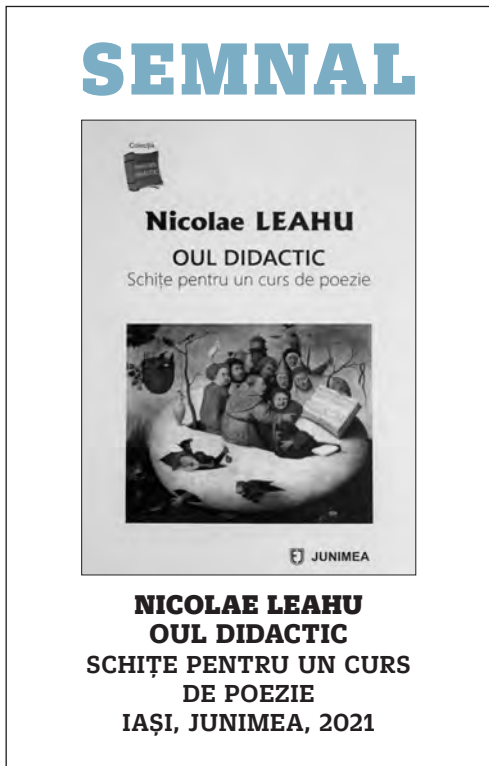
Din rândul membrilor Academiei Române nu a făcut însă parte cea mai importantă personalitate basarabeană, Constantin Stere, care a fost profesor și rector al Universității din Iași, reputat jurist, având contribuții recunoscute în domeniul dreptului constituțional, autorul Anteproiectului de Constituție pentru România întregită, publicat în 1922, al studiului *Social-democratism sau poporanism* (1907-1908), care a stat la baza doctrinei țărăniste din perioada interbelică, fiind întemeietorul, în 1906 (împreună cu Paul Bujor), a prestigioasei reviste „Viața Românească” și autorul celebrului roman autobiografic *În preajma revoluției* (în 8 vol.). În același timp, C. Stere a fost un eminent luptător pentru cauza națională în Basarabia, opunându-se intrării României în război alături de Rusia⁴⁰. Motivul neincluzării lui C. Stere în Academia Română, așa cum afirmă prof. Ioan Scurtu, este un fapt de natură politică: „În 1916 și-a exprimat dezacordul alierii României cu Rusia, care coterpise provincia sa natală, Basarabia, în 1812, drept urmare rămânând în București, teritoriu ocupat de trupele germane, austro-ungare, bulgare și turcești, acuzat de adversarii săi politici că a colaborat cu inamicul”⁴¹.

La o privire de ansamblu, se constată că Basarabia și-a găsit locul firesc în cadrul statului național unitar român, a partici-

pat activ la viața culturală și științifică a României din perioada interbelică, reușind să parcurgă multe trepte pe drumul civilizației moderne și să se apropie de nivelul de dezvoltare al celorlalte provincii istorice⁴². Acest drum ascendent avea să fie întrerupt brutal din nou în iunie-iulie 1940, când Basarabia și Nordul Bucovinei au fost ocupate de armata sovietică.

NOTE:

16. Dr. Gheorghe Bernaz (coord.), *Agronomii români de elită născuți pe plaiuri basarabene și bucovinene*, Editura PIM, Iași, 2015, p. 7.
17. *Ibidem*, p. 23.
18. *Ibidem*, p. 172.
19. *Ibidem*, p. 320.
20. *Ibidem*, p. 225.
21. *Ibidem*, p. 187.
22. H.H. Stahl, *Satul românesc. O discuție de filosofie și sociologia culturii*, în „Sociologie românească”, an. II, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1937, p. 489.
23. Nicolae Enciu, *Aspecte din activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 4 (28), 1996, p. 28-33.
24. T. Al. Știrbu, *Activitatea Institutului Social Basarabia*, în „Sociologie Românească”, an. I, nr. 2, februarie 1936, p. 33.
25. *Ibidem*.
26. Pan Halippa, *Institutul Social Basarabia. Activitatea de la 18 noiembrie 1934 până la 22 martie 1936*, în „Sociologie Românească”, an. I, nr. 4, aprilie 1936, p. 22.
27. *Ibidem*, p. 24.
28. T. Al. Știrbu, *op. cit.*, p. 33.
29. *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României. Regionala Chișinău*, tomul II, Chișinău, 1939, p. 607-608.
30. Pan Halippa, *op. cit.*, p. 22.
31. *Ibidem*, p. 23.
32. *Archives pour la Science et la Reforme Sociales*, XV-e année, nr. 1-4, 1943, p. 301.
33. *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, tomul I, „Tiparul Moldovenesc”, Chișinău, 1937, p. 39-54, 219-231, 241-271, 329-336.
34. „Economia Națională”, an. LXIV, nr. 9, 1937, p. 25.
35. „Viața Românească”, an. XXIX, nr. 12, 1937, p. 129-131.
36. *Archives pour la Science et la Reforme Sociales*, XV-e année, nr. 1-4, 1943, p. 299, 301.
37. *Ibidem*, p. 302; O vastă lucrare monografică întreprinsă de Institutul Social Român din Basarabia, în „Basarabia. Ziar de informație” (Chișinău), 27 ianuarie 1939.
38. Vezi: Petre V. Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, comentarii și note de Grigore Botezatu și Andrei Hâncu. Vol. I, Editura Știința, Chișinău, 1991.
39. Iosif E. Naghiu, *Chișinăul de ieri*, în „Viața Basarabiei”, an. XII, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1943, p. 76-77.
40. *Dicționar de Istorie*. Ed. a II-a revăzută și adăugită, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p. 359; *Constantin Stere – prozator, publicist, jurist și om politic – 150 de ani de la naștere. Conferință Științifică Internațională (2015; Chișinău)*. Coord.: Ion Guceac, Gheorghe Cliveti, Gheorghe E. Cojocar, Editura Vasiliana '98, Iași, 2016, passim.
41. Ioan Scurtu, *Învățămintul, știința și cultura Basarabiei integrate în statul național unitar român*, în „Limba Română. Revistă de știință și cultură”, anul XXII, nr. 5-6 (203-204), 2012, p. 103-105.
42. *Ibidem*, p. 105.

LECTIA LIBERĂ A LUI ANDREI CODRESCU

de VASILE GRIBINCEA

ALTERNATIV/CONTINUU

„**A**i nevoie de curaj ca să fii poet”¹, scrie Andrei Codrescu (n. 20 decembrie 1946) în *Lecția de poezie*, volumul unui „dulce și liber adieu”² care spune povestea unei... introduceri. Autorul propune – în cartea *The Poetry Lesson*, apărută în America în 2010, urmată, în 2014, de traducerea românească a Ioanei Avădani – o narațiune având în centru prima întâlnire din cadrul unui curs obligatoriu de *Introducere în scrierea poetică*. Departe de a avea o factură didactic(ist)ă, *Lecția...* poate fi un reper pasionant în contextul unor ateliere de *Creative Writing* și dincolo de acestea, pentru oricine manifestă interes față de o abordare neconvențională – dar temeinică –, într-un cuvânt, *vie*, a poeziei. Cartea lui Codrescu depășește frontiere de ordinul speciilor literare. Această hibridizare structurantă devine obiect de (auto)reflecție într-un pasaj al *Lecției...*: „Nu, această povestire nu este nici roman, nici poezie, nu este nici eseu și nici volum de memorii, deși imită aspectul amândorura [sic!]”³. Dincolo de explorarea autoreferențială, fragmentul citat – care se înscrie într-o mai amplă secvență metatextuală din *Lecția de poezie* – poate fi apropiat de excursul metafictțional care deschide capitolul XIII al romanului *Iubita locotenentului francez* de John Fowles (unde natura discursului romanesc e supusă unei perspective problematizante) și grație reverberației versului final din *Au Lecteur* de Charles Baudelaire în ambele scrieri.

În *Lecția de poezie*, inițierea în practica literaturii este contrapunctată nu doar de referințe la cursurile anterioare ținute de Andrei Codrescu sau la întâlniri ulterioare cu grupa din prim-planul relatării, ci alternează cu episoade percutante din biografia autorului-personaj, afinitățile sale cu faimoși poeți americani precum Ted Berrigan, Allen Ginsberg și Lawrence Ferlinghetti constituind un pol atractiv al volumului. Pe lângă implicarea unui pact de lectură conștient de ambiguitatea veridic-ficțională a cursului evocat, *Lecția de poezie* demantelează așteptări și locuri comune asociabile unui discurs catedratic. În această ordine de idei, Daniel Cristea-Enache vede în cartea lui Andrei Codrescu „un curs neobișnuit, un meta-curs de literatură, făcut cu ignorarea ori batjocorirea programelor obligatorii și scos, punct cu punct, din experiența reală sau prezumată a întâlnirilor, decisive, cu adevărații poeți”, precum și „pledoaria pentru poezie a unui vechi combatant de front liric”, marcată de un „stil asumat autoironic și fals-prozaic”⁴. Deși poate fi recunoscut (cu sintagma consacrată de o carte a lui

Johan Huizinga) drept un *homo ludens* și are vocația unor curajoase – și, uneori, deconcertante – relativizări, Andrei Codrescu nu-și dezmente calitatea de profesor, ci valorifică antrenant informații din istoria literaturii și date de cultură generală, dublându-le cu sugestii și confesiuni care susțin o înțelegere complexă – și, în același timp, degajată – a poeziei ca *experiență* esențială, continuă.

„Metoda” lui Codrescu – atât cât o putem cunoaște din *Lecția de poezie* – se opune unor abordări instructive rigide, cultivând în schimb asocieri atipice, stimulându-i pe studenți atât în direcția lecturilor și a (re)configurării propriilor personalități creative, cât și la nivelul atenției, al perseverenței și al umorului ca valori polivalente în viața de zi cu zi. Edificator pentru această logică ludică este șirul celor zece „instrumente ale poeziei”: „1. Un carnețel de note în care să-ți scrii visele. 2. Un stilou Mont Blanc (primiți o notă mai mare dacă stiloul i-a aparținut lui Madame Blavatsky). 3. O monedă chinezească sau o piatră, pe care să o țineți în buzunar și să o frecați între degete. 4. Frecventarea locurilor în care poți auzi lucruri pe care le vorbesc alții. 5. Reportofoane minuscule, binoculi și microfoane microscopice. 6. Un omuleț în adâncul minții. 7. Un Tovarăș-întru-Duh. 8. Capacitatea de a fi hipnotizat. 9. Foi mari de hârtie făcută manual, un teanc de jumate de metru. 10. Un abonament la televiziunea prin cablu”⁵.

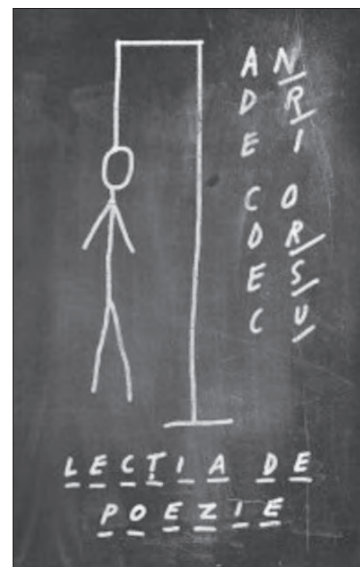
Provocarea „Tovarășului-întru-Duh” vizează o practică specială a lecturii extensive și intensive, intimidante. Scriitorul argumentează memorabil această temă într-o replică adresată unui student: „În toți anii aceștia la catedră, mi-am dat seama că este aproape imposibil să induci cuiva poezia fără ajutorul unui alt poet... e ca și cum ai încerca să ridici un obiect foarte greu... e nevoie de două persoane”⁶. (Un model distant al acestui tip de relație poate fi identificat în perechea Dante-Vergiliu.) Experimentul cu „Tovarășii-întru-Duh” este organizat de același profesor care afirmă că „toți poeții formează o mare familie”⁷.

Sarcina respectivă se bazează și pe o autentică motivație personală, Andrei Codrescu mărturisind că îl are ca „Tovarăș-întru-Duh” pe poetul american Ted Berrigan: „Ted fusese eroul meu, iar azi este TID-ul meu”⁸. (În *Visul diacritic*, antologia din 2021 ce recuperează poeziile scrise de Andrei Codrescu în limba română, îmbinându-le cu fragmente eseistice autobiografice, autorul îl numește pe Ted Berrigan „profesorul meu neoficial de poezie”⁹.) De altfel, Ted Berrigan e – dincolo de nota

introdactivă a lui Andrei Codrescu la ediția românească a *Lecției...* – primul autor menționat în volum. Totodată, „omulețul din adâncul minții”, al șaselea dintre cele zece „instrumente” ale poeziei enumerate de Andrei Codrescu, „a primit acest nume de la poetul Ted Berrigan [s.a.], într-un interviu”¹⁰. „Omulețul din adâncul minții” poate fi considerat un complement creativ al „Tovarășului-întru-Duh” și proximitatea acestor „instrumente” în lista lui Codrescu este semnificativă. „Omulețul” concretizează fluxul spontaneității dezinhiba(n)te.

Opoziția lui Codrescu față de convenționalismul didactic este pusă în lumină și de seria celor zece „muze” ale poeziei, reprezentând, în absoluta lor majoritate, variațiuni pe tema inadecvării, de la percepții curente la experiențe intelectuale și chiar aspecte comportamentale din afara continuumului citit-scriș: „Greșit-Auzita”¹¹ [Mishearing], «Neînțeleasa» [Misunderstanding], «Trădarea tradusă» [Mistranslating], «Neîndemânatică» [Mismanaging], «Pierdere» [Mislaying], «Cititul aiurit» [Misreading], «Clișeul desfrânat» [Misappropriating cliches], «Uitarea lucrurilor împrumutate» [Misplacing objects belonging to roommates or lovers], «Gânduri nepotrivite în momente solemne» [Misguided thoughts at inappropriate times, funerals, etc.] și «Fluviul Mississippi» [Mississippi (the river)]”¹². Paradigma acestor „muze” poate fi asimilată în prelungirea unei teme date de scriitor în semestrul precedent, „sadosochismul și greșelile creative de citire”¹³.

În *Lecția de poezie*, productivitatea creativă a erorilor nu este doar declarată. Prima replică dată profesorului exemplifică o greșală care urmează să fie valorificată inventiv. După ce – în chiar fraza inițială a textului – este anunțată tema epitafului, una dintre studente răspunde la o întrebare vorbind în locul epitafului despre epigramă. Profesorul completează tema, indicându-le celor din grupă să scrie zilnic, pe lângă epitaf, și câte o epigramă. Mai mult, Codrescu improvizează compusul „epitogramă”¹⁴, acest exemplu având meritul general de a inspira combinații literare la prima vedere greu asociabile. Hibridul „epitogramei” acționează subtil și ca o punere în abis, în sensul că alternanța – și chiar sinteza – dintre comic și tanatic funcționează recurent și pluristratificat în *Lecția de poezie*, coperta de la ediția americană și cea de la ediția românească reprezentând indicii liminare ale acestui fenomen. Un alt exemplu subsumabil câmpului de rezonanță al celor zece „muze” are legătură cu modul inexact în care

ANDREI CODRESCU
LECTIA DE POEZIE
TRADUCERE DE IOANA AVĂDANI
BUCUREȘTI, CURTEA VECHE, 2014

Andrei Codrescu ar fi reținut un vers de Ezra Pound, redându-l într-o variantă ce-i atenuază radicalitatea: „Nimic altceva nu contează decât calitatea afecțiunii, în cele din urmă». Era un vers din *Cantos* [...] Memoria mea generoasă a reprodus mai târziu versul în forma «Ceea ce contează, în cele din urmă, este calitatea afecțiunii», un dar făcut unui om al cărui cel mai conciliant și «uman» vers începe cu «nimic» și se sfârșește cu «urmă»”¹⁵.

Estetic și atitudinal, hibridizările și tușele inteligent-caricaturale din *Lecția de poezie* oferă, între altele, o proaspătă confirmare a observației lui Mircea Cărtărescu despre faptul că „o operă postmodernă își conține în sine propria negare [...] manifestată prin distanță, ironie, parodie, (auto)pastișă”¹⁶. *Lecția de poezie* este, în fond, o lecție de libertate. Cine citește volumul lui Codrescu are atât șansa unei experiențe a diversității poetice consacrate, cât și perspectiva unei energice delimitări de automatism și dogmatism în gândirea și simțirea poeziei. *Lecția...* lui Andrei Codrescu poate fi un antidot pentru tendința crispanță de a se lua prea în serios¹⁷ a unor oameni – în special tineri – care încearcă să scrie literatură, așa cum îi spune Petra protagonistului, ambii studenți la Academia de Scriere Creatoare din Bergen, în al cincilea volum din *Lupta mea* de Karl Ove Knausgård.

Spiritul liber al autorului *Lecției de poezie* este recognoscibil inclusiv în interviul pe care scriitorul a avut amabilitatea să mi-l dea în aprilie 2021, dialog pentru care îi mulțumesc și aici lui Andrei Codrescu:

Vasile GRIBINCEA: Cât timp ați predat cursuri de Creative Writing? Cum ați decis să faceți asta?

Andrei CODRESCU: 25 de ani (1984-2009), până la pensie. A fost salvare mai mult decât decizie: trăiam în Baltimore cu copil și chirie. Trăiam din lecturi de poezie și articole free-lance prin reviste și ziare, trai greu și deprimant. Când mi s-a oferit să predau, mi-am ignorat prejudecățile și am semnat contractul.

V.G.: Care erau obiectivele Dumneavoastră în contextul atelierelor? Ce i-ați învățat să facă pe cursanți și ce le-ați recomandat să nu facă în materie de scris?

A.C.: În Lecția de poezie, am tratat aceste întrebări. Obiectivul meu a fost să transform creierile utilitare ale studenților americani în receptoare pentru tot ce-i creativ – unul din efectele poeziei bune. I-am învățat să aibă curaj și să facă din limbaj un instrument puternic – limbajul lucrează biologic, psihologic și mitologic. Ce le-am zis să nu facă a fost să nu se, doamne fereste, plictisească. Cum a zis Baudelaire, plictiseala e Satana. Eu zic că surplusul e Satana, dar sunt similare. Surplusul duce la plictiseală. Numai oamenii săraci (și cu talent) pot să facă artă. Le-am dat și cărți „grele” de citit permanent.

Obiectivul principal a fost să le dau studenților de citit poezia pe care o iubesc eu, și să inspir respect pentru această artă. Pe vremea aceea – și, posibil, în toate vremurile – poezia nu era considerată necesară vieții, ca ingineria sau medicina. Dacă cerințele unui trai decent ar fi posibile, pentru poeți nu s-ar pune întrebarea. Din păcate, în secolul trecut și până acum, în sec. 21, se mai menține acest obscurantism. Adevărul este, cum a zis Elizabeth Bishop, că „nici mie nu-mi place poezia/ dar o să murim fără știrile pe care ni le aduce”. În viitorul destul de apropiat, poezia o să devină valută, mai prețioasă decât dolarul.

V.G.: Cum vă stabiliți prioritățile, temele și bibliografia pentru ateliere? Vă rog, dacă se poate, să dați câteva exemple de teme de scris, sugestii pe care le propuneți studenților (altele decât cele prezentate în Lecția de poezie).

A.C.: Nu am avut priorități – am împărțășit ce mă inspira pe mine în prezent. Exemple sunt în Lecția de poezie. Am scris cartea tocmai ca să nu fiu întrebat chestii de genul „în plus”.

V.G. Cum îi „evaluați” pe studenți?

A.C. După talent, sânguință, prezență, umor, sensibilitate de cititori, sete de aventură, spontaneitate, dar și seriozitate și abilitatea de a-și duce la capăt proiectele.

V.G.: Ați avut schimburi de idei cu alți autori care predau Creative Writing? Cum ați descrie atitudinea generală din mediul universitar american față de acest domeniu?

A.C.: Nu-mi place sintagma creative writing, și nu le place nici celor cu care am discutat-o – din păcate, e greu de găsit parteneri de discuție și scriitori buni în prezentul împrăștiat, așa că programele folosesc ca un gen de cafenele.

V.G.: Pe lângă tema „Tovarășului întru Duh” („Ghost-Companion”), ați încercat și alte modalități de a-i învăța pe studenți să citească și să se raporteze la cele citite altfel decât în cadrul cursurilor obișnuite de literatură de la universitate?

A.C.: Sigur că da – i-am ținut prizonieri la școală până mi-au învățat pe de rost poeziile. Am folosit pandemia să tocească, dar nu cred c-a mers.

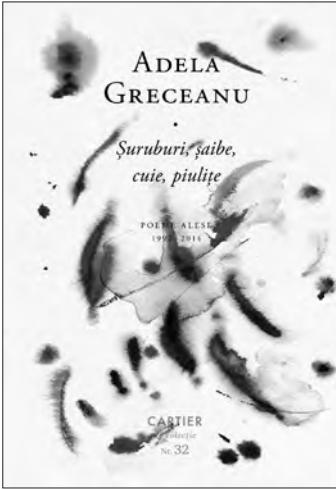
V.G.: Citez de la pagina 41 a Lecției de poezie: „Ai nevoie de curaj ca să fii poet”. De ce au nevoie de curaj tinerii de azi – și de mâine – care vor să scrie literatură? Ce înțelegeți prin „curaj”?

A.C.: Curajul e să știi totul și să zici ce vrei.

NOTE:

1. Andrei Codrescu, *Lecția de poezie*, traducere de Ioana Avădani, București, Curtea Veche Publishing, 2014, p. 41.
2. *Ibid.*, p. 5.
3. *Ibid.*, p. 104.
4. Daniel Cristea-Enache, *Un pedagog de școală nouă*, online în „Literatura de azi”, <https://www.literaturadeazi.ro/panoramic/un-pedagog-de-scoala-noua>, accesat pe 29 noiembrie 2021.
5. *Lecția de poezie*, p. 18.
6. *Ibid.*, p. 85.
7. *Ibid.*, p. 11.
8. *Ibid.*, p. 99. V. și p. 73: „urmând exemplul TID-ului meu Ted Berrigan”.
9. Andrei Codrescu, *Visul diacritic*, București, Nemira, 2021, p. 84.
10. *Ibid.*, p. 21.
11. Această „muză” sugerează antipodul unui sfat standard pe care l-ar putea primi cei ce vor să persevereze în arta scrisului: să asculte cât mai atent în jur și să integreze părți din ceea ce aud în textele lor.
12. *Lecția de poezie*, p. 20.
13. *Ibid.*, p. 96.
14. *Ibid.*, p. 9.
15. *Ibid.*, p.40.
16. Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, București, Humanitas, 2010, p. 24.
17. „Te iei prea mult în serios. Dar e din cauza vârstei. Nu e vina ta”, V. Karl Ove Knausgård, *Lupta mea*. Cartea a cincea: Mai sunt și zile cu ploaie, traducere de Ioana-Andreea Mureșan, București, Litera, 2017, p. 102.

CARTIER DE COLECȚIE | NOI APARIȚII

ADELA GRECEANU
ȘURUBURI, ȘAIBE, CUIE, PIULIȚE
POEME ALESE 1997-2014

„Adela Greceanu readuce poeziei ceea ce părea că începe să se piardă. În versurile ei revin luminozitatea, blândețea, bunătatea, răbdarea («fără așteptare»), înțelegerea («drept în inimă»), seninătatea, seriozitatea ca semne ale forței, într-o vreme în care cei mai mulți poeți/ cele mai multe poete merg în direcția opusă, a exhibărilor brutale.”

Simona POPESCU

MARIANA CODRUȚ
ZONĂ COMPLICE
POEME ALESE DE BOGDAN CREȚU

„Această antologie dă măsura uneia dintre cele mai puternice voci ale generației optzeciste. Autoarea e discreția întruchipată, dar poezia ei are tot ce îi trebuie pentru a tulbura ierarhiile pietrificate și toate «legende» consacrate: și profunzime, și vizionarism, și precizie, și radicalism. Locul ei e sus de tot.”

Bogdan CREȚU

CINE NU E MÂNGÂIAT NU EXISTĂ
ANTOLOGIA GENERAȚIEI 2000
DE ANASTASIA GAVRILOVICI
ȘI ALEXANDRU COSMESCU

„Poate mai mult decât cu o generație, avem de a face cu un sistem de asemănări de familie care îi leagă pe poeții antologați și cu o constelație de concepte (autenticitate, minimalism, biografism, fractură, mizerabilism), de proveniență diferită, întrupate în textele lor.”

A. GAVRILOVICI & Al. COSMESCU

FIRUL CU PLUMB

ION ANTON
(N. 1950)

DECEMBRIE BĂTRÂN...

Decembrie bătrân,
posac și umilit,
și spulberând
cu zăpezi de sfârșituri...
Auzi zurgălăii?
Trezește-te din piroteala
ta de zăpadă!

Îți vin urătorii,
străbătând visate troiene,
înfruntând închipuite geruri,
rătăcite pe-aiurea,
pe la nu știu care capăt
de lume apusă,
în nu știu care amintire
de străbun.
Vin urătorii
să-ți plângă o poveste
despre trecerea timpului,
despre ofilirea frunzelor dalbe
de zi,
despre căderea frunzelor negre
de noapte;
să-ți cânte o baladă
despre Măria-sa-Anul-cel-Nou,
pe care nimeni încă nu l-a văzut,
dar se știe deja
că e bun, frumos și cu suflet plin,
căci e tânăr...

Auzi zurgălăii?
Un plug venind
către pământul din tine?
Trezește-te din piroteala
ta de zăpadă!

PĂSĂRICA DIN POVEȘTI

de ȘTEFAN MELNIC

LA 24 DECEMBRIE, SRIITORUL ȘTEFAN MELNIC A ÎMPLINIT VÂRSTA DE 80 DE ANI. „REVISTA LITERARĂ” ȘI UNIUNEA SRIITORILOR DIN RM ÎI UREAZĂ LA MULȚI ANI!

I Păsărică minunată Din povești, Mai trăiești ca altădată, Unde ești? Într-o noapte am visat, Vai, ce vis! Că Balaur-împărat Te-a închis. Și în neagra închisoare Nu putea Să răzbată strop de soare, Pic de stea. Doar Întunecimea sa Din palat, Zi de zi, te vizita, Încruntat Și cu glasul lui hidos Te ruga: – Cântă-mi dulce și duios, Păsărea. Cântă-mi gingaș numai mie, Viers ușor, Să trăiesc o veșnicie, Să nu mor. Ca un munte să fiu tare Pe pământ. Să fiu tânăr ca o floare, Înflorind. Să fiu leu cu zece inimi Printre regi, Să nu-mi stea în cale nimeni Din viteji. Peste orișice meleag Depărtat Să se-nalțe al meu steag – Împărat. Știu puterea-ți fermecată Din povești. Cântă-mi, pasăre, o dată, Să-mi priești... II Ca un zmeu înveninat – Negru nor – Te privea cel împărat Sfidător. El cu ochii fulgera Peste zări, El pe gură foc vărsa Și pe nări. El în foc se scufunda Ca în râu, Și din foc reapărea Tot mai viu. – Haide, cântă, păsărică, Te ruga.	De nimic nu-ți fie frică, Ești a mea. Te voi răsplăti prea bine, Dacă-mi cânti – Ți-oi da apă, ți-oi da pâine Și arginți; Te voi scoate în grădină, Printre flori, Să te saturi de lumină Și de zbor. Îți voi da palat de aur, Ce palat! Și drept soț pe prințul graur Cel bogat. Viață dulce te așteaptă, Ca în rai. Haide, cântă, fii deșteaptă, De ce stai? Ai în mână o comoară Și-i păcat, Să o schimbi pe-o viață-amară, Ca în iad... Dacă taci și azi și mâine, Tu aici – Fără apă, fără pâine, Vei pieri... III Dar Întunecimea sa, Zmeul rău, Nici în visu-i nu vedea Visul meu; Nici măcar nu bănuia, Că eu sunt Și spre tine, păsărea, Vin zburând... IV Eu prin vis în închisoare Am intrat Și cu visul zidul mare L-am surpat. Hădul Împărat-balaur, Ca un urs, În bârlogul său de aur S-a ascuns Și gemea de supărare Și răgea, Că lumina de la soare Se-nnegrea; Se umfla în ceruri vântul, Șuierând, Se cutremura pământul, Duduind. Și porni o prăbușire, Ca în hău.	Dar... se dezlegă, subțire, Glasul tău. Ca o floare de april Răsărind, Ca un râset de copil Gângurind; Ca un clopoțel sunat Ușurel De un înger preacurat Sus, în cer... V Și, cum viersul tău vibra Uimitor, Soarele se lumina Zămbitor. Se opri să bată vântul Furios. Nu mai duduia pământul Dureros. Ca o neagră amintire – Vis prea rău – Rămânea cea prăbușire Peste hău... VI Tu porniși în zbor încet Spre un ram. Eu cu inima din piept Te urmam. Te-am văzut apoi zburând Spre zenit. Eu mi te urmam în gând, Fericit.	Tu – un punct în înălțime, Luminos. Eu – un punct printre mulțimea Cea de jos. Căci ieșise țara-ntreagă, Mult popor, Ca să-ți spună cât de dragă Le ești lor... VII Ah, ce scurtă sărbătoare Am avut! O clipită, mi se pare, A ținut. M-am trezit, mergând prin noapte, Fără drum. Buzele-mi erau uscate, Ca de scrum. Fruntea îmi era fierbinte – Foc arzând – Îmi vuiau în cap cuvinte, Bubuind. Stele fulguiau pe culme, Ca o nea, Parcă îngerul-minune Se-ntreba: – Păsărică minunată Din povești, Mai trăiești ca altădată, Unde ești? Astă-noapte am visat, Vai, ce vis! Că Balaur-împărat Te-a închis...
---	--	---	--

CARTIER DE COLECȚIE

UN SECOL DE POEZIE ROMÂNĂ
SCRISĂ DE FEMEI
VOLUMUL III (1918-1944)
ANTOLOGIE DE ALINA PURCARU
ȘI PAULA ERIZANU

„Dacă primele două volume ale antologiei au pus în valoare autoare, multe dintre care fac parte în continuare din viața comunității literare, în volumul de față se regăsesc 25 de autoare active în perioada interbelică, azi necunoscute publicului larg și aproape uitate de critica literară. Selecția pe care am făcut-o a încercat să acopere direcții și forme de expresie cât mai diverse, poete din cât mai multe zone geografice și cu apartenențe stilistice diferite, ilustrative, de altfel, pentru mozaicul de stiluri care au coexistat în perioada dintre războaie.”

Alina PURCARU, Paula ERIZANU

RELECTURI

ARCADIE SUCEVEANU:
POEME DIN
ORAȘUL NEVERMORE

de MARIA PILCHIN

Cartea de poeme *Ferestre stinse de îngeri* (Prut Internațional, Chișinău, 2014), semnată de scriitorul Arcadie Suceveanu, revine la eterna temă a trecerii pe acest pământ, doar că felul în care o face autorul ne anunță că este vorba de un complex proiect poetic, care pornește de la un concept artistic și are mai mult decât suficientă substanță lirică pentru a satisface exigențele ochiului cititor. Cartea presupune o lectură rotundă, așa cum universul acesteia este unul ciclic, ca o buclă a existenței din viața fiecăruia dintre noi – pierderea celei care ne-a născut – Mama. Desigur, trebuie să recunoaștem, tema este prolifică în măsura în care este și riscantă, așa cum te lansează, ca autor și ca cititor, într-un vast corpus de texte ale literaturii universale, enorm fiind chiar și cel identificat în literele românești. Astfel, ne-a interesat în această carte nota inedită a temei, acea dimensiune pe care o aduce poetul Suceveanu în depozitul literar al morții.

În acest sens, nu poate fi ignorat faptul că este prezent în volum un *nevermore* al sublimului tanatic, nu este vorba de vreun nihilism artistic, ci de o încercare metodică (metoda e una poetică) de a atinge Marele Nimic pe care îl suntem când dispărem. Este și o întâmplare intertextuală, care te trimite la Poe, dar și o contextualizare cumva inedită, trecută prin filtrul folcloric: „O, niciodată/ n-ai fost mai frumoasă/ împodobită în straie noi/ de mireasă/ mai înecată în flori/ și încoronată/ niciodată n-ai fost așa/ niciodată”. Acest „niciodată” presupune un volum ideatic determinat semantic și lexical: „Nu, nu! Nu se mai poate/ Nimic nu se mai poate”, căci toate se îndreaptă spre „orașul Nevermore”, „prin pomii lui Niciând și Niciodată” sau prin lectura aceluia *Die Niemandrose* (*Trandafirul nimănui*, titlu al cărții lui Paul Celan, poetul născut la Cernăuți). Negațiile, acel „nimic”, care nu mai este permis, acele „nicicând și niciodată”, toate constituie un univers al fracturii temporale și al dispariției. Or, nu este nihilismul ca nulitate, ci nimicul după ceva, un fel de devenire mai jos de zero, unde se tinde spre minus infinit.

Având acestea ca fundal, apare și ludicul arghezian al jocului cu moartea și de-a moartea căreia „copiii i-au găsit luneta și picioroangele/ agățate într-un arin/ și s-au jucat cu ele fericiți/ toată ziua”. În poemul *Tableta de diazepam* citim versul retoric: „Nu te-a obosit jocul de-a viața și moartea?” Această ipostază joculară a morții este necesară în carte, anunțând o dimensiune metafizică a poetului, care se detașează

de viața sa, de sine, omul, și este în stare să scruteze panoramic peisajul existențial din care face parte.

Totodată, volumul conține o dexteritate ciclică a construirii imaginilor: „Mama îmi aducea începutul/ eu îi aduc rezumatul./ Mama îmi purta flacăra/ eu îi port cenușa”. Nașterea proprie și moartea născătoarei sunt percepute complementar și acest fapt trădează pe poetul care știe să deducă din datele statistice ale vieții imaginile cele mai poetice, or, astăzi aici este cheia poeziei, nu în producerea de metafore (uzate deja și lexical în spațiul basarabean) și de patos liric (intrat în inflație și el), fapt pe care Arcadie Suceveanu îl confirmă din plin prin economia poetică a textelor și prin imageriile sale pline de sens artistic. Descoperim în aceste pagini, pe alocuri, o atmosferă selenară borgesiană: „Deasupra Carpaților/ o lună veche, austro-ungară/ răsărea luminoasă”; „pe ramura de jos, sângele Mamei/ cânta ca o privighetoare”. Tot o replică borgesiană pare să fie „Zilele mele nu seamănă cu zilele nimănui/ nopțile mele înghesuite una în alta/ au stilul lor/ inconfundabil”, așa cum la Borges citim cealaltă ipostază, în poemul *Viața mea întreagă*: „Cred că zilele și nopțile mele sunt egale în sărăcie și în bogăție cu cele ale lui/ Dumnezeu și cu cele ale tuturor

oamenilor”. Chiar dacă admitem că acest dialog s-a produs doar în ochiul nostru lectural, nu poate să nu placă această frumoasă „polemică” poetică.

Poeemele trădează o trăire intertextuală a Thanatosului (specifică generației poetice din care face parte Arcadie Suceveanu): „Groparul Florea se arată mândru/ de groapa pe care a săpat-o/ adâncă și dreaptă/ «N-ai dat de tata?», întreabă sora hamletian”. Intertextul are și o funcție inedită în această carte, cea de solidarizare, un fel de condoleanțe poematice pe care ni le luăm singuri din magazia poetică a literaturii: „«O, mamă, dulce mamă»/ cânt cu gura lipită de ceara nopții/ «Mamă, tu ești patria mea», murmur/ cu gura unui alt poet/ căci gura mea e dusă departe, dincolo de cuvinte/ Și vin toți poeții limbii române/ și vin poeții greci și poeții latini/ vin vechii romantici și prietenii optzeciști/ și fiecare-mi aduce câte-un vers(et)/ spre frățescă-alinare”. Și generația nu este uitată: „Iar mireasa, neagră, tristă,/ Își lega nod la batistă/ Generația optzecistă”. De aici senzația cititorului că poezia, ca și credința, salvează de deznădejdea abisală a omului față în față cu Marea Trecere.

La Arcadie Suceveanu, moartea este și o metamorfoză a celor care rămân vii lângă ea, un fel de devenire prin Thanatos:

CARTIER DE COLECȚIE

MARIANA MARIN
LA ÎNTRETĂIEREA
DRUMURILOR COMERCIALE
POEME ALESE DE CLAUDIU KOMARTIN
PREFAȚĂ DE TEONA FARMATU

„Fire aventuroasă și boemă (practicând însă boema ca pe o soluție existențială într-o lume sordidă și închistată), Mariana Marin nu a fost în primul rând mandatară unui spirit de vigilență civică. Poezia ei pasionată și subiectivă nu vine pe strunele disperării colective, nu este o ieremiadă patetică, ci mărturia unei ființe care se vede smulșă și risipită din realitatea propriei existențe. Într-un timp în care atâția și-au extirpat fibra morală, au fost delatori sau și-au înfipt capul în nisip așteptând să treacă primejdia, Mariana Marin a scris, punându-și tot timpul, împreună cu cititorul ei, capul pe ghilotină. Rare au

fost versurile atât de directe, atât de răspicat opozante din acei ani și încă mai rară a fost această manieră de a vorbi despre lagărul existențial al epocii din perspectiva unui poet damnat. Numai un astfel de om și de poet ar fi reușit (ca Virgil Mazilescu înaintea ei) să împace atâta timp dereglările masive provocate de boală, angoasă, pu-seuri autodestructive, cu acea luciditate saturniană ce poate face dintr-un poet o torță.”

Claudiu KOMARTIN

„De acum, nu mai sunt același/ de acum, lumea va trebui/ să învețe din nou/ să mai fie”. Este o transformare fizică, căci ești copilul fără mamă, ești un alt corp, aproape un fetus abandonat, de unde vine o altă somatizare a lumii și a vieții. Acest fapt produce și o recunoaștere a vechilor mituri, a vechilor basme și cântece de leagăn, o recunoaștere a lumii inspirată din basmele populare, ca cea din *Cântec de leagăn pentru părinți*: „Legănați în ritmul lumilor dintâi/ Într-un colț de cosmos, într-o stea uitată,/ Vă vom spune seara, blând, la căpătâi/ Basmul vechi al lumii cu A(ți) fost odată”. Acest *illo tempore* îl regăsim și în: „Odată și odată se termină totul/ odată și odată orice om pleacă de acasă”. După care poți exclama: „Dar toți s-au scurs de mult într-o poveste/ Ce-a fost odată (foarte-adevărată/ Și a rămas acum) ca niciodată”.

Cartea poate fi citită și ca un poem extins despre moarte, dar și ca un volum cu poeme despre stările tanatice, mai ales că ultimele două poeme se referă la moartea altor doi poeți: Grigore Vieru și Eugen Cioclea. Nu credem că Arcadie Suceveanu, poetul, are nevoie de recomandările noastre novice, este un poet de mult timp consacrat, dar tot ce putem spune noi este că după afirmare, de multe ori, este greu să confirmi și să menții linia de plutire, or, poetul Suceveanu o face din plin și de-a adevăratele. Iar poezia înseamnă totalitate (estetică și etică) și adevăr, restul sunt accesorii.

PLURALIA TANTUM

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XLIV) de LEO BUTNARU

14.II.1974

Steiner, „Poezie și traductibilitate”. O definiție posibilă: poezia e intraductibilă. (Și totuși, o sentință foarte parțial adevărată.) O poezie există pentru că nimic identic cu ea nu a mai existat, pentru că însăși elaborarea ei este un act unic de a exprima în cuvinte o experiență care, până la un moment dat, fusese necunoscută – ceva analog cu îndeletnicirea lui Adam de a numi creaturile vieții.

Poezia poate fi parafrazată, imitată stângaci, dar în niciun caz nu poate fi tradusă, fapt la care Dr. Johnson ar adăuga: „și de aceea poetul este păstrătorul limbii”.

Aruncăm năvodul limbajului peste multiplicitatea formelor de viață.

Fără metaforă, o societate rămâne statică, repetitivă, ca în cântecele copiilor. (Laudă nouă! Atâtea folclor, atâtea metafore memorabile.)

Chiar și cuvintele cele mai simple – în special, ele – poartă o încărcătură specifică de energie, de asociații istorice, de uzaj social și de tradiție artistică. Ele ies la suprafața vorbirii din marile adâncuri ale sensibilității naționale și regionale, pline de amintiri „nedeclarate”. (Mai ales la noi. Da, naționale, regionale, dialectale, modelate în chip propriu, emotiv, prin însăși menirea lor de a da un al doilea, al treilea etc. nume unor obiecte zise altfel decât într-o anume limbă.)

Judecând după noțiunile cu care operează în continua-rea eseului, abia perceptibile ca nuanțe specifice, cuvinte „necunoscute” traducerii (*pain – bread...*), ar trebui să fim siguri și mândri că, dacă Steiner ar fi cunoscut limba noastră, el ar fi „recrutat” exemple minunate, elocvente, sugestive, pentru a opta, prin ele, în favoarea intraduc-tibilității poeziei: *dor, casa (cea) mare, frunză verde* etc. Pentru vorbitorii de limbă franceză, engleză sau rusă, esențele emotiv-metaforice ar rămâne în afara textului tradus. (Sau ar... decădea în notele de subsol...)

15.II.1974

Intenționez să recitesc Iannis Ritsos, însă i-am pus volu-mul la loc în raft: între timp, am procurat alte cărți care mă interesează ca primă lectură.

Un frizer deosebit de amabil. Curtenitor, ca pe timpuri. Atent, măgulitor, abil. Ca să nu arăt și eu mai prejos, mă văzui nevoit să-i răspund cu aceeași monedă, ba chiar cu foarte multe monede, pentru că nu am îndrăznit să-i cer rest. Iar cei curtenitori au, e de presupus, memoria slabă. (Probabil, ca și cei curtați...)

16.II.1974

În oraș, la Tiras, am întâlnit-o pe actrița Ninela Caranfil. Era împreună cu o doamnă din Sângerei. Venit-au – ironia sorții?... – la un concurs de șah. Îl văzui și pe Dumitru Fusu. Nin.: „Cumătră, aici se găsesc Sutele de catarge,

pe când la Chișinău – ba”. I-am dăruit volumul. Despre doamna din Sângerei: are un băiat de cinci ani și automo-bil „Jiguli”. Povestește că, odată, Igor al ei s-a culcat lângă ea. Dânsa: „Pleacă în pătucul tău”. Copilul: „Nu te văd cu săptămânile și, iată, mă alungi”. Cică, la grădiniță, picuiul așteaptă să adoarmă ceilalți copii, apoi umblă de la pătuc la pătuc și sărută fetițele. Dar, să vezi, nu toate picioaice-le dorm, unele doar se prefac, pentru că una din ele i se lăuda mamei sale: „Pe mine mă sărută mai des decât pe Ina”. „Nu te-ai gândit cui îi seamănă? Ai grijă, reeducă-l, deoarece, când va ajunge mare, vai și-amar de el și de tine”. Ea: „Pare-se, deja am întârziat. Trebuie să nasc altul și s-o iau cu educația de la început”. Mai spune că picuiul, privindu-se în oglindă, se întreabă cu năduf: „Oare când, Doamne, îmi vor crește și mie mustățile celea?” Sexualitate precoce. Freud? La cei cinci ani, e deja alfabetizat. Îi scrie tatălui său, plecat din familie: „Salut, Iașca! Degrabă e ziua mea de naștere, nu uita să-mi trimiți cadoul. Se vede că trăiești foarte rău, dacă nu ne trimiți bani”.

La începuturi, ce o fi fost să însemne o strângere de mână? Respect? Sau, poate, strângătorii voiau să-și arate unul altuia că, iată, nu am armă, fii pe pace, amice?

Și totuși, par a fi iubiți bărbațiiăștia dacă, iată, până și în sordidul Tiraspol, atâtea soții, prietene, pur și simplu femei îi așteaptă la porțile unităților militare, la ușile spi-talelor, sub vreun orologiu, pe malul Nistrului, în camera de cămin și încă în atâtea alte mii de locuri...

„Ei, soro, acum vreo 4-5 ani nu era atât de tragic să fi rămas văduvă, pe atunci mai plăceam bărbaților. Azi însă, cine să se mai uite la mine în orașul ista plin de cadăne?...”

La „Aist”, unul din orchestră: „În restaurantul nostru avem oaspeți din Tbilisi, pe care-i salutăm! Cu toate că nu prea înțelegem de ce prietenii noștri gruzini au coman-dat o melodie despre Odessa, noi le satisfacem totuși cu plăcere dorința”. (De fapt, această explicație aparține tot georgienilor, tipi lăudăroși, care comandaseră melodia. Iar prin atare „anunțuri” involuntare, pun la curent vână-toarele-doritoare de aventuri... Adică: „Așteptați-ne sau căutați-ne!”. Din reclamele lor: „Cel mai bun ceai de India este ceaiul de Gruzial”)

Alte toponime de pe rutele mele spre diverse poligoa-ne: Teia, Tașlâc (case „văruite” cu albastru). Ucrainene: Maiorskoie, Guleanka, Poleznoie (Folositoarea!), Krasniie Oknî (frumos acest toponim: Ferestrele roșii; sau, poate: Ocene roșii?...)

Caranfil despre rectorul lor de la Institutul de Teatru din Moscova (GhITIS), jovial, spiritual. Când făcu cunoștință cu grupul venit din Moldova, printre altele spuse: „Băieți, mă adresez în mod special vouă și vă rog să rețineți ce vă spun. Mulți dintre voi ați sosit din sate, mari, mici, însă țineți cont că Moscova e un oraș uriaș și că prin el mișună multe femei atrăgătoare, bune la vânătoare. Fiți atenți, pentru că, legându-vă cu vreuna din ele, e posibil

să vă expuneți unor pericole. Nu riscați și, pe cât e posibil, țineți-vă de fetele voastre, faceți dragoste înde voi...” Altă dată, aflându-se în vizită-inspecție la căminul studentesc, rectorul intră și în una din camerele celor din Moldova. Din cine știe ce motive, băieții pictaseră pe pereți urme de încălțăminte ce duceau spre tavan, ajungând până la lustră. „Mda, e binișor aici la voi, numai că, din câte se vede, schimbați prea des becul”, zise rectorul cu ochii în tavan.

Anticul zeu al mersului, Hermes, cel cu aripi la picioa-re, are un „omolog” în folclorul nostru. Iată ce se spune despre zimbrul pe urmele căruia pornise, la vânătoare, Dragoș-Vodă: *Zimbrul aprig ca un zmeu,/ Cu lungi coa-me ca de leu,/ Cu coarnele oțelite/ Și cu aripi la copite.*

19.II.1974

În cafeneaua „Ciudesnița”, l-am văzut pe Dumitru Fusu. M-am apropiat de masa la care se afla, întrebând dacă e voie să iau loc. Cu toate că eram în uniformă „impe-rială”, m-am adresat pre limba noastră. Păru oarecum surprins, însă mă grăbii să-i explic ce și cum, de unde-l cunosc etc. Despre ce altceva am fi putut discuta, dacă nu despre teatru și poezie? Mă invită la avanpremiera spectacolului *Sânziana și Pepelea* de mâine. Zice că abia acum și-a dat seama că Alecsandri e un mare dramaturg. Dificultăți: unii actori sunt încă studenți. (Tragica moarte a lui Pașkov care trebuia să joace Zmeul.) În postura sa de animator al Teatrului unui actor, are de gând să plece într-un turneu prin nordul Moldovei. Zice că Liviu Damian a avut dreptate când a constatat că teatrul său, al unui actor, e o necesitate motivată de însăși firea și modul de a se interioriza al conaționalului nostru. Dificultăți în procesul de regizare: cunoaște cam prost limba rusă.

Leibniz (1646-1716) propune noțiuni ca: „arta combi-natorie”, „caracteristică universală”, „metodă generală”, ceea ce ar ține de o supra-știință. Dintr-o scrisoare către Nicola Remon (ian. 1714): „Dacă aș fi mai puțin împovă-rat de griji, aș elabora, probabil, o metodă generală de expunere a ideilor, în care toate adevărurile rațiunii ar fi rezumate într-o anume expresie matematică. Concomitent, acesta ar fi un limbaj general sau un model de scriere... A elabora sau a inventa un astfel de limbaj, altfel spus «caracterizare», e un lucru destul de complicat. În schimb ar fi foarte ușor să-l înveți fără niciun fel de dicționar”. Leibniz a introdus în matematică semnele „d” (simbol pentru zi) și „f” simbol pentru funcție), semnul egalității (=), punctul, drept semn al înmulțirii. Tot lui îi aparțin formulările „calcul diferențiate” și „calcul total”, pe care, ulterior, împreună cu Johann Bernoulli, l-au rebotezat (1696) în „integrală”.

În fond, visul, doleanța, tendința, iluzia, până la urmă, de a descoperi principiile unei științe atotcuprinzătoare, ale unei metodologii universale de cercetare unice, care ar fi permis înțelegerea oricărui fenomen natural, ca și cum o riglă universală pe care, pentru măsurători, ar fi s-o lipești de orice – fie acesta arcul în mișcare al ceasornicu-lui sau mișcarea stelelor, transmutațiile substanțelor din retortele alchimistului sau tainicele impulsuri nervoase care „aleargă” de la creieri spre mușchii corpului nostru –, toate astea preocupau obsesiv multe minți de acum trei secole, în special pe cea a lui Descartes.

Prin *caracteristică universală* se înțelege un sistem unitar care ar însuma și ar sintetiza toate noțiunile, fizice, matematice, filosofice și etice. Caracterele (de litere, ca și cum) ar servi la notarea ideilor. (În algebră, reprezintă mărimi, aici – idei. Un alfabet al gândirii.)

După același Leibniz, starea de odihnă se poate per-cepe ca o viteză infinit de mică sau ca o infinit de mare încetineală. (Pe undeva pe aici, stă tănuită și ceva poezie! Până și foarte laconica inscripție de pe piatra funerară a marelui filosof și matematician conține o stratificare metaforică, aș zice: *Ossa Leibnitti* = Oasele lui Leibniz.)

VA URMA

Acum, la transcrierea numelor proprii din aceste trei limbi, important este să nu ne lăsăm influențați prea mult, în prezent, de intermediarul englez, de unde, de cele mai multe ori, preluăm de-a gata nume slave scrise în variantă engleză, fără a ne mai obosi să le transcriem românește. În ce fel se face asta, sper că bunul nostru cititor a înțeles din exemplele de mai sus; dacă nu, atunci trag nădejde că va înțelege din cele de mai jos.

Vom începe însă cu un caz foarte simplu, de accentuare improprie, adaptată, a numelui mic al actualului președinte rus, *Владимир* [vladimír] *Путин* [pútín], care, uneori, la București, este accentuat românește: „Vladimir [vladimír] Putin [pútín]”. Or, paradoxul aici e că, la Chișinău, chiar prenumele românesc *Vladimir* [vladimír] este accentuat rusește, inclusiv în mediile intelectuale: „(mitropolitul) Vladimir [vladimír]”, „(scriitorul) Vladimir [vladimír] Beșleagă” ș.a. V-ați dat seama, probabil, influența nu e nicidecum englezească.

Întrucât pildele sînt cele care confirmă totuși anumite reguli sau evidențiază abaterile de la ele, nu ne rămîne decît să recurgem la acestea: „De exemplu, la începutul anilor 90 (sic!) (din păcate, lipsește apostroful de la „ani”, iar după circumstanțialul de timp nu s-a pus virgulă – n.n./V.G.) în orașul Chișinău toate bibliotecile publice purtau numele unor scriitori și oameni de cultură ruși: mulți își vor aminti de *Biblioteca Krupskaia* (sic!) (corect: „*Krupskaia*”), *Biblioteca Jdanov* (corect / recomandabil: „*Jdanov*”), *Biblioteca pentru copii Pușkin* (sic!) (corect: *Biblioteca pentru Copii „Pușkin*”), au existat biblioteci purtînd numele scriitorilor Necrasov (sic!) (corect: *Nekrasov*), *Maiakovski* (sic!) (corect: *Maiakovski*) și nu era în Chișinău nici o bibliotecă ce ar fi avut numele vreunui scriitor național” (Irina Condrea, *Norma literară și uzul local*, Ch., 2001, p. 128) sau „Pe lîngă diminutive și cuvintele autohtone șablonizate, în această perioadă se păstrează foarte multe denumiri tipic rusești: magazine „*Ruslan*”, „*Bogațiri*” (sic!) (corect: „*Bogațir*”), cafenele „*Ludmila*” (mai curînd: „*Liudmila*”), „*Koloboc*” (sic!) (corect: „*Kolobok*”), „*Teremoc*” (sic!) (corect: „*Teremok*”), restaurant „*Rusi*” (sic!) (corect. „*Rus*”) [...]” (tot acolo, p. 129).

Iată însă și o serie de nume rusești nu că... semiromânizate grafic (ca mai sus), ci scrise... (de data aceasta) de-a dreptul englezește, într-un context românesc. De vină e, bineînțeles, sursa din care au fost preluate aceste nume: „La spitalul unde lucrează lungana Iya Sergueeva (sic!) [corect / recomandabil: *Iia Sergheeva*] (Viktoria Miroshnichenko [sic!] [corect / recomandabil: *Viktoria Miroșnicenko*]), sînt mulți soldați care-și așteaptă înzdrăvenirea, care uneori nu vine, precum în cazul lui Stepan (Konstantin Balakirev) (*Observator cultural*, nr. 993, 31 octombrie – 6 noiembrie 2019, p. 29) sau „Tînăr soldat, rămas paralizat, cu soție și două fete, căci băiatul i-a murit, Stepan ajunge să ceară lui Nikolay [sic!] [corect / recomandabil: *Nikolai*] (Andrey Bykov [sic!] [corect / recomandabil: *Andrei Bîkov*]), doctorul și administratorul spitalului, euthanasia (sic!) (de ce englezește, și nu: *eutanasia*?) pe ascuns” (tot acolo), sau „Personaj inspirat de cartea Svetlanei Alexievici, *Războiul nu are chip de femeie*, lungana Iya (sic!) (corect / recomandabil: *Iia*) cu crize de înțepenie e apropiată de soldați, îl crește pe Pashka (sic!) [corect / recomandabil: *Pașka*] (Timofey [sic!] [corect / recomandabil: *Timofei*] Glazkov), care nu-i fiul său, ci al Mashei [sic!] [corect /

FILTRE

CUM TE NUMEȘTI, STRĂINULE, ȘI DE UNDE EȘTI? (VII)

de VALENTIN GUȚU

recomandabil: *Mașei*] (Vasilisa Perelygina [sic!] [corect / recomandabil: *Vasilisa Perelighina*]), o bună prietenă de pe front” (tot acolo).

Hm, nu aveți senzația că rușii nu mai scriu de mult rusește, ci... englezește? Dacă nu, vă mai prezentăm cîteva specimene, acum chiar de la Chișinău, ca să nu credeți cumva că basarabenii nu știu să scrie și ei englezește... nume rusești: „În afară de imaginile publicate, președintele Igor Dodon a fost deranjat de o singură frază din articol, cea despre vila de lux de pe teritoriul hotelului familiei fostului procuror general al Federației Ruse, Chayka (sic!) (corect / recomandabil: *Ceaika*)” (*Ziarul de gardă*, 30 ianuarie 2020, p. 4), sau „[...] «Pomegranate Wellness Spa Hotel» din Halkidiki, hotel care aparține familiei procurorului general al Rusiei, Iurii Chayka (sic!) (corect / recomandabil: *Iuri Ceaika*)” (tot acolo), sau „Atunci presa a scris că eliberarea celor doi fusese negociată de o organizație rusească, „*Delovaya* (sic!) *Rossia* (corect / recomandabil: *Delovaia Rossia*)”, și de unul dintre co-președinții (sic!) (corect: *copreședinții*) acesteia, Igor Iurevici Cheaika (sic!) (corect: *Igor Iurievici Ceaika*), fiul controversatului procuror general al Federației Ruse, Iurii (sic!) (corect: *Iuri*) Ceaika” (*Ziarul de gardă*, 5 septembrie 2019, p. 9), sau „Igor Chaika (sic!) (corect: *Ceaika*) a confirmat pentru BBC că Alexandru Dodon a investit și în această companie, zefuzînd și de această dată să dezvăluie mai multe detalii despre tranzacție” (tot acolo, p. 9).

E totuși o performanță de invidiat să fii în stare să (tran)scrii același nume rusesc – *Чайка* [čáika] –, în aceeași publicație, tocmai în patru feluri: „Chayka, Cheaika, Ceaika, Chaika”, și doar o singură dată corect. Off, mai îmi vine și mie acum să pun mîna pe „spărgătorul de *nuch*” al lui *Pyotr Ilyich Tchaikovsky* și să fac... cronț-cronț!... Dar nu cred c-o să rezist, căci... cînd te pornești, nu te mai oprești: „Pyotr Tolstoy (sic!) (corect / recomandabil: *Piotr Tolstoi*) este prezentatorul talk-show-ului *Vremya Pokazhet* (sic!) [corect / recomandabil: *Vremea pokajet*] („Timpul va arăta” [corect / recomandabil: „*Vom trăi și vom vedea*” / „*O să vedem cu timpul*”]) la canalul public de televiziune *Pervy* (sic!) [corect / recomandabil: *Pervii*] Kanal” (*Ziarul de gardă*, nr. 36, 29 septembrie 2016, p. 14) sau „Bukharin (sic!) (corect / recomandabil: *Buharin*) a avut, și el, „dublurile!” sale, care pretindeau că șeful bolșevic autorizase încetarea colectivizării agriculturii...” (*Contrafort*, nr. 11-12, 2015, p. 6), sau „Anul 1955, localitatea *Prigorodnyi* (sic!) (corect: *Prigorodnoe*), raionul *Shortandy* (sic!) (corect / recomandabil: *Șortandî*), regiunea

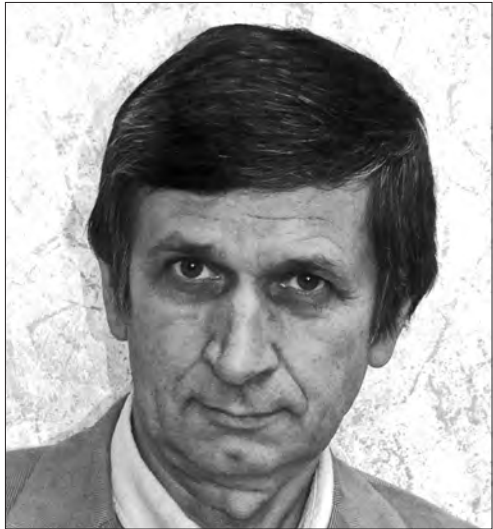
Akmolinsk (sic!) (corect / recomandabil: *Akmola* / *Aqmola*), *Kazahstan*” (*Jurnal de Chișinău*, 15 iunie 2018, p. 10), sau (titlu) „*Rusia, condamnată pentru «arestările politice» ale lui Aleksei Navalny* (sic!) (corect / recomandabil: *Aleksei Navalnîi*)” (*Jurnal de Chișinău*, 16 noiembrie 2018, p. 7).

Să știți însă că – la București – nici bulgarii nu scapă de scrierea unor nume după maniera englezească: „La Sofia, însă, nici vorbă de unitate: președintele Rumen Radev, socialist, a opinat că premierul Boyko Borisov (sic!) (corect / recomandabil: *Boiko Borisov*), de dreapta, a fost lăudat de liderii UE doar din politețe [...]” (*Dilema veche*, 14-20 noiembrie 2019, p. V, *Dosar Dilema*).

* * *

Acum, haideți să ne întoarcem un pic mai spre est, ca să putem trece Nistrul, adică la ucrainenii. Cel mai mediatizat nume în această perioadă și în acest spațiu este, desigur, cel al președintelui *Володимир* [volodimír] (accentuat pe penultima silabă) *Олександрович* [oleksándrovíč] *Зеленський* [zelénskîi] (oficial, cu caractere latine, în ucraineană: *Volodymyr Oleksandrovych Zelenskyy*), scris sau adaptat în rusește: *Владимир* [vladimír] *Александрович* [aleksándrovíč] *Зеленский* [zelénskîi], transcris în engleză: *Volodymyr* [volodimír] *Zelensky* (forma uzuală / simplificată) / *Zelenskyy* [zelénskîi]; în franceză: *Volodymyr Zelensky*; în germană: *Wolodymyr Selenskyj*; și, ca o curiozitate, dacă doriți, în estonă (limbă care – n-ați uitat? – are și ea un ô [i] în alfabet și în sistemul fonologic): *Volodõmõr* [volodimír] *Zelenskõi* [zelénskîi]; iar în românește: *Volodimîr* [volodimír] (accentuat pe penultima silabă) *Oleksandrovici* [oleksándrovíč] *Zelenskîi* [zelénskîi] sau, dacă vă sperie cumva terminația, *Zelenski* [zelénskîi] (numai nu... „Zelensky”).

Ce spune însă realitatea, Vorbirea cotidiană? Wikipedia, spre exemplu, ne informează, în românește, că „*Volodimîr Oleksandrovici* (sic!) (corect / recomandabil: *Oleksandrovici*, altfel nu e nici ucrainean, nici rusește) *Zelenski* (recomandabil: *Zelenskîi*), n. 25 ianuarie 1978, Krivoi Rog (recomandabil: *Krîvîi Rih* / ucr. *Кривий Ріг*), URSS, este președinte în funcție al Ucrainei”. Alții însă, mai curînd din neștiință ori sub influență rusească, îi schimbă prenumele din *Volodimîr* în... „*Volodimir*” (*ceea* ce amintește de forma, din rusa veche, *Volodimer*), apoi trec la... „*Vladimir*”, uneori, chiar în aceeași publicație: „Gafă istorică a președintelui ucrainean *Volodimir Zelenski* (sic!) (corect / recomandabil: *Volodimîr Zelenskîi*): «România a ocupat nordul Bucovinei în 1918”

(www.zgd.md, 23 ianuarie 2020) și doar cu cîteva luni mai tîrziu: „Președintele Ucrainei, *Vladimir Zelenski* (sic!) (corect / recomandabil: *Volodimîr Zelenskîi*), i-a propus fostului președinte georgian [...] (sic!) (virgula este improprie – n.n./V.G.) *Mihail Saakașvili* (sic!) (corect: *Miheil Saakașvili*) [...] (sic!) (virgula e de prisos – n.n./V.G.) funcția de viceprim-ministru în Guvernul (sic!) (corect: *guvernul*) lui *Denis Shmygal* (sic!) (prenumele este scris sub influență rusească, iar numele, după model englezesc – n.n./V.G.) (corect / recomandabil: *Denîs Șmîhal*)” (www.zgd.md, 22 aprilie 2020).

Or, se umblă și la nume, nu doar la prenume, punîndu-i-se un y englezesc în terminație: „A făcut o gafă zilele trecute și *Zelensky* (sic!) (corect / recomandabil: *Zelenskîi*) al Ucrainei, declarînd, la un eveniment național, că, în 1918, România a ocupat Bucovina [...]” (*Ziarul de gardă*, 30 ianuarie 2020, p. 2). Aproximații, inconsecvențe de acest gen apar însă și în presa de la București, nu doar în cea de la Chișinău: „Criza ostaticilor din Ucraina s-a încheiat după ce *Volodimir Zelenski* (sic!) (corect / recomandabil: *Volodimîr Zelenskîi*) a fost obligat să recite un mesaj bizar într-un clip pe Facebook” (www.digi24.ro, 22 iulie 2020) sau „*Nici Volodimir Zelenski* (sic!) (corect / recomandabil: *Volodimîr Zelenskîi*), nici *Vladimir Putin* nu s-au întors de la Paris mulțumiți” (*Dilema veche*, 12-18 decembrie 2019, p. 12), sau „Președintele *Volodimir Zelenski* (sic!) (corect / recomandabil: *Volodimîr Zelenskîi*), amendat pentru încălcarea restricțiilor antiepidemice după ce a fost fotografiat într-o cafenea” (financialintelligence.ro, 10 iulie 2020).

Se fac totuși, uneori, încercări timide de trecere de la tiparul englezesc de transcriere a numelor proprii ucrainene la cel românesc, dar acestea, precum spuneam, sînt selective, inconsecvente, dominate ca și cum de teama de a nu greși: „Ucraina. Denumire oficială – *Ucraina* (*Україна*). [...] Forma de guvernământ: republică semi-prezidențială. Situația politică internă: Președinte – *Volodimîr Zelenski* (deci nu... „*Volodâmâr*”, și nici... „*Volodymyr*” – n.n./V.G.), Președintele Radei Supreme – *Dmytro Razumkov* (sic!) (corect / recomandabil: *Dmîtro Razumkov*), șeful Cabinetului de Miniștri (prim-ministru) – *Denys Shmyhal* (sic!) (corect / recomandabil: *Denîs Șmîhal*), ministru de externe – *Dmytro Kuleba* (sic!) (corect / recomandabil: *Dmîtro Kuleba*) [...]” (www.mae.ro).

Într-un cuvînt, transcriere mixtă chiar și la cel mai înalt nivel (= al MAE).

VA URMA

REVISTA PRESEI LITERARE · FRANȚA · REVISTA PRESEI LITERARE · FRANȚA

DE LA CONSTELATIA „PLEIADE” LA SUPERNOVE

de MIRCEA V. CIOBANU

Cotidienele naționale, încă până să apară vestea în presa literară, au anunțat numele laureatului Premiului Goncourt (dar și a altor câteva premii importante) din acest an. Chiar dacă literatura nu e prioritatea numărul unu a francezilor, evenimentul a fost pe lista știrilor cu care au început buletinele informative. Noutatea absolută și surpriza din acest an pare a fi laureatul Goncourt, senegalezul (francofon, bineînțeles) Mohamed Mbougar Sarr, un tânăr de 31 de ani, premiat pentru un volum cu un subiect literar, *La plus secrète mémoire des hommes*. „Un roman foarte cerebral, vibrând de senzualitate, cu siguranță politic și pe alocuri vesel, amuzant, ironic”, după cum îl definește „Le Monde”. Un melanj între romanul-anchetă, precizează „Le Figaro”, și meditațiile despre meseria de scriitor („nu rămâne și nu va rămâne nimic în afară de literatură; literatura indecentă, ca răspuns, ca problemă, ca frică și ca orgoliu, ca viață”, citează „Le Monde”). „Libération” (ca să nu ignorăm și presa de stânga) o citează, printre alții, pe una dintre membrii juriului, Paule Constant, care a definit cartea premiată ca pe un „imn literaturii”. Cartea spune povestea unui scriitor senegalez, pe nume Diégane (un *alter ego* al autorului), care vine la Paris pentru a căuta urmele lui T.S. Eliot (numit și „un Rimbaud negru”), autorul unei cărți mi(s)ice, apărută în 1938 și intitulată *Labirintul inumanului*.

În același context [încă] extraliterar, „Le Figaro” editează, în formă de supliment, un volum consistent (162 de pagini, format A4) dedicat lui Baudelaire, cu prilejul bicentenarului din ziua nașterii poetului care a modernizat lirica franceză (în paralel, „Le Point” publică un supliment literar dedicat lui Flaubert, „creatorul prozei moderne”). Pe contrasens, revista „LIRE” editează (tot în afara seriei) un număr dedicat lui Jean de La Fontaine, de la a cărui naștere se împlinesc, în acest an, patru secole. Unul dintre părinții literaturii clasice, academice, adept și luptător activ în tabăra „anticilor” în celebra *querelle* a anticilor cu modernii. Publicația dedică o bună parte din spațiul său poveștilor licențioase ale fabulistului, interzise la scurt timp de la apariție. Inspirate din nuvelistica italiană a Renașterii, inclusiv din *Decameronul* lui Boccaccio, poveștile versificate ale lui La Fontaine (mai ales cele din cartea a doua) au scandalizat *beaumonde*-ul francez mult mai mult decât fabulele sale, subversive în esență.

Numărul dedicat lui Baudelaire (*Baudelaire, le spleen de la modernité*) apare în contextul expoziției „Baudelaire, la modernité mélancolique”, organizată de Biblioteca Națională a Franței. Suplimentul „Le Figaro” luminează aspectele mai puțin explorate ale artistului care simțea, încă din copilărie, „oroarea vieții și extazul vieții”. Cel pe care Rimbaud l-a numit „rege al poezilor” (vă amintește ceva expresia?) e

prezentat în această revistă bogat ilustrată laolaltă cu analize ale poemelor sale, ale articolelor despre artă și ale gândirii sale estetice și etice. Nu este trecută cu vederea nici viața sa de dandy.

Jurnalistul și eseistul Michel De Jaeghere, directorul seriei „Hors-Séries” al publicației „Le Figaro”, scrie, cu o evidentă notă istoric-socială (și chiar moralizatoare, fapt oarecum discrepant cu biografia unui artist rebel, concentrat pe actul creației într-un fel detașat de lume): „Ceea ce, fără îndoială, îl îngrozise cel mai mult (pe Baudelaire, bineînțeles – mvc) era frumusețea fără suflă a unui anume secol al XVIII-lea: «oameni spirituali, politicoși și bârfitori», literatura ca teatru al distracției fără obiect, renunțând la limbaj, la culori, la sunete, la profunzime, la imagini (...). Încă un ornament într-un decor din lemn de trandafir, stânci și heruvimi poleiți cu aur”. Sau: „Acest vagabond era un dandy. A conjugat viața boemă cu maniere senioriale, lipsa necesarului cu gustul prisosului, tălpile găurite cu gulerul dur, care te face să ții fruntea sus, iresponsabilitatea unui etern adolescent în gestionarea moștenirii sale și a cariera sale cu cele mai exigente idei privind opera ce urma să fie plasmuită și cu amplexarea sacrificiilor care trebuie făcute pentru asta”.

Numărul din noiembrie al magazinului literar „LIRE” (care, din iunie trecut, a absorbit și „Nouveau magazine littéraire”, numindu-se acum, explicativ și imperiial, „LIRE. Magazine littéraire”) e dedicat „literaturii populare”. Revista îi aduce un omagiu, la centenar, scriitoarei Patricia Highsmith, cea care i-a inspirat pe regizorii Alfred Hitchcock, Claude Chabrol sau René Clément. Interviuul numărului îl acordă scriitorul britanic Ken Follet, autor de romane fantastice care se bucură de popularitate („dacă ceva le place cititorilor, e important să le fii pe plac”) și istorice („eu nu cred că istoria se repetă, dar ea produce ecouri”).

„LIRE” publică și un amplu dosar al unei colecții „de referință” pentru „lectorii erudiți”: *La Pléiade*. Dosarul se deschide cu un interviu acordat de directorul editorial al prestigioasei colecții (titlul exact: „Bibliothèque de la Pléiade”) a Editurii Gallimard, Hugues Pradier. La întrebarea cine este publicul de azi al *Pleiadelor*, scriitorul și editorul răspunde că acesta este constituit din iubitorii de literatură care posedă deja o bibliotecă (decu nu-i o colecție pentru inocenți, ci pentru *connaisseurs* – mvc) și care preferă cărțile *Pleiadelor* de dragul autorilor la care țin în mod deosebit. *Pleiadele*, adaugă directorul literar al colecției, sunt pentru ei „o colecție a confirmării”. Sigur că există și aici fluctuații ale interesului pentru anumiți autori. S-a diminuat interesul pentru operele secolului XVII („que c'était jadis le coeur de la collection”), dar se mențin printre preferințe Camus, Saint-Exupéry, Montaigne, Rimbaud, Verlaine, Proust. Autorul cel mai solicitat de-a lungul

anilor a fost Saint-Exupéry („dar au fost și ani când cel mai bine s-a vândut Homer”).

Cu tot *elitarismul*, „care nu poate fi negat”, directorul colecției nu se consideră angajatul „monumentelor istorice” și nici nu-i de acord că seria e un „Panteon” („ce ați putea cita din cei care se odihnesc în Panteon?”), iar criticii invitați să scrie studiile introductive țin cont de faptul că edițiile sunt pentru un public larg. Planurile imediat următoare sunt legate de o ediție Kafka, *Opere complete*, o nouă traducere a scrierilor lui Spinoza, Proust (la centenarul morții) și operele esențiale ale lui Philip Roth. O pagină de dosar contabilizează tipul lectorului *Pleiadelor*. Acesta e, mai întâi, *colecționarul*, apoi *savantul onest*, *omul cultivat* („l'honnête lettré”), apoi, inevitabil, *snobul* (sic!), apoi, firește, *bibliofilul*, urmat de *călătorul* (formatul compact îi permite, iar prestigiul e asigurat), în fine, *eruditul* și, previzibil, *universitarul*.

Dosarul include și adnotări ale unor ediții „emblematic”: primul volum, tipărit în 1931, cuprindea opera lui Baudelaire; André Gide a fost primul autor în viață editat (cu *Jurnalul* său), provocând astfel și una dintre primele polemici în jurul colecției și a principiilor de editare. Autorul „inevitabil” pentru colecție este considerat Proust, cu două ediții critice, în 1954 (trei volume) și în 1987 (patru volume); la categoria „repris de justice” (un fel de „recidiviști”) sunt pomenite două ediții ale lui Borges (1993, 1999), îngrijite de Jean-Pierre Bernès și contestate în judecată de văduva lui Borges, María Kodama (litigiu soluționat în 2010).

O pagină de dosar îi este dedicată lui Jacques Schiffrin, fondatorul și primul director al colecției, născut la Baku, oraș cosmopolit al Imperiului Rus. Șansa de a avea un tată proprietar („la fortune de son père à la tête de l'usine...”) i-a permis să călătorească în Europa și să studieze dreptul în Elveția. Fuge de revoluția bolșevică în Monaco, apoi la Florența, și, în cele din urmă, se stabilește la Paris. Își creează o editură, publicând *Dama de pică* a lui Pușkin. Inaugurează, la Editura Gallimard (unde ajunge cu ajutorul lui André Gide), colecția „Biblioteca Pleiade”, primii autori editați fiind Baudelaire, Racine și Voltaire. Îl va însoți pe Gide (în calitate de traducător) în călătoria acestuia în URSS (după publicarea impresiilor de călătorie, Gide va fi interzis în Uniunea Sovietică). Victimă a legilor antisemite ale regimului Vichy, Schiffrin se refugiază în SUA, unde rămâne până la sfârșitul vieții (1950).

O secțiune consistentă a „LIRE”-ului din noiembrie îl constituie „Caietul critic” – „Le cahier critique”. Din sumarul acestui compartiment: „Le trône de frères”, o evocare a fraților Edmond și Jules de Goncourt („Edmond est mélancolique et froid, Jules, sociable et gai”; sau, cu o definiție a lui Théophile Gautier, „une âme unique habitait ses deux corps. C'était

une seule personne en deux volumes”). Apoi, revista ne intrigă cu romanul scris de Jeanette Winterson, *Frankissstein*, replică postmodernistă la celebrul deja roman gotic *Frankenstein*, pe care Mary Shelley îl scria la începutul secolului XIX. În fine, la compartimentul lecturilor critice, e prezentată și Louise Labé, celebrissima poetă și amantă, o Sappho din epoca Renașterii franceze, cu cea mai recentă apariție din colecția Biblioteca Pleiade: *Opere complete*, o ediție de 736 pagini.

Numărul anterior, cel din octombrie, al revistei e unul remarcabil: al 500-lea! Un... *Numéro événement*. Din cuprins: *New-York, Grandeur et décadence d'un mythe; Manhattan vu par les écrivains français; Le grand entretien avec Paul Auster; Enquête: Le mystère Modiano; Actualités: Mario Vargas Llosa, Manon Garcia, Victoria Mas, Bernard Werber*. Dosarul intitulat *New York, grandoarea și decadența unui mit* cuprinde o istorie a existenței și receptării unui topos literar cvasinecunoscut cititorului francez și relevant-exotic pentru cititorul român care, cu siguranță, cunoaște mai bine expresia cinematografică a genurilor narative americane decât istoria literară a tărâmului de vis. O istorie care se întinde de la Steven Crane (da, cel care a scris geniala poveste a „generației pierdute”, *Semnul roșu al curajului*) până la... personajul omonim, protagonist al recentului roman al lui Paul Aster. De altfel, dialogul cu romancierul american (foarte cunoscut în Franța) este una dintre paginile de rezistență ale dosarului...

Remarcabil este și suplimentul numărului: „Offert avec ce numéro: Les grands entretiens, 50 ans d'histoire littéraire – Le livre exclusif des entretiens avec les plumes prestigieuses, parus dans nos pages: Emmanuel Carrère, Margaret Atwood, Ray Bradbury, James Ellroy, Roland Barthes, Hergé, Philip Roth, Marie Ndiaye, Michel Tournier...” Rubrica de dialoguri, permanentă și, pe segmentul său, relevantă (revista este una mai curând promoțională, culturală, nu critică sau teoretică), a oferit de-a lungul timpului frumoase întâlniri cu scriitorii în vogă. Scriitori în sensul cel mai larg al noțiunii, alături de ficționari, precum Márquez sau Ionesco, regăsindu-se filosofi precum Jean Baudrillard ori Emil Cioran.

Magazinele literare sunt, în ultimă instanță, o paradă a vedetelor. Unele susținute de piese de rezistență, altele oferind marfă rapid alterabilă. După cum se știe, o supernovă nu este o stea, ci o explozie stelară, mai puternică decât nova. Efectul ei este remarcabil, dar consecințele pot fi dintre cele mai diferite: o stea ce explodează orbitor de strălucitor se poate transforma, în scurt timp, într-o stea neutronică, fără sarcină electrică, sau chiar într-o gaură neagră. Fenomenul e valabil și pentru firmamentul dens de stele strălucitoare al literaturii franceze, dar și pentru modesta noastră parte de cer și de vedete...